

16 oktober 2009

ADVOCATENBLAD 13

JAARCONGRES ARNHEM

Nieuwe marketing

Het juridische is persoonlijk

Niehoff Werning & Kooij
verzekeringsadviseurs voor advocatuur en notariaat

Erna of tijdens...

Vraag de gemiddelde advocaat wat hij of zij na pensionering gaat doen en het woord 'reizen' valt opvallend vaak. Vraag diezelfde man of vrouw waarom daarmee gewacht wordt tot dat moment en het blijft opvallend vaak angstvallig stil. Dat is jammer. En onnodig. Er zijn voldoende financiële mogelijkheden om de koffers ver voor de pensioengerechtigde leeftijd te pakken. Je moet alleen weten hoe je dat aanpakt. Bijvoorbeeld hoe je een goed pensioen opbouwt zonder daarvoor nu een torenhoge premie te betalen. Daarin zijn wij gespecialiseerd. Specifiek voor de advocatuur. Dus als u voor uw 65-ste al wilt varen, bel ons dan even.

www.nwk.nl

Het **Jaarcongres 2009** bestond uit lezingen, prijsuitreikingen, columns, tientallen workshops en een voetbalwedstrijd. We hoorden er van alles, zelfs 'De advocatuur floreert als nimmer tevoren' en 'Als mijn telefoon wordt afgetapt, speel ik keihard op de man'.

In deze eerste **kroniek Mededingingsrecht** herhalen we het eerste deel uit het vorige nummer, omdat we daarvan niet de definitieve versie publiceerden. Na de eerste vogelvlucht zullen in jaarlijkse kronieken de belangrijkste ontwikkelingen in Nederlandse en Europese jurisprudentie en beschikkingpraktijk worden besproken.

Advocaten moeten steeds meer aan **marketing** doen, maar de klassieke marketing gaat niet op. Want advocaten leveren geen tastbare producten, maar niet-tastbare diensten. Weg met de drie P's, leve de zes R'en

Kan de **rechtsbijstandverzekerde** nu wel of niet zelf bepalen welke advocaat hij neemt? **548**

Dommering **staat Enait bij** en test of de Orde werkelijk openstaat voor andere opvattingen. **550**

Microjustice is een nieuwe vorm van internationale samenwerking door advocaten. **551**

'Een advocaat moet in de rechtzaal **geen vragen stellen** waarop hij het antwoord niet weet.' **553**

Iedereen leest het *Advocatenblad*, blijkt uit recente **lezersonderzoeken**. **555**

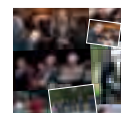
Hoogleraar OM: 'Het aan de verdachte verweten gedrag moet de invalshoek zijn, niet de **werkwijze van een officier**.' **577**

.....
Verder...

Kaaks over prijzenpotjes **549** » Update interim-regeling strafpiket **552** » Agenda **554** » Nieuwe Vereniging Privacy Recht **555** » Zimbabwaanse mensenrechtenadvocaat Tsunga **555** » Brieven **557** » Rechter schrijft terug **579**
Dekenrede Jaarcongres 2009 **580** » **Permanente opleiding** **582** » **Personalia** **588** » **Tuchtrecht** **592**

Foute vermelding omslagfoto nr. 12

In *Advocatenblad* 2009-12 staat ten onrechte niet dat de omslagfoto is gemaakt door Truus van Gog, en verkregen is van Hollandse Hoogte.

Omslagfoto's: Theo Captein en Storm Stufkens. Collage: Patrick Keeler

Samengesteld door
Linus Hesselink en
Tatiana Scheltema

Jaarcongres 2009 Leve de crisis

In Arnhem had de Orde op 25 september jl. het congrescentrum Papendal afgehuurd voor een ochtend met plenaire lezingen, twee prijsuitreikingen en een column, en een middag met tientallen workshops. Zelfs in deze tijd van recessie kon worden vernomen: 'De advocatuur floreert als nimmer tevoren.'

.....
**Annekee Groenewoud
en Martijn Maathuis**
redactieleden
.....

*He's a real nowhere man,
Sitting in his Nowhere Land,
Making all his nowhere plans
for nobody.*

*Doesn't have a point of view,
Knows not where he's going to,
Isn't he a bit like you and me?*

Met 'Nowhere Man' van de Beatles begon in Arnhem het Jaarcongres van de Orde, met als thema 'Nood breekt wet? Recht in crisistijd'. Dagvoorzitter Ferdinand Grapperhaus opende met herinneringen aan de manier waarop hij begin jaren tachtig de arbeidsmarkt betrad. Dat was nog eens een echte crisis: de RAF pleegde aanslagen, er werd gedemonstreerd tegen

kruisraketten, de PTT staakte en Grapperhaus moest eigenhandig zijn sollicitatiebrief bezorgen.

In deze rustiger tijden reikte deken Willem Bekkers de hoofdprijs uit voor de door de Orde uitgeschreven wedstrijd 'Advocaat en Kunst'. De winnende tekening door Ghita van Galen (11), van mama-advocaat met grote smile, was tot het logo van het congres gekozen. De winnares ontving in gezelschap van moeder en advocate Ingrid van Galen van de deken een dekbed bedrukt met haar tekening.

In zijn dekenrede greep Willem Bekkers vervolgens de kwestie-Madoff aan om zijn zorgen te uiten over wat er onder water in de Nederlandse balie allemaal aan de hand zou kunnen zijn. 'Ik weet gewoonweg niet aan welke intransparante constructies en producten Ne-

derlandse juristen meewerken. En, wat erger is, u weet het ook niet. (...) Er is geen alternatief voor de ontwikkeling en handhaving van onderzoekende habitus.' (Zie voor de tekst van de dekenrede de Ordepagina's achter in dit nummer, red.)

Grapperhaus, naar eigen zeggen een erudiet lezer, deed een oproep aan de schrijvers van Nederland weer eens een roman te schrijven over advocaten. Daar zijn er volgens hem te weinig van. Hij suggereerde alvast enkele titels: *De deken en het lichte meisje*, *De donkere kamer van Justitia* en *Reis naar het einde van de krach*. Daarna bedankte hij deken Bekkers: 'Willem, je bent een fantastische advocaat en een aardige deken'.

Zaal als bondgenoot

Toen was dan toch het woord aan FNV-voorzitter Agnes

Schrijver Russel Shorto sprak over 400 jaar Nederland - New York

Jongerus, 'keynote speaker' van de dag. Zij spijbelde deze ochtend speciaal voor het jaarcongres van het SER-overleg over de AOW: 'Als het advies er op 1 oktober niet is, dan komt het omdat ik een ochtend heb gemist.' Voor deze zaal met advocaten stond ze die ochtend bovendien 'met knikkende knieën voor zoveel geslepen kennis bij elkaar'. Toch wilde ze komen, om te proberen 'u allemaal tot bondgenoot te maken', want in deze crisis dreigt op tal van fronten een inbreuk op sociale rechten.

Volgens Jongerus worden het arbeidsrecht en sociale recht in tijden van crisis te makkelijk opgeofferd ('Waarom horen wij ú daar

niet over, ziet u het arbeidsrecht ook als een hobbel?') Ze noemde het wetsvoorstel waardoor jongeren tot 27 pas na vier jaar, of na vier contracten voor bepaalde tijd, een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd krijgen. Ook het voorstel om de AOW-leeftijd voor iedereen tot 67 te verhogen, en de mogelijkheden om af te wijken van het Ontslagbesluit, haalde ze naar voren als inbreuken. 'De wereld van het sociale recht en arbeidsrecht is geen markt met beperkte rechten', hield ze de zaal voor. Geen markt waarop ouderen tegenover jongeren kunnen worden geplaatst, flexwerkers tegen vaste krachten en werkgevers tegenover werknemers. 'Alsof

werknemers louter en alleen productiemiddelen zijn'. Iederéén heeft bescherming nodig, het (arbeids)recht moet de mogelijkheid bieden om ieders belang veilig te stellen. En bijvoorbeeld het verbieden van het concurrentiebeding is een kwestie van fatsoen.

Crisis leidt tot pijn, dat snapte Jongerus ook wel, maar pijnlijk wordt het pas als we de lasten onrechtvaardig verdelen en leggen bij de kwetsbaren op de arbeidsmarkt. Nood breekt wet, zegt ze, hier en daar een beetje, maar het recht mag niet gebroken worden. Daarom vroeg ze de zaal om aan de kant van dat recht te staan, 'ook als u aan de kant van de werkgever staat'.

Foute grap

Vervolgens werd Jongerus geïnterviewd door *Volkskrant*-hoofdredacteur Pieter Broertjes, die haar uitspraken probeerde te ontlokken over het toen nog lopende AOW-overleg. Dat lukte niet. Ze zei wel dat het '95 tot 100%' zeker is dat de SER-partners eruit zouden komen. Wel suggereerde ze Broertjes om in de parochiekerk voor het succes te bidden – maar als hij dat heeft gedaan heeft het dus niet geholpen.

Jongerus reikte vervolgens de Sonja Boekmanprijs, dit jaar voor het advocatenkantoor met het meest effectieve diversiteitsbeleid voor vrouwen, uit aan Van Doorne. Grapperhaus leek het nut van diversiteitsbeleid voor vrouwen in twijfel te trekken: 'Als er dan een man komt solliciteren, is de enige vraag die hem gesteld wordt

of hij nog reiskosten heeft gemaakt.' Jongerus riposteerde: 'Je kunt er wel een foute grap over maken, Ferdinand, maar het gaat nog steeds om eerlijk delen – daarin zijn jullie er nog lang niet.' Van Doorne is heel wat verder: het werkt althans volgens de jury consequent en al jarenlang aan de bevordering van de positie van vrouwelijke advocaten in de top. Ruim een kwart van de partners is er vrouw.

De winnares ontving van de deken een dekbed

Dagvoorzitter Grapperhaus bepleitte daarna in zijn gesproken column dat alle jonge advocaten op alle kantoren terug moeten naar de eerstelijnspraktijk. 'Het beste wat wij de maatschappij kunnen geven zijn onze jonge advocaten in opleiding. (...) Advocaat-stagiairs die dat niet willen, willen geen advocaat worden.' Uw verslaggevers hoorden in zijn betoog onverholven kritiek op de *Law Firm School*, de interne beroepsopleiding van enkele grote 'Zuidas-kantoren', waaronder het zijne. Maar leest u zelf zijn tekst, die bij dit verslag wordt afgedrukt

Na de opening van de fototentoonstelling 'Advocaat in praktijk', met foto's van talentvolle fotografiestudenten en citaten van advocaten uit rondetafelgesprekken (ook verzameld in het boekje *Nooit wijken* dat de congresdeelnemers na afloop ontvingen), was het (meer dan) tijd om te lunchen. Daar – en ook bij

de andere cateringmomenten – deed werkelijk niets vermoeden dat we midden in een crisis zitten. Het ene exquise hapje en drankje na het andere kwam voorbij.

Driehonderd in een zaaltje

's Middags moet er in twee rondes van ruim twaalf workshops en lezingen voor elk wat wils te vinden zijn geweest. Ook verschillende specialisatieverenigingen namen enkele bijeenkomsten voor hun rekening. Uw verslaggevers besloten te kijken bij de actuele, ingelaste paneldiscussie 'Zo zijn onze manieren'. Aanleiding was de mediaruzie waarin enkele strafrechtadvocaten een officier heftig bekritiseerden, en Harm Brouwer, voorzitter van het College van Procureurs-generaal, deken Bekkers om meer terughoudendheid vroeg. (Zie hierover ook het *Advocatenblad* van 28 augustus jl.). Als er al een crisis is, moet die afgaand op de dekenrede eerder die dag ('De een zijn dood is de ander zijn brood: de advocatuur floreert als nimmer tevoren') eerder in onze omgangsvormen worden gezocht. Daarom gingen we eens luisteren of de deken misschien hier, zoals aangekondigd, zou reageren op de uitnodiging van Harm Brouwer en de onwenselijkheid van uitlatingen door bepaalde strafrechtadvocaten aan de orde zou stellen. De congresgangers hadden er in ieder geval duidelijk zin in, de driehonderd aanwezigen puilden de zaal uit.

Onder leiding van oudvoorzitter van de Raad voor de rechtspraak, Bert van Delden, debatteerden advocaat Gerard Spong,

hoofdofficier landelijk parket Bart Nieuwenhuizen, en de Amsterdamse vicepresident Frans Bauduin over een aantal stellingen, zoals: 'Een scheidsrechter moet niet bang zijn voor de boksring.' Volgens Bauduin moet de rechter juist een meester zijn in het opvangen van klappen. Spong daarentegen noemde het strafproces een arena, 'oorlog', en signaleerde een polarisatie van het gevecht. Volgens hem moet weliswaar onnodig grieven worden vermeden, en de uitspraak van Jan Boone (officier Plooy 'zou bij wijze van spreken zijn moeder nog verkopen voor zijn carrière') vond hij te ver gaan. 'Maar oordeel niet te snel, je moet van die uitspraak ook de achtergronden kennen.'

Keihard op de man

'Het is de plicht van een advocaat onregelmatigheden in de opsporing aan de kaak te stellen' – deze stelling vond Spong een *no-brainer*:

Jonge Balie speelde aan het eind van de dag tegen Oude Balie, waarbij aankomend deken Jan Loorbach floot

De vakbondsvoorzitter: 'De wereld van het arbeidsrecht is geen markt met beperkte rechten'

'We zijn de waakhonden van de rechtsstaat, en als we een waakhond zijn, moeten we blaffen. Een advocaat die dat niet doet moet weg uit de balie.' Volgens Bauduin hebben advocaten als behartiger van het partijbelang die plicht wel degelijk, maar voorop dient het belang van de klant te staan. Twee andere stellingen leidden tot meer vuurwerk: 'Voor een advocaat heiligt het doel de middelen, ook als dat leidt tot op de man spelen en napleiten' en 'Een advocaat hoort achter-

dochtig te zijn'. Volgens officier Nieuwenhuizen voedt de argwaan de polarisatie, maar Spong heeft daar geen probleem mee: 'Als ik de zaak er maar mee overhoop trek'. Sprong zei dat hij door de praktijk achterdochtiger was geworden.

'Zaken waarin stelselmattig ontlastend bewijsmateriaal wordt achtergehouden: de kluit wordt belazerd, en dat jaar in jaar uit', aldus Spong. Het aftappen van geheimhouders is wat hem betreft de limiet: 'Als ik ontdek dat mijn telefoon wordt afgetapt dan speel ik keihard op de man. En dan pleit ik ook nog na. In de rechtszaal, maar ook in *de Pers*. En bij Pauw & Witteman. Dan raak ik u overal waar ik u kan raken.' Bauduin vond dat je

best iets mag zeggen over de man, maar het leek hem niet effectief, hoogstens vanuit commercieel oogpunt. Nieuwenhuizen benadrukte dat ook de veiligheid van de besproken officieren in het geding kan komen.

Jan Boone, de advocaat die een belangrijke rol speelde aan het begin van de rel, wilde eigenlijk helemaal niet naar het Jaarcongres komen, maar had zich toch door de

Orde laten overtuigen. Hij zag het somber in: 'Discussiëren met het Openbaar Ministerie is zinloos, het is zo transparant als roggebroom.' Volgens hem zijn rechters veel te laks bij onregelmatigheden van het OM. Dat ging rechter Bauduin veel te ver. 'We zijn geen werktuig van het OM, en het is een belediging van de beroepsgroep om te zeggen dat we slaafs en partijdig zijn.'

Ben & Jerry

En wat moest dus de conclusie zijn over de crisis, of de crisis in onze manieren? De panelleden leken het erover eens dat onnodig grieven niet zou moeten, en dat op de man spelen slechts in bijzondere omstandigheden geoorloofd is. De heer Brouwer en de heer Bekkers zaten voor in de zaal, zij namen niet deel aan de discussie. Wat nou precies onnodig grievend

is en welke die 'bijzondere omstandigheden' zijn, daarvoor was geen tijd meer. Op de gang werden alweer Ben & Jerry's ijsjes uitgedeeld.

Leve de crisis, op naar het volgende congres!

.....
'Als ik ontdek dat mijn telefoon wordt afgetapt, speel ik keihard op de man, en pleit ik na, in de rechtszaal en in *de Pers*'
.....

Column van advocaat en dagvoorzitter Ferdinand Grapperhaus

In het begin deed ik werkelijk alles

Op 13 maart 1984 werd ik beëdigd als advocaat en procureur te Amsterdam. Ik had de maandelijks reguliere beëdiging één week eerder net niet gehaald, maar ik kon niet wachten tot ik advocaat was, dus 'mocht ik ertussendoor'. Er waren wat collega-stagiairs mee, mijn vriendinnetje en mijn vader – zo gaat dat. Bij ontstentenis van mijn patroon kwam ook de oudste compagnon van het kantoor kijken, voor mij de oude heer Schut – voor de generatie van mijn vader de jonge heer Schut. Hij sprak mij direct na de beëdiging indringend toe: ik moest de eerste drie maanden al mijn brieven uitschrijven, en mocht het daarna in de vrije uren proberen met een dicteerapparaat.

In het begin had ik regelmatig een *cold turkey*. Toen ik op mijn met een andere stagiair gedeelde kamer achter een bureau naar kartonnen dossiers zat te staren, terwijl buiten de voorjaarszon aan mij voorbij ging, realiseerde ik mij op de zondag na mijn eerste werkweek met een schok dat dit de rest van mijn leven was. Nu zat ik daar dus middenin. Toch vond ik het vanaf het begin het mooiste beroep wat althans voor mijn beperkte mogelijkheden denkbaar was.

Daarna ben ik alles gaan doen. Mijn eerste kort geding ging over een straatverbod. Mijn tweede zitting was een faillissementsaanvraag bij een meervoudige

kamer waarvan de voorzitter helaas dementeerde. Men had mij dat op kantoor van tevoren expres niet verteld, zodat ik direct een zeer caleidoscopisch beeld kreeg van de Nederlandse rechtspraak. Ik deed kleine faillissementen, huurzaken, strafpiket, incasso's, weduwen helpen die de huur niet konden afbetalen; alles. Ik leerde er drie dingen door kennen: het vak, de maatschappij en mijzelf.

De tijden zijn veranderd. Het leren van het vak doen we in een beroepsopleiding – met veel cursussen en gesprekstechnieken. Zo leren we kennelijk ook onszelf kennen. Maar de maatschappij? Ik weet het niet. Volgens mij schiet de huidige opleiding daarin tekort, juist omdat die aansluiting met de eenvoudige eerstelijnsrechtshulp ontbreekt. Ik heb daar een eenvoudige remedie voor. Jonge advocaten moeten niet naar de beroepsopleiding maar gewoon terug naar de eerstelijnspraktijk. Allemaal.

Hoewel het pro bono helpen van Geven voor Leven of wat voor goed doel óók mooi is: het beste dat wij de maatschappij kunnen geven zijn onze jonge advocaten in opleiding. Let wel, alléén eerstelijnspraktijk – we moeten niet de pretentie hebben dat we hen op het échte werk kunnen inzetten. En het is hard nodig. De overheid wil de komende jaren het budget door rechtshulp met 12,5% per jaar terugbrengen. Dat is op den

duur financieel niet meer op te brengen voor de sociale advocatuur alleen. Juist in de eenvoudige, eerstelijnspraktijk kunnen advocaat-stagiairs een belangrijke bijdrage leveren. Advocaat-stagiairs die dat niet willen, willen geen advocaat worden, wat mij betreft.

Ben ik slechter af omdat ik die eerste vijf jaar werkelijk *alles* deed? Welnee.

Inmiddels is een ontelbaar aantal zaken onder de brug doorgestroomd, veel mooie zaken, veel gewonnen zaken, maar helaas werkt het geheugen zo dat die paar mindere momenten en verloren zaken er het diepst in gegrift staan. En toch kan ik nog steeds iedere ochtend niet wachten tot ik advocaat ben. Het plezier wordt niet minder doordat de advocatuur voor 90% bestaat uit doorbuffelen en misschien hooguit voor 10% uit wapperende toga's in het Paleis van Justitie.

Toen ik 25 jaar geleden na moeizaam en lang solliciteren eindelijk een baan vond, begaf ik mij op een uiterst onzekere arbeidsmarkt met veel werkloosheid. Nu, 25 jaar later, bevindt onze hele dienstverlenende economie zich in zwaar weer. Het kan verkeren. Maar het komt altijd wel weer goed. Een beetje karakter en maatschappelijke betrokkenheid en we komen als advocatuur zelfs beter uit de crisis.

Verzekeraar of advocaat

Wie krijgt de cliënt?

In een massaschadezaak moet een rechtsbijstandverzekerde zelf kunnen bepalen welke advocaat hij neemt, aldus het Europese Hof van Justitie vorige maand. Volgens rechtsbijstandverzekeraars is dat al staande praktijk. Advocaten geloven daar niets van.

.....
Michel Knapen
 journalist

.....
 Erhard Eschig uit Oostenrijk had verkeerd gegokt. Hij stalde zijn geld bij beleggingsmaatschappij AMIS, die vervolgens failliet ging. Daarop verzocht Eschig het Salzburgerse advocatenkantoor Salpius om hem bij te staan in procedures om zijn schade te verhalen. Maar zijn rechtsbijstandverzekeraar, UNIQA Sachversicherung AG verzette zich daartegen. Als een groot aantal rechtsbijstandverzekerden schade heeft geleden door het faillissement van AMIS, en iedereen zijn eigen advocaat kiest, wordt dat een te dure grap: UNIQA wil in deze massaschadezaak zelf de advocaat voor haar cliënten kiezen. Eschig legde de kwestie voor aan de rechter, en op 10 september deed het Hof van Justitie EG uitspraak: art. 4 lid 1 sub a Richtlijn 87/334 houdt in dat een rechtsbijstandverzekeraar niet het recht heeft zelf de rechtshulpverlener voor alle betrokken verze-

kerden te kiezen wanneer een groot aantal verzekeringnemers schade lijdt door eenzelfde feit. Eerder had A-G Trstenjak tot hetzelfde geconcludeerd.

Niet opgewonden

Dat arrest zal de rechtsbijstandverzekeringsmaatschappijen 'op hun grondvesten doen schudden', vermoedt de Dordtse advocaat Jaap Visser. 'Op dit moment doen verzekeraars buitengewoon lastig over de keuze van verzekeren voor hun advocaat. Maar het hof zegt: een vrije en autonome advocaatkeuze is het uitgangspunt. Dat is nogal wat.' Die regel gaat immers niet alleen op voor massaschadezaken, maar ook voor individuele zaken.

De rechtsbijstandverzekeraars raken echter niet opgewonden van het arrest. 'De uitspraak is een bevestiging van wat bij Centraal Beheer, Interpolis, Avéro Achmea en FBTO in de polisvoorwaarden is geregeld', zegt Jurgen van Diesen van Achmea Rechtsbijstand, die al deze verzekeringen uitvoert.

'Onze werkwijze is al *compliant*', zegt Hans Bartels, directiesecretaris van Arag. 'De richtlijn is vrijwel letterlijk omgezet in de Nederlandse wet.' En Jan Moerland, directeur legal services van DAS reageert: 'Het is niet anders dan onze bestaande praktijk'.

'Verzekeraars zeggen dat er door dit arrest niets hoeft te veranderen?' Advocaat Visser kan het niet geloven. 'Zo willen ze het werkelijke gevoel verdoezelen. Naar mijn overtuiging zijn rechtsbijstandverzekeraars zich wel degelijk bewust van de ingrijpende gevolgen van het arrest. Daarin wordt niet minder vastgesteld dan dat dit in de afgelopen twintig jaar al rechtens was. Ze zitten dus al twintig jaar fout.'

Verzekerd bedrag

Volgens Van Diesen hebben verzekeren in twee gevallen een vrije advocaatkeuze: als er sprake is van een belangenconflict (beide partijen zitten bijvoorbeeld bij dezelfde rechtsbijstandverzekeraar) en als een advocaat wordt verzocht een procedure te voeren. Dit blijft door de aanwezige deskundigheid binnen ons kantoor in de praktijk beperkt tot het procesmonopolie. 'In een massaschadezaak zetten we de strategie uit: hoe bereiken we het beste resultaat voor de klant? We hebben zelf veel juristen in dienst en de kans is groot dat we daarmee de zaak al kunnen winnen. Waarom zouden

we dat uitbesteden aan externe advocaten? Soms is het voor gedupeerden van massaschadezaken goed wanneer de gevallen worden gebundeld, soms is dat juist niet handig. Als inschakeling van een advocaat nodig is op basis van het procesmonopolie, mogen onze klanten altijd zelf kiezen welke advocaat ze nemen. We wijzen hen wel op het verzekerde bedrag. Daarmee kan een procedure worden gevoerd, maar als iemand wil doorvechten tot de Hoge Raad of tot Straatsburg, dan kunnen de kosten wel eens hoger zijn.'

'Procesmonopolie?' reageert Visser verbaasd? 'Dat onderscheid wordt in de richtlijn helemaal niet gemaakt. Als een cliënt een advocaat wil in een kantonzaak, moet die gewoon worden vergoed.'

Maar de praktijk is anders. 'Wij behandelen een zaak eerst intern en als we het dan niet opgelost krijgen, bepalen wij of er een advocaat op de zaak wordt gezet', zegt Jan Moerland van DAS. 'Als een advocaat gaat procederen, dan bestaat er altijd vrije keuze voor verzekeren. Wij kunnen in grote zaken wel een advocaat voorstellen, maar iedereen kan daarvan afwijken en zijn eigen advocaat inschakelen. Ja, dat is duurder. Maar dat doet niet af aan het principe dat de klant vrije advocaatkeuze heeft.' Het laagste kostenmaximum bij DAS bedraagt

Column

Matthijs Kaaks

Prijzencircus

Dankzij de onthulling van de Haarlemse advocaat Willem Blaauw (zie zijn brief in het vorige *Advocatenblad*) weten we nu dat we bij Kluwer prijzen en onderscheidingen kunnen inkopen. Nominaties voor de Gouden Muis worden verkregen door het plaatsen van advertenties in het blad *Mr.*

Het verbaast me niet. Ik vroeg me al enige tijd af wat de achterliggende motieven waren van het zoetsappige prijzencircus dat jaarlijks door de balie trekt. De gouden stoofperen, toga's, muizen en beffen staan weliswaar niet tussen de overige artikelen in de Kluwershop online, maar we kunnen onze nominaties kennelijk verwerven door royale inkoop van advertenties bij Kluwer. Omdat het advertentiebudget van de kleine kantoren niet al te ruim is, verklaart dit meteen waarom de meeste prijzen worden toegekend aan grote kantoren.

De eenpitter pist altijd naast het prijzenpotje. Maar de koppelverkoop biedt natuurlijk ook kansen. Wie volgend jaar al zijn opleidingspunten bij Kluwer inkoop, doet er verstandig aan te onderhandelen over de nominatie voor een gouden peer.

Het verhaal van mr. Blaauw werd bevestigd door confrère Goedewijn. Deze werd onlangs benaderd door een assistent accountmanager adressengidsen van Kluwershop, die hem wees op het noodzakelijke gemak van de *Adressengids voor de rechtspraktijk*. Eenpitter Goedewijn had uitgerekend dat hij voor die paar duizend euro per jaar voor een bundeltje telefoonnummers met supplementen beter een tweedehands Volvo op de zaak kon aanschaffen, maar nu rook hij toch kansen.

'Ik wil er best over denken, maar daar moet wel wat tegenover staan. Een onderscheidinkje van het een of ander. Bedenk maar wat leuks.'

De marketingmedewerker van Kluwer was op zich bereid hierover mee te denken. 'U krijgt in ieder geval een vermelding in de *Adressengids*.'

'Ho ho', zei Goedewijn, 'voor dat bedrag wil ik minstens een *eervolle* vermelding krijgen. In een kadertje. Of in vette letters, net iets groter dan de rest.'

Ook dat viel op zich in goede aarde. 'Zoiets als de Gouden Gids?' vroeg de verkoper enthousiast. 'Interessant idee. *Gouden gids voor de rechtspraktijk*. Ik ga het gelijk aan het management voorleggen.'

Mr. Goedewijn werd enkele dagen later al teruggebeld. 'Ik heb goed nieuws voor u. We hebben er eens over nagedacht, we hebben namelijk net een nieuwe prijs geïntroduceerd. Als u vandaag beslist én een banner aanschaf op onze website, dan...'

'Voor u verder gaat', zei Goedewijn. 'ook ik heb nagedacht. Die prijs mogen jullie houden. Ik zal u zeggen waarom: Goedewijn behoeft geen krans.'

€ 12.500. 'Dat is voor de meeste consumentenzaken voldoende', zegt Moerland.

Ook Arag gaat uit van de vrije advocaatkeuze, 'als er een moet worden ingeschakeld', zegt Hans Bartels. 'Zo werken rechtsbijstandverzekeringen nu eenmaal. Zoveel mogelijk wordt door de verzekeraar zelf afgehandeld. Omdat in kantonzaken een advocaat niet verplicht is, worden onze klanten bijgestaan door onze eigen juristen. We hebben er zeventig in dienst die vrijwel uitsluitend arbeidszaken behandelen en dit zeker zo goed doen als de gemiddelde advocaat.'

Dekking

De ervaringen van advocaat Visser stoken niet met de reacties van de verzekeraars. Hij heeft deze kwestie besproken met enkele collega-advocaten, en ook zij ontkennen dat er vrije advocaatkeuze is. 'Ik heb het onlangs nog meegemaakt met een ontbindingszaak voor de kantonrechter. Zou de man mij als advocaat nemen, dat zou dat niet worden vergoed, hij moest genoeg nemen met een eigen jurist van DAS. Verzekeraars hebben daarnaast deals gesloten met advocatenkantoren die tegen lagere tarieven werken en die een bepaald contingent aan zaken krijgen toegewezen. Het belang van de cliënt wordt daarmee niet gediend.'

Hij trekt ten bewijze een rechtsbijstandpolis van een cliënt uit de kast. 'Op grond van de voorwaarden is het duidelijk dat de verzekeraar mijn kosten voor een administratieve procedure – een ontslagvergunningprocedure bij het UWV – en later een gerechtelijke procedure – een kort geding voor de kantonrechter – zou moeten vergoeden. Niet dus. Het primaat ligt zoals altijd bij het rechtsbijstandkantoor van

de verzekeraar en dat is in strijd met de richtlijn.'

Dat de praktijk afwijkt van wat de richtlijn voorschrijft, blijkt volgens Visser ook nog eens uit een onlangs gepubliceerd arrest van het Hof Den Bosch (24 maart 2009, *NJF* 2009, 371). 'Dat is een uitspraak die deze praktijk sanctioneerde en waaruit overigens niet van bekendheid met de richtlijn blijkt. De enige vraag die de verzekeraar bij gerechtelijke en administratieve procedures heeft te beantwoorden is of er überhaupt dekking is, niet of de verzekerde een advocaat op kosten van de verzekeraar mag inschakelen.'

Volgens Jaap Visser is het duidelijk: rechtsbijstandverzekeraars moeten nu eindelijk de vrije advocaatkeuze in de praktijk gaan brengen. Maar hij is er niet gerust op. 'Waarschijnlijk gaan ze de uurvergoeding maximeren, of het aantal uren dat je aan een zaak mag besteden. Zo wordt die vrije advocaatkeuze alsnog denkbeeldig en wordt de vraag wederom actueel of de richtlijn correct wordt toegepast.'

Van Diesen (Achmea) is het daarmee volstrekt oneens. 'Als je stelt dat rechtsbijstandkantoren de dienstverlening aan klanten altijd moeten uitbesteden, ga je eraan voorbij dat deze kantoren juist onafhankelijk zijn om zelf een goede dienstverlening te kunnen bieden. Een rechtsbijstandpolis is immers vooral een verzekering in natura. Daarom hebben wij een breed scala aan goed opgeleide en ervaren juristen in huis. Overigens schromen wij niet een advocaat in te schakelen in die gevallen dat wij een specifiek specialisme niet in huis hebben. Het belang van de klant staat voorop. Onze klanttevredenheidscijfers tonen aan dat dat in veruit de meeste gevallen heel goed verloopt.'

Dommering staat Enait bij 'Nu zal blijken of de Orde werkelijk openstaat voor andere opvattingen'

Egbert Dommering en Channa Samkalden (Brinkhof) stond afgelopen vrijdag, 9 oktober, mr. Mohammed Enait bij in het hoger beroep van de berisping die hij onder meer kreeg omdat hij niet wilde opstaan voor de rechter.

.....
Arnoud Veilbrief
 journalist
 .....

Hoe is de verdediging van de heer Enait tot stand gekomen?
 'Hij meldde zich bij ons kantoor met juridische vragen over zijn verdediging in hoger beroep. Toen hebben wij als kantoor besloten om hem pro bono te verdedigen.'

Waarom?
 'Het is een interessante zaak en het leek ons beter dat hij verdedigd werd door een advocaat. Hij heeft veel uitspraken gedaan waarover hij werd aangevallen. En het is sowieso riskant je eigen verdediging te voeren.'

De Nederlander van Suri-naamse afkomst Mohammed Enait weigerde op te staan voor de rechtbank, omdat volgens zijn geloofsopvatting alle mensen gelijk zijn. Ook droeg hij, eveneens met een beroep op zijn geloofsovertuiging, een ander hoofddeksel

dan de baret die in het Kostuumbesluit voor de rechterlijke macht staat beschreven. Afgelopen mei werd de klacht van de deken gegrond verklaard en Enait berispt door de raad van discipline, ook vanwege zijn kwalificatie van een uitspraak van de Rotterdamse rechtbank als een 'boerenonnis', waardoor hij niet werd toegelaten als medewerker van de sociale dienst. De rechter zou uit 'een boerengat [zijn] gekropen'.

Zo hoort een advocaat zich toch niet uit te laten over een rechter?
 "'Boerenonnis" is een term uit het Romeins recht: *judicium rusticorum*. Het betekent zoveel als een lekenonnis waarbij de rechter zijn oor naar de opvattingen van de lokale gemeenschap laat hangen. En als ik zie wat met name strafrechtadvocaten zich tegenwoordig permitteren, begrijp ik de ophef niet. Bovendien, mijn cliënt reageerde in liveuitzendingen in de media waarin hij werd aangevallen op andere uitspraken. De Raad heeft dat onvoldoende meegewogen.'

En het hoofddeksel? De kledingvoorschriften zijn helder.
 'Dat ben ik niet met u eens. Die baret wordt door niemand meer gedragen, dat is een volstrekt achterhaald relict. En ik zie regelmatig vrouwelijke advocaten met een hoofddoek.'

Foto: Vincent Mentzel /Hollandse Hoogte

Opstaan voor de rechter is een goed gebruik.
 'Ik ben veertig jaar advocaat en ik heb werkelijk alle varianten gezien, van opstaan tot een knikje. Dat mijn cliënt wordt aangepakt heeft andere redenen. Het is een politiek-cultureel gemotiveerde uitspraak.'

Uw cliënt doet zelf ook aan de lopende band politieke uitspraken. Hij maakte van het vonnis van de rechter een etnische en religieuze zaak, en zei dat hij als moslim gediscrimineerd wordt door 'wittemannen' in de advocatuur en de rechterlijke macht.
 'Die keuze wordt hem opgedrongen, zoals zoveel moslims, in het huidige politiek-maatschappelijke klimaat. Oud-Kamerlid Henk Kamp noemde hem zonder enig feitelijk onderzoek een moslim-radicaal die de integratie van moslims zou willen frustreren. Mijn cliënt reageert op die maatschappelijke druk.'

Wat wordt uw verdedigingslijn? 'Wat houden het Kostuumbesluit en de bepaling over opstaan voor rechters nu precies in? Is daar werkelijk geen plaats voor andere hoofddeksels of andere vormen van groeten? En als die voorschriften nog enige betekenis hebben, dienen zij dan zodanig gewichtige belangen dat de vrijheid van godsdienst daarvoor moet wijken?'

Ziet u het als een politiek proces?
 'Nee. Wel als een zaak waarin de Orde kleur moet bekennen over hoe pluriform ze werkelijk is. In de brochure voor het Jaarcongres 2009 stonden foto's van islamitische advocaten. Nu zal blijken of de Orde werkelijk openstaat voor andere opvattingen. Het Hof van Discipline zal de consistentie van de opvattingen van de Orde en de uitoefening van fundamentele vrijheden door advocaten moeten toetsen.'

Kleine zaken, grote schaal

Onder de noemer microjustice ontstaan nieuwe vormen van rechtshulp aan mensen voor wie die anders onbereikbaar zou zijn. Drie (oud-)advocaten over hoe advocaten binnen hun eigen vak aan internationale samenwerking kunnen doen.

.....
Gerrit Jan Pulles
 journalist
 .....

Voor naar schatting de helft van de wereldbevolking is elke vorm van rechtsbijstand onbereikbaar. Het ontbreekt hen daardoor vaak zelfs aan toegang tot de meest elementaire juridische procedures: correcte registratie van nieuwgeboren kinderen, het aanvragen van een identiteitsdocument of eenvoudige geschilbeslechting. Omdat de bestaande toegangswegen tot het recht te duur, onbegrijpelijk of te tijdrovend zijn en omdat

Microjustice4all

Patricia van Nispen tot Sevenaer begon haar microjustice-werk in 1996, toen ze de ngo 'International Legal Alliances – Microjustice for all' oprichtte. Zij werkte toen op de Balkan waar velen door de oorlog alles waren kwijtgeraakt. Met een netwerk aan kantoren en lokale partners hielp haar organisatie duizenden inwoners weer aan identiteits- en eigendomsdocumenten waardoor zij een nieuw bestaan op konden bouwen. In 2007 opende Van Nispen onder de naam 'Microjustice4All' kantoren in Bolivia en Peru. Inmiddels behandelen haar kantoren ook andere juridische problemen en worden bijvoorbeeld slachtoffers van misdrijven en werknemers juridisch bijgestaan. Uitbreiding naar Afrika en Azië staat op het programma.

in veel landen de instituten van het rechtssysteem – burgerlijke stand, rechterlijke macht, advocatuur, politie – onderbetaald, onderbezet of simpelweg niet geïnteresseerd zijn in het bijstaan van de armsten in de samenleving. Terwijl toegang tot het recht in de strijd om een beter bestaan juist van eminent belang is.

Bedrijfsmatige aanpak

Het probleem heeft internationale aandacht gekregen. Zo richtten de Verenigde Naties in 2005 de 'Commission on Legal Empowerment of the Poor' op. In het kielzog daarvan volgde een groot aantal non-gouvernementele organisaties. Daaronder is een ontwikkeling van Nederlandse oorsprong: microjustice. De naam maakt duidelijk dat de ontwikkeling verwant is aan de wereldwijde microfinance-beweging, die met betaalbare kredieten klein ondernemerschap in ontwikkelingslanden financiert. Een verband is ook dat je voor microfinanciering bijvoorbeeld een juridische status nodig hebt; microjustice helpt daarbij en stelt kleine ondernemers in staat hun business via een microkrediet te financieren.

'Zonder geboortecertificaat besta je niet, zonder eigendomsbewijs heb je niets', vertelt de voormalig advocate Patricia van Nispen tot Sevenaer over een kerkende telefoonlijn vanuit haar kantoor in La Paz, de hoofdstad van Bolivia. 'Er zijn zo veel mensen die geen of geen juiste papieren hebben. Zonder toegang tot juridische hulp komen ze daar ook nooit aan. Omdat

Foto's: Microjustice4all

ze geen geld hebben, geen idee wat ze moeten doen of omdat ze verdwalen in de bureaucratie. Alleen al om bij een loket aan de beurt te komen moet je vaak uren in

Zonder papieren geen onderwijs

De Peruviaanse Dionisia is analfaabeet, moeder van drie kinderen en dagloner in de landbouw. Ze had haar kinderen nooit kunnen registreren omdat haar eigen naam in de handgeschreven registers verkeerd was gespeld. Om de verschrijving te corrigeren zou Dionisia eigenlijk een procedure voor de rechtbank moeten voeren. Maar dat was voor haar onhaalbaar en onbetaalbaar. Het niet hebben van een deugdelijke registratie zou echter verstrekkende gevolgen voor de toekomst van de kinderen hebben. Zonder registratie hebben zij geen recht op sociale overheidssteun en onderwijs. Dionisia legde haar zaak voor aan het lokale kantoor van Microjustice4all waar men wist dat het probleem ook via een notariële akte kon worden opgelost. Het kantoor werkte daarbij samen met een notaris die – mede door het groot aantal vergelijkbare zaken – in een paar weken en tegen lage kosten de fout in de registers kon herstellen.

de rij staan.' Van Nispen legt uit wat haar organisatie 'Microjustice4All' daaraan kan doen. 'De problemen zijn zo wijdverbreid, dat we naar gestandaardiseerde oplossingen konden zoeken. Dat werkt. Onze kantoorjes zijn gespecialiseerd. Juristen en paralegals nemen de zaken aan. Cliënten vullen zo veel mogelijk zelf formulieren in en wij assisteren en controleren. Als er procedures gevoerd moeten worden staan onze advocaten hen bij.'

Van Nispen benadrukt dat Microjustice4All geen traditionele liefdadigheidsorganisatie is. 'We runnen onze kantoren als een bedrijf. Mensen betalen voor onze diensten. Niet veel, hooguit een paar euro, maar op termijn genoeg om de kosten te dekken en cliënten bij hun zaak betrokken te houden.' En, betoogt Van Nispen, de bedrijfsmatige aanpak is de enige manier om zeker te stellen dat microjustice een duurzame toekomst heeft. 'We willen absoluut niet het zoveelste ontwikkelingsprojectje zijn dat instort als de donor ermee ophoudt.'

Duurzame toegang

Die zakelijke aanpak is in lijn met het onderzoek van

Maurits Barendrecht, oud-advocaat en hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg. Hij gaf microjustice een prominente plaats in zijn onderzoeksinstituut Tisco, dat zich toelegt op het ontwerpen en verbeteren van geschilsystemen.. 'Microjustice past in het ontwikkelen van een structureel en duurzaam systeem voor het verbeteren van toegang tot het recht', zegt hij, 'en door de bedrijfsmatige aanpak levert het ook kennis op over hoe je tegen lage kosten hogekwaliteit-oplossingen kunt krijgen. Dat is uiteindelijk ook voor ons eigen rechtssysteem van belang.' Barendrechts interdisciplinaire team verklaart en systematiseert goede praktijken voor duurzame rechtshulp in geschillen. 'Gekozen mediators onder leiding van rechters in Nicaragua; online geschiloplossing bij eBay; paralegals in Sierra Leone; Oxfam Novib legal aid projecten in Cambodja: daar ontstaan slimme dingen waarmee de toegang tot het recht kan groeien.' Met hulp van het 'Microjustice Initi-

ative' – een stichting die de awareness en kennisdeling bevordert – komt die kennis uiteindelijk ter beschikking van organisaties die zelf microjustice-kantoren willen beginnen.

Bijdragen

Rest de vraag wat Nederlandse advocaten kunnen bijdragen aan het werk van Van Nispen en Barendrecht. 'Het is een enorm inspirerend initiatief', zegt Valérie van den Berg, advocaat bij Spigthoff. 'Ons kantoor was op zoek naar een project op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Zo kwam ik met microjustice in contact.' Van den Berg nam contact op met Van Nispen. Ze brainstormden over wat een Nederlands advocatenkantoor voor Microjustice4all zou kunnen doen. 'Zomaar geld geven was lastig', zegt Van den Berg, 'zeker nu de economie niet meezit. Bovendien wilden we meer eigen betrokkenheid, meer gebruik maken van onze eigen expertise. Aan juridisch advies op de terreinen waar

Van Nispen in Bolivia

Spigthoff zich profileert, had Microjustice4all op dit ogenblik geen behoefte. Dat maakt het moeilijk om een vorm voor ondersteuning te vinden.'

Vanuit Bolivia kan Patricia van Nispen al wel aangeven hoe samenwerking met advocatenkantoren eruit zou kunnen zien. 'Adopteer een Microjustice4all-kantoor', is haar advies. 'Dat kan voor een paar duizend euro. Daarmee steun je mi-

crojustice en heb je de kans om een duurzame internationale samenwerking op te bouwen. Het is bovendien een goede aanleiding voor werkbezoeken en uitwisselingsprojecten. En het staat natuurlijk prachtig op de eigen kantoorwebsite.'

• Microjustice Initiative:
www.microjustice.org
Microjustice for all:
www.microjustice4all.org

Pionieren met piket na Salduz

De interim-regeling voor het strafpiket naar aanleiding van de Salduz-rechtspraak is inmiddels in werking getreden. Omdat de regeling voor alle partijen nieuw is, zal deze voorlopig enig pionieren vergen van alle deelnemers. Met de betrokken organisaties is afgesproken dat ieder de komende periode knelpunten inventariseert om een

volgende regeling te kunnen verbeteren. De Orde ontvangt inmiddels al klachten van advocaten over de uitmeldingen, de korte responstijd (met name als de advocaat al voor bijstand op een politiebureau is) en de lage vergoedingen. Op deze punten werkt de Orde al aan oplossingen of tegemoetkomingen in overleg met de andere organisaties, zoals met de Raad

voor Rechtsbijstand over de werkwijze van de piketcentrale, en met het ministerie van Justitie over de vergoedingen. Mocht u ook (andere) opmerkingen hebben over

knelpunten in de toepassing van de interim-regeling, dan kunt u die doorgeven aan a.hoevers@advocatenorde.nl.
Adrienne Hoevers,
beleidsadviseur Orde

Correctie

Door een drukfout in het vorige nummer (*Advocatenblad* 2009-12, p. 532) staat in de gepubliceerde voorlopige 'strafpikeregeling per 21 september 2009' dat de vergoeding voor piketadvocaten 'forfaitair één maal 1 punt' is, terwijl dat 'forfaitair één maal 1,5 punt' moet zijn.

Recensie

Het juridische is persoonlijk

.....
Patrick van IJendoorn
 .....

Michael Mansfield had Mer genoeg van. Het vliegtuig was vertraagd, de taxichauffeur wist de weg naar Kamp Zeist niet en de parketwachter nam alle tijd voor het fouilleren. De vraag van de overijverige beambte of hij iets in zijn broek had, was voor de Engelse advocaat de druppel. 'Ja, benen', antwoordde hij en liet als bewijs zijn broek zakken. Mansfield mocht meteen doorlopen naar het Lockerbie-proces. Met dit incident begint zijn *Memoirs of a Radical Lawyer*, dat naast een autobiografie ook een overzicht is van de belangrijkste Engelse processen – met name gerechtelijke dwalingen – in de afgelopen kwart eeuw.

De scène in Zeist geeft fraai de verhouding weer tussen de 67-jarige Mansfield en de geüniformeerde tak van de ambtenarij. Hij maakte faam met zaken waarin wan-gedrag van de politie centraal staat, zoals de zaak tegen de Birmingham Six (zes Ieren die zestien jaar ten onrechte hadden vastgezeten na IRA-aanslagen), de Stephen Lawrence-zaak (racistische moord op een zwarte jongen) en het doodschieten van de Braziliaanse elektricien Jean Charles de Menezes, die werd aangezien voor moslimterrorist. Binnen juridische kringen bestaat zelfs de term 'Mansfielded', wat staat voor een agent van wie in de

rechtszaal weinig is heel gebleven na een doedensiaans kruisverhoor met Mansfield.

Mansfield leidt de Tooks Chambers, die hij in 1984 heeft opgericht. Het kantoor is gespecialiseerd in politieke en mensenrechtzaken, te vergelijken met het kantoor Böhler Franken Koppe Wijn-gaarden in Nederland. Het idealisme gaat zover dat de helft van het personeel vrouw en veertig procent zwart is. In de avonduren vinden er regelmatig multiculturele activiteiten plaats. Het oprichtingsjaar viel samen met Mansfields eerste grote zaak: het bijstaan van de mijnwerkers die de openbare orde zouden hebben verstoord bij de veldslagen met de politie.

Het langste proces was de smaadzaak van McDonald's tegen de twee activisten die door het hamburgerconcern waren gedagvaard. Ze verdedigden zichzelf, maar de vegetariër Mansfield gaf pro bono adviezen. De strijd duurde twintig jaar. Bekendheid verwierf Mansfield met het bijstaan van de genoemde Birmingham Six in de twee appèlzaken, waarbij het duidelijk werd hoe onbehoorlijk de verhoorders zich gedragen hadden. Echter, de zaak viel uiteindelijk op een ondeugdelijke uitvoering van de Griess-lakmoestesten. 'Mansfield is een zeldzame verschijning, een advocaat die forensische wetenschap begrijpt,' schreef een waarne-mer.

Daarnaast begrijpt Mansfield, die naast rechten ook

Michael Mansfield

Foto: Sarah Booker

filosofie heeft gestudeerd, statistiek. Dat kwam van pas in een zaak tegen een moeder wier drie baby's aan wiegendood waren gestorven. Ze werd aanvankelijk tot levenslang veroordeeld op basis van een verklaring van een bekende expert, maar mede dankzij Mansfield werd deze ontmaskerd als een koning zonder kleren. Een van de weinige zaken waarmee de republikein Mansfield (die de term 'Queen's Counsel' verafschuwt) goed moet hebben verdiend is toen hij Harrods-eigenaar Mohamed Al-Fayed assisteerde bij zijn pogingen te bewijzen dat de dood van Diana en Dodi geen ongeluk was.

Over de soms wat voorspelbare politieke standpunten van de salonsocialist Mansfield valt makkelijk heen te lezen. Wat rest is een onvermoeibare worsteling voor rechtvaardigheid van Englands bekendste strafrechtadvocaat, voor wie het juridische altijd persoonlijk is. Hier en daar bedient hij zijn lezers met fraaie 'advocatenwetten'. De mooiste is misschien: 'Een advocaat moet in de rechtszaal nooit vragen stellen waarop hij het antwoord niet weet.'

Memoirs of a Radical Lawyer – Michael Mansfield
 Bloomsbury, 2009. 496 p., € 17.50

agenda

BIJEENKOMST VERENIGING JAARREKENINGEN- RECHT

De Vereniging Jaarrekeningenrecht organiseert op **dinsdag 3 november 2009** een bijeenkomst met als thema de invoering van de Accountantskamer eerder dit jaar en de invloed over en weer tussen het tuchtrecht voor accountants en het jaarrekeningenrecht. Lezingen zullen verzorgd worden door mr. M. B. Werkhoven (voorzitter Accountantskamer te Zwolle) en mr. T. van Wijngaarden (advocaat te Amsterdam). De bijeenkomst, ten behoeve van haar (buitengewone) leden, vindt plaats bij Stibbe in Amsterdam en duurt van 15.00 - 17.00 uur met aansluitend een borrel. Voor meer informatie zie: www.verenigingjaarrekeningenrecht.com.

STUDIEMIDDAG 'DE BURGEMEESTER ALS OPVOEDER'

De Vereniging voor Familie- en Jeugdrecht (FJR) organiseert op **dinsdag 3 november 2009** een studiemiddag met als thema de burgemeester als opvoeder. Dit naar aanleiding van het onlangs ingediende wetsontwerp over de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor de jeugdketen en het wetsontwerp over de herziening van kindbeschermingsmaatregelen. De sprekers op de studiemiddag zijn de heer J. J. van Midden, directeur van de Stichting Aanpak Overlast Amsterdam, en prof. mr. S. F. M. Wortmann, lid van de Raad van State. De studiemiddag start om 14.00 uur in de Van Hooftzaal van het ministerie van Justitie te Den Haag, voorafgegaan door de algemene ledenvergadering van de Vereniging om 13.00 uur en staat open voor leden van de vereniging (gratis) en voor andere

belangstellenden €40, inclusief de borrel na afloop.

Aanmelding: gezien het aantal plaatsen dient men zich snel op te geven via de website van de vereniging: www.fjr.nu.

10 JAAR CONTRACTEREN

Het tijdschrift *Contracteren* bestaat tien jaar. Om dit jubileum te vieren vindt er op **vrijdag 6 november 2009** in Utrecht het congres '10 jaar Contracteren: Ontwikkelingen in het contractenrecht sinds 1998' plaats. Gesproken wordt onder andere over 'De ontwikkelingen in het contractenrecht sinds de inwerkingtreding van het Nieuw Burgerlijk Wetboek' en 'Andere ontwikkelingen: Europeanisering/ Angelsaksische invloeden'. Het congres vindt plaats van 12.00 - 19.00 uur in de Raadszaal van de Universiteit Utrecht, Achter de Sint Pieter zoo. Voor aanmelding en het

programma zie www.bju.nl/10jaarcontracteren.

DE AANBESTEDING EN DE ECONOMISCHE CRISIS

Op **woensdag 11 november 2009** organiseren het Europa Instituut en de Universiteit van Utrecht een lezing door bijzonder hoogleraar Europees en Internationaal Aanbestedingsrecht prof. mr. Elisabetta R. Manunza. In deze lezing staat de volgende vraag centraal: in hoeverre en op welke wijze kan de regering, door het nemen van maatregelen op het terrein van de overheidsopdrachten, de economie op de korte maar vooral op de (middel)lange termijn stimuleren? Na afloop van de lezing is er ruimte voor discussie. De bijeenkomst wordt afgesloten met een informele borrel. De lezing vindt plaats van 16.00 - 18.00 uur in het Academiegebouw, Belle van Zuylenzaal, Damplein 29 te Utrecht.

Van de deken

Deken Willem Bekkers houdt met ingang van september een weblog bij op www.advocatenorde.nl.

Vandaag leren, morgen toepassen

Onze cursussen zijn gericht op de praktijk en gebaseerd op de wetenschap. Zo haalt u maximaal rendement uit uw opleiding. En uw cliënt uit uw advies. **Met het CPO bent u zeker van uw zaak.**

U vindt ons VSO- en PAO-cursusaanbod bij het katern **Orde** elders in dit blad en op www.cpo.nl

Het CPO is onderdeel van de Radboud Universiteit Nijmegen

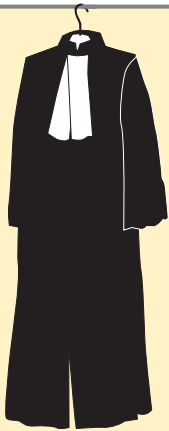

Opgericht Vereniging Privacy Recht

De recentelijk opgerichte Vereniging Privacy Recht biedt een platform voor het bevorderen van de kwaliteit van (privacy)wetgevingen, wil het rechtsgebied verder ontwikkelen en wil ook een gesprekspartner zijn voor (privacy)toezichthouders en andere beleidsmakers. Op **maandag 9 november 2009**, 16.00 uur, organi-

seert de Vereniging Privacy Recht een startbijeenkomst. Mevr. mr. M.W McLaggan-van Roon, collegelid van het College Bescherming Persoonsgegevens (CBP) spreekt over de rol van het CBP en gaat in op de verschuiving in de handhaving. Deelnemers kunnen vooraf stellingen aanleveren.

Lid worden is mogelijk via www.verenigingprivacyrecht.nl; aanmelding voor de bijeenkomst is vereist. De bijeenkomst vindt plaats op het kantoor van Kennedy Van der Laan, Haarlemmerweg 333, Amsterdam. Om 18.00 uur wordt de bijeenkomst feestelijk afgesloten met een borrel.

Vervolgde advocaten

Stichting Advocaten voor Advocaten

Zimbabweanse mensenrechten- advocaat: glimlach ondanks intimidaties

Advocaten in Zimbabwe zijn nog steeds het slachtoffer van repressie door de Zimbabweanse overheid. Dit zegt Arnold Tsunga, advocaat en voorvechter van mensenrechten en democratisering in Zimbabwe. Hij sprak op 25 september tijdens het Jaarcongres van de Orde, op uitnodiging van Advocaten voor Advocaten.

De gelauwerde mensenrechtenadvocaat – zijn organisatie ontving onlangs nog de Rule of Law-award van de American Bar Association – is een innemende persoonlijkheid: vriendelijk, bescheiden en goedlachs. Vol humor vertelde hij tijdens het seminar over hoe hij aanvankelijk professioneel voetballer

wilde worden en stevast iedere dag om 16.00 uur in voetbaloutfit zijn advocatenkantoor verliet, en over hoe hij uiteindelijk via de commerciële rechtspraktijk verzeild raakte in mensenrechtzaken. Tegenwoordig is hij werkzaam bij de International Commission of Jurists als directeur Afrika, en staat hij bekend als prominent voorvechter van de rechtsstaat op het Afrikaanse continent.

Tsunga vertelde over zijn eigen achtergrond, de omslag in het politieke klimaat en over de ervaringen van advocaten als Alec Muchadehama, Beatrice Mtetwa, Andrew Makoni en Eric Matinenga, die regelmatig

zijn gearresteerd en mishandeld. Toen hij hoorde dat Matinenga, de advocaat van Morgan Tsvangirai (voormalig oppositieleider en huidige premier), op een zwarte lijst stond en ieder moment gearresteerd kon worden, belde hij de Nederlandse ambassade in Harare met het verzoek Matinenga met een diplomatenauto op te halen vóórdat de Zimbabweanse veiligheidsdiensten dat zouden doen. Zo kon Matinenga op tijd ontsnappen. De voormalig deken van de Orde van Advocaten van Zimbabwe werd onder druk gezet door hem steeds opnieuw in een rivier met krokodillen te duwen.

Ondanks aanhoudende arrestaties, bedreigingen en intimidaties blijven Arnold Tsunga en zijn collega's doorgaan met hun werk en zich inzetten voor verandering. Met een glimlach.

• Voor informatie over de situatie in Zimbabwe of over de Stichting Advocaten voor Advocaten kunt u contact opnemen met Adrie van de Streek via e-mail info@advocatenvooradvocaten.nl of bezoek de website www.advocatenvooradvocaten.nl. Daar leest u ook hoe u donateur kunt worden. Rekeningnummers: ABN 489.938.655; Postbank 433.83.27 (Amsterdam).

'Iedereen leest het Advocatenblad'

Het *Advocatenblad* wordt nog altijd door 99% van de advocatuur gelezen, zij het dat advocaten over het algemeen minder tijd aan het blad besteden dan voorheen, en steeds vaker slechts een deel van het blad tot zich nemen. Dat blijkt uit een lezersonderzoek onder een representatieve groep van 253 advocaten, dat Blauw Research dit voorjaar uitvoerde in opdracht van uitgever Elsevier Juridisch en de Orde. De eerste conclusie: 'Leesbereik van *Advocatenblad* blijft hoog.'

De kortere leestijd past in de tendens van de gehele 'ontlezing,' maar opvallend is dat de aandacht voor Orde-nieuws en -informatie en het dekencommentaar is teruggelopen, vergeleken met drie jaar geleden. Las 65% van de geraadpleegde advocaten in 2006 nog 'altijd' of 'vaak' het Orde-nieuws, dit jaar is dat nog maar 54% procent. Ook voor het dekencommentaar is minder belangstelling: slechts een kwart van de lezers leest dit geregeld, tegen 34% in 2006. Eenderde, respectievelijk ongeveer de helft, leest deze rubrieken 'soms.' Als geheel waardeert de lezer het blad met een 'dikke voldoende': een 7,2, tegen een 7,3 in 2006.

De bevindingen sluiten aan bij een notitie die dit voorjaar door twee journalisten werd geschreven in het kader van het communicatietraject van de Orde. De journalisten spraken met een 'dwaarsdoorsnede' van de balie, enkele tientallen advocaten, en met enkele mediadeskundigen. 'Iedereen leest het *Advocatenblad*', schrijven zij. 'Enkel en enkele spellen het [blad], de meerderheid scant het en pikt de zaken eruit die zij van belang acht voor de eigen praktijk.'

Over de conclusies ten aanzien van inhoud en koers die verder uit de onderzoeken zijn te trekken, beraadt de redactie zich. Zeker is dat de actualiteit, de toegankelijkheid en analyse van de tuchtrechtuitspraken zullen worden verbeterd. (LH)

ElsevierOrde

Onmisbare juridische kennis binnen handbereik

Voordelen van de ElsevierOrde kennisbank voor u op een rij:

- ✓ Altijd en overal **online toegang** tot de kennisbank;
- ✓ U betaalt alleen voor het rechtsgebied dat u gebruikt;
- ✓ Wekelijks de **belangrijkste uitspraken** op een rijtje;
- ✓ Eenvoudig en **snel zoeken**;
- ✓ De meest recente wet- en regelgeving en jurisprudentie bij de hand;
- ✓ Wekelijks het laatste nieuws;
- ✓ **Actueel** commentaar van een gerenommeerde redactie.

**Meer weten over de nieuwe kennisbankmodules
Personen- en Familierecht of Arbeidsrecht?**

Neem contact op met een van onze accountmanagers;

T: 020 - 515 91 18 of E: juridisch@reedbusiness.nl

Online juridische kennis op uw vakgebied.

www.elsevierorde.nl

De redactie behoudt zich het recht voor reacties en brieven in te korten.

Rechter-plaatsvervanger moet juist worden áfgeschaf

'Advocaat als rechter noodzakelijk maar omstreden', 'Rechtspraak is afhankelijk van plaatsvervangers' en 'Onafhankelijkheid Nederlandse rechter niet meer vanzelfsprekend', dat concludeerde *NRC Handelsblad* in 1996 uit onderzoek van het WODC naar het instituut van rechter-plaatsvervanger,¹ een onderzoek dat ikzelf destijds mocht verrichten als student rechtssociologie in Nijmegen. De conclusie was dat rechtbanken en gerechtshoven structureel afhankelijk waren geworden van plaatsvervangers. Om het instituut van de burger zuiver te houden moesten waarborgen worden ingebouwd.

Dertien jaar later ben ik met mijn ervaring als (letselschade)advocaat tot strengere inzichten gekomen: het instituut van rechter-plaatsvervanger moet worden afgeschaf. Heel anders dan wat Hans den Tonkelaar in het vorige nummer van dit blad bepleit.² Den Tonkelaar meent ook dat de rechter als generalist veruit de voorkeur verdient boven de specialist.

In de eerste plaats meen ik dat plaatsvervangers geen leemte zouden mogen opvullen binnen de zittende magistratuur. Het verdoezelt niet alleen de structurele onderbezetting van de rechterlijke macht, maar brengt ook de begrotingskrapte onvoldoende aan het licht. Op die manier maken we het de overheid wel heel gemakkelijk.

Een advocaat zou ook geen rechter-plaatsvervanger mógen zijn. Dat de advocaat dezelfde eigenschappen kan bezitten als de professionele rechter lijkt mij evident, maar daar gaat het niet om. Al van oudsher zijn het rechterschap en de advocatuur onverenigbaar. Art. 44 Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren verbiedt de rechter simpelweg om advocaat te zijn. Waarom dan wel een uitzondering maken

voor de advocaat als rechter-plaatsvervanger?

Advocaat Boone pleitte er onlangs nog voor dat iedereen ervoor moet kiezen om óf rechter óf aanklager óf advocaat te worden.³ Ik ben het met hem eens. Advocaten moeten geen rechter willen zijn en vice versa. In de lijn van de memorie van toelichting bij de genoemde wetsbepaling meen ik dat het vertrouwen in de rechterlijke macht, de rechterlijke onafhankelijkheid en onpartijdigheid en het vertrouwen daarin in het bijzonder, de uitgangspunten zouden moeten vormen voor een geheel verbod.

Met name voor de gewone burger en de hem of haar ter beschikking staande wrakingsregeling valt de onpartijdigheid van de advocaat als rechter-plaatsvervanger niet uit te leggen. De schijn van belangenverstrengeling ligt op de loer. Als ASP-advocaat, uitsluitend optredend voor slachtoffers, zou ik onaangenaam verrast zijn als in een letselschadezaak een collega-advocaat, uitsluitend optredend voor verzekeraars, zitting zou hebben in de desbetreffende letselschadekamer van het hof. Een wrakingsverzoek ligt dan voor de hand.

Overigens ben ik een groot voorstander van specialisatie, zowel in de advocatuur als in de rechterlijke macht. De specialist weet sneller waar de vraagpunten liggen en waar de antwoorden te vinden zijn. Het bestuderen van stukken, zoals medische rapportages en schadeberekeningen zal efficiënter geschieden. De letselschadekamer van het Hof Den Haag is daar een goed voorbeeld van. De desbetreffende raadsheren weten als geen ander de zaak vliegensvlug op haar letselschademerites te beoordelen en partijen tot oplossingen te dwingen. Een verademing ten opzichte van gerechten die die specialistische kennis niet bezitten.

Kortom, het instituut van rechter-plaatsvervanger dient te worden afgeschaf en we moeten streven naar een structurele inzet van gespecialiseerde beroepsrechters.

(Tom Eskes, advocaat te Dordrecht)

3 'Zijn rechters partijdig? Ja.', *NRC Weekblad* 24 augustus - 4 september 2009.

1 Op 12 en 13 april van dat jaar.

2 Wetenschapper vindt: 'Meer advocaten zouden rechter-plaatsvervanger moeten worden', *Advocatenblad* 2009-12, 25 september 2009.

89e jaargang -
16 oktober 2009 - nr. 13
Verschijnt elke drie weken.

Het Advocatenblad is het officiële orgaan van de Nederlandse Orde van Advocaten en wordt uitgegeven door Reed Business bv. De inhoud wordt samengesteld door de van de Orde onafhankelijke redactie, behalve de rubrieken Van de Orde en Disciplinaire beslissingen.

Redactie

mr. L. Bakers
mr. K.A. Boshouwers
mr. A. Groenewoud
dr. L. Hesselink
mr. M.R. Maathuis
mr. R. Malewicz
mr. C.C. Oberman
mr. G.J. van Oosten
mr. L.H. Rammeloo
mr. P.H.E. Voûte

Redactionele bijdragen

Artikelen, met een maximum van 2000 woorden, zijn van harte welkom. Ze kunnen worden gemaild naar: linus.hesselink@reedbusiness.nl, of per post naar Reed Business, t.a.v. L. Hesselink, Postbus 152, 1000 AD Amsterdam. **Informatie:** Linus Hesselink, 020-5159389, fax 020-5159142.

Opleidingspunten verdienen

Het schrijven van 500 woorden 'rechtsliteratuur' levert 1 opleidingpunt op (art. 1 onder f.-3 Verordening op de Permanente Opleiding).

Eindredactie

Linus Hesselink

Bureau redactie

Charlotte Helmer

Orderredacteur

Tatiana Schelltema

Art-direction

PatK, Patrick Keeler

Vormgeving

Dimdim, Dmitry de Bruin
Dik.nu, Dik Visser

Illustratie

Floris Tilanus

Correctie

Sandra Braakmann
Carlijn Urlings

Druk

Den Haag Offset, Rijswijk

Digitale archief Advocatenblad sinds 1996

www.advocatenorde.nl,
voor houders van het (gratis)
Balienetcertificaat

Juridische vacatures

www.jbb.nl

Orde van de dag

Gratis abonneren op de wekelijkse nieuwsbrief voor advocaten? Stuur een e-mail naar enova@reedbusiness.nl met als onderwerp Inschrijven Orde van de dag.

Advertenties

Brouwer's Direct Marketing bv
Steeckerweg 80 G, 2407 BH Alphen
a/d Rijn
tel. 0172-234460,
fax 0172-233017
e-mail: bdmbv@euronet.nl
Advertentierieven op aanvraag.
Inzendtermijn:
afl. 14: 30 oktober 2009
afl. 15: 20 november 2009

Abonnementen

Alle advocaten, leden van de Nederlandse Orde van Advocaten, ontvangen het blad gratis. Adreswijzigingen: Nederlandse Orde van Advocaten, Postbus 30851, 2500 GW Den Haag, tel. 070-3353535, fax 070-3353531.

Niet-leden betalen

€ 214 per jaarabonnement (incl. btw en verzendkosten) en voor de jaarband € 19,50. Studenten 50% korting.

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Opgave via www.reedbusiness.nl of bij onze Klantenservice. Abonnementen lopen automatisch door, tenzij uiterlijk 30 dagen voor de vervaldatum bij onze Klantenservice wordt opgezegd. Dit kan schriftelijk, telefonisch of per e-mail.

Klantenservice

Postbus 4, 7000 BA
Doetinchem
Telefoon: 0314-358358
Fax: 0314-349048
e-mail: klantenservice@reedbusiness.nl

Reed Business bv, waarvan Elsevier Juridisch onderdeel is, legt uw klantgegevens vast voor de uitvoering van de (abonnements)-overeenkomst, of wanneer u in het kader van dienstverlening contact heeft met Reed Business bv. De gegevens worden tevens gebruikt om u te informeren over producten en diensten van Reed Business bv en zorgvuldig geselecteerde derden. De gegevens kunnen daarnaast aan zorgvuldig geselecteerde derden ter beschikking worden gesteld voor het verstrekken van informatie of aanbiedingen. Ook als u dat niet expliciet heeft aangegeven kunt u per e-mail over gelijksoortige producten en diensten van Reed Business bv worden geïnformeerd, tenzij u daartegen bezwaar maakt. Als u geen prijs stelt op informatie of aanbiedingen per mail of per post dan kunt u dit doorgeven aan Reed Business bv, t.a.v. Adresregistratie, Postbus 808, 7000 AV Doetinchem, of aangeven bij adresregistratie@reedbusiness.nl. Voor meer informatie verwijzen wij u naar het Privacystatement op www.reedbusiness.nl/privacy.

ISSN 0165-1331

Nederland
uitgeversverbond
Groep uitgevers voor
vak en wetenschap

Mededingings- recht in vogelvlucht

deel I en II

Inhoud

Deel I, door Martine de Koning

Reikwijdte van toepasselijkheid van het mededingingsrecht

Misbruik machtspositie

- Machtspositie
- Roofprijzen
- Exclusieve levering, getrouwheids- en andere

- voorwaardelijke kortingen
- Koppelverkoop
- Excessieve tarieven
- Leveringsweigering, essential facility en margin squeeze

Deel II, door Annemieke van der Beek en Joost Schmaal

Verhouding art. 6 Mw en art. 81 EG-Verdrag

Typen afspraken

- Horizontale afspraken
- Vrijstellingen en ontheffingen voor horizontale afspraken

- Verticale afspraken
- Vrijstellingen voor verticale afspraken
- Hybride overeenkomsten

Afspraken art. 6 Mw

- Overeenkomsten tussen ondernemingen
- Besluiten van ondernemingsverenigingen
- Onderling afgestemde feitelijke gedragingen

Beperking van de mededinging

- Context van beperking
- Strekken tot beperking
- Ten gevolge hebben

Merkbare beperking

De minimis en bagatel

Vrijstelling art. 6 lid 3 Mw

Sinds de inwerkingtreding van de Mededingingswet op 1 januari 1998 heeft het mededingingsrecht zich behoorlijk ontwikkeld. Deze eerste ‘vogelvlucht’ is – evenals de overige kronieken in dit blad – bedoeld als inleiding voor advocaten die er niet dagelijks mee te maken hebben. Na deze eerste bijdrage zullen in jaarlijkse kronieken de belangrijkste recente ontwikkelingen worden weergegeven. De begrippen ‘misbruik machtspositie’, ‘mededingingsbeperkende afspraken’ en ‘concentratietoezicht’ staan centraal in het mededingingsrecht. Deze kroniek behandelt de eerste twee begrippen aan de hand van Nederlandse en Europese jurisprudentie en beschikkingpraktijken.

In het vorige nummer is – als gevolg van een reeks van toevallige maar pijnlijke fouten bij de redactie – van deel I van deze vogelvlucht, door Martine de Koning, niet de definitieve versie van de tekst geplaatst. Vandaar dat we deze hier in haar geheel opnieuw plaatsen.

.....
Deel I: Martine de Koning
Deel II: Annemieke van der Beek
en Joost Schmaal
advocaten te Amsterdam'
.....

er goederen of diensten op een markt worden aangeboden, is er al snel een economische activiteit.³ Bepalend is of de activiteit in concurrentie met andere ondernemingen kan worden uitgeoefend.

Een bedrijfs onderdeel of ondernemersvereniging kan dus een onderneming zijn. Een winstdoel is niet nodig: ook stichtingen en sportverenigingen kunnen een onderneming zijn.⁴ Venootschappen die deel uitmaken van een concern worden meestal als één onderneming beschouwd.

Natuurlijke personen, rechtspersonen, private en overheidsbedrijven kunnen onder de definitie vallen. Publiekrechtelijke lichamen kunnen als onderneming worden aangemerkt als zij een economische activiteit uitoefenen.⁵ De aard van de activiteit bepaalt of een entiteit handelt als een onderneming in de zin van het mededingingsrecht. Advocaten en andere vrije beroepsbeoefenaren verrichten een economische activiteit

.....

- 3 HvJ EG 19-02-2002, zaak C-35/96, Commissie t. Italiaanse Republiek [1998] pt. 36; HvJ EG 23-04-1991, zaak C-41/90, Höfner en Elser, pt. 21.
- 4 Besluit NMa 24-12-2003, zaak 3611, Nederlandse Postduivenhoudersorganisatie (ZLU/NPO).
- 5 NMa 2001, zaak 58, BNA vs. Gemeente Utrecht, en NMa 2000, zaak 1010, BNA vs. Architectenkeuze gemeente Den Haag.

Deel I

Reikwijdte van toepasselijkheid van het mededingingsrecht

Het mededingingsrecht is alleen van toepassing op ondernemingen. Het begrip ‘onderneming’ wordt ruim uitgelegd, namelijk ‘iedere entiteit die een economische activiteit vervult, ongeacht haar rechtsvorm of de wijze waarop zij wordt gefinancierd en ongeacht of er sprake is van winst oogmerk.’² Als

.....

- 1 Bij Kennedy Van der Laan.
- 2 HvJ EG 18-06-1998, zaak C-35/96 en HvJ EG 23-04-1991, zaak 41/90.

Het primaat van de politiek
verschafft ons politici de mogelijkheid om,
niet gehinderd door verouderde afspraken,
het belang van de burger optimaal, flexibel
en slagvaardig te dienen...

als zij hun beroep als zelfstandige uitoefenen, aangezien zij juridische diensten aanbieden tegen beloning.⁶

Activiteiten die worden verricht ter uitvoering van een wettelijke taak, zoals het afgeven van vergunningen, zijn geen ondernemersactiviteit.⁷ Datzelfde geldt voor inkoopactiviteiten ten behoeve van overheidstaken.⁸ De minister handelt niet als onderneming bij het vaststellen van de registratievoorwaarden van erkende psychotherapeuten onder de Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg.⁹ Ziekenfondsen zijn geen ondernemingen.¹⁰ Datzelfde werd aangenomen voor de gemeente Heerlen die een concurrentiebeding met crois-santerie Whizz was overeengekomen.¹¹ Whizz kreeg concurrentie, maar riep het beding tevergeefs in omdat het zou zijn overeengekomen in het kader van een planologische herinrichting van het centrum van Heerlen. Vaak handelen gemeenten bij verkoop, verhuur en erfpacht van onroerend goed als onderneming.¹² Dat is alleen anders als de clause in kwestie nodig is voor het uitoefenen van een publieke taak.

Het begrip 'ondernemersvereniging' wordt eveneens ruim uitgelegd. Het begrip omvat iedere organisatie die een aantal ondernemingen verenigt. Het is niet van belang of de ondernemersvereniging daadwerkelijk een vereniging is, of rechtspersoonlijkheid heeft. Ook hoeft een ondernemersvereniging zelf geen economische activiteit uit te oefenen om binnen de reikwijdte van het mededingingsrecht te vallen. Indien dit wel het geval is, zal zij zelf ook als onderneming kwalificeren.

6 NMa 2002, zaak 560, Engelgeer tegen de Nederlandse Orde van Advocaten; NMa 2004, zaak 3310, Nederlands Tandtechnisch Genootschap, en NMa 2004, zaak 3309, NIP, LVE, NVP en NVVP.

7 HvJ EG (Höfner) 23-04-1991, zaak C-41/90, Jur. 1991, p. 1979; NMa 1998, zaak 681, ASV Diensten; Besluit NMa 23-04-2003, zaak 3253, Horeca Nederland/Gemeente Bergen.

8 HvJ EG (FENIN) 04-03-2003, zaak T-319/99.

9 Besluit NMa 26-02-2003, zaak 2061, Nederlandse Associatie voor Psychotherapie, en besluit op bezwaar 13-04-2004; Rb. Rotterdam 08-11-2004, overzicht nr. 37.

10 Rb. Rotterdam 07-12-2005, LJN AU9053, zaak 05/3047, CZ OZ/NMa.

11 Rb. Maastricht 21-07-2004, overzicht nr. 29.

12 Hiervan zijn vele voorbeelden, onder meer Besluit NMa 04-05-2000, zaak 101, Bloemenmarkt.

Verschillende malen hebben de Commissie en de Europese rechters zich gebogen over mededinging in de sport. Het hof sprak zich in 2004 uit over de vraag of de FIFA, de internationale organisatie voor voetbal en organisator van grote toernooien, binnen de reikwijdte van het mededingingsrecht valt. Het Hof overwoog dat aangezien FIFA verschillende ondernemersverenigingen groepeerd, zij zelf ook als ondernemersvereniging moet worden aangemerkt. De consequentie hiervan was dat door haar uitgevaardigde reglementen met betrekking tot spelersmakelaars daarmee moesten worden aangemerkt als besluiten in de zin van het mededingingsrecht. Kort gezegd zijn de regels van het mededingingsrecht van toepassing op alle sportactiviteiten met een economische dimensie. Op dit punt verschilt de sport niet van andere economische sectoren. Er moet echter wel rekening gehouden worden met het specifieke karakter van sport, waaronder met name het onvoorspelbare karakter, de nauwe samenhang tussen de sportieve en economische dimensie en het beginsel van gelijke kansen. Hoewel lang niet alle reglementen van de FIFA met betrekking tot voetbal onder het mededingingsrecht vallen, oordeelde het hof dat, aangezien de activiteiten van een spelersmakelaar economisch van aard zijn en niet zien op de specificiteit van de sport zelf, de makelaarsreglementen wel binnen de reikwijdte vielen.

Misbruik machtspositie

Misbruik van een machtspositie is unilateraal gedrag en doet zich voor als een onderneming met een economische machtspositie misbruik van die positie maakt.¹³ Het hebben van een economische machtspositie is derhalve niet verboden.

De Guidance van de Commissie van 9 februari 2009 voor haar prioriteiten bij de handhaving van afscherming van de markt onder art. 82 EG-Verdrag maakt duidelijk dat de nadruk meer zal komen te liggen op het effect van het gedrag van een onderneming.¹⁴ Daarmee neemt het belang van de economische onderbouwing (en dus ook de bewijslast terzake) in misbruikzaken toe. Dit past bij een bredere tendens in het mededingingsrecht. Het achterliggende doel is te voorkomen dat procompetitief gedrag wordt gesanctioneerd. De Commissie zal optreden indien misbruik van machtspositie leidt tot *anticompetitive foreclosure*, afscherming van de markt met nadeel voor consumenten. Verder is nieuw dat de onderneming in kwestie mag aantonen dat haar gedrag objectief noodzakelijk is dan wel dat er aanzienlijke efficiency-

13 Art. 82 EG-Verdrag en art. 24 Mw.

14 C(2009) 864 final Communication from the Commission, Guidance on the Commission's Enforcement Priorities in Applying Article 82 EC Treaty to Abusive Exclusionary Conduct by Dominant Undertakings. Zie <http://ec.europa.eu/comm/competition/antitrust/art82/index.html>.

voordelen uit voorvloeien die zwaarder wegen dan de concurrentie beperkende effecten voor consumenten. De nieuwe benadering is overigens reeds in aantal zaken door de Commissie toegepast, waaronder de zaak met betrekking tot Microsoft.¹⁵

Machtspositie

De NMa volgt de EG-regels voor het bepalen van marktmacht. Vaak onderzoekt de NMa overigens uit praktische overwegingen eerst of er misbruik is, omdat bij afwezigheid daarvan de andere (soms moeilijker te beantwoorden) vraag of er een machtspositie is, kan worden overgeslagen.¹⁶

Een machtspositie bestaat als een onderneming zich op de relevante markt of een deel daarvan in belangrijke mate onafhankelijk van concurrenten, leveranciers, afnemers of eindgebruikers kan gedragen.¹⁷ Daartoe dient de geografische en productmarkt te worden afgebakend.¹⁸ Vervolgens kunnen de aanbidders en afnemers op die markt worden aangewezen en kan hun marktaandeel worden berekend. Als vuistregel is er aanwijzing van een machtspositie bij een hoog marktaandeel.¹⁹ Bij een marktaandeel van minder dan 40% is er doorgaans geen machtspositie.²⁰ Voorts is de structuur van de markt relevant. Er dient gekeken te worden naar de positie van concurrenten, concentratiegraad, historische ontwikkeling van marktaandelen, expansie door concurrenten of potentiële toetreders, toetredingsdrempels, kopersmacht en dergelijke. Wettelijk monopolisten hebben derhalve niet noodzakelijkerwijs een machtspositie.²¹ Marktgedrag, zoals het hanteren van erg hoge (of lage) prijzen, kan volgens mededingingsautoriteiten een indicatie

van een machtspositie zijn.²² Alleen een onderneming die weinig tot geen concurrentiedruk ervaart, kan langdurig prijzen hanteren die boven het niveau liggen dat bij effectieve concurrentie zou resulteren. Een machtspositie kan op dezelfde, maar ook op een andere markt worden misbruikt.²³ Er kan ook misbruik van inkoopmacht worden gemaakt, maar dat komt niet vaak voor.²⁴

De NMa nam zonder nader onderzoek aan dat KPN (op toegang tot het openbare telefoonnetwerk)²⁵ en CR Delta (fokstiersperma) een machtspositie hadden.²⁶ Met name CR Delta had overigens onderbouwd een ander standpunt verdedigd. Inmiddels is duidelijk dat als de onderneming in kwestie tegenbewijzen aandraagt, de NMa daar serieus mee zal omgaan, bijvoorbeeld door nader onderzoek te doen.

Er kan een collectieve machtspositie bestaan, een oligopolie die tot coördinatiegevaar leidt. Ook deze positie kan, hoewel moeilijk aan te tonen, misbruikt worden. Europese jurisprudentie en de parlementaire geschiedenis van de Mededingingswet noemen als vereiste het bestaan van economische of contractuele structurele banden tussen de ondernemingen.²⁷ In *Airtours*, een concentratiezaak (waarin de vraag of er een machtspositie resulteert centraal staat, maar de context van de beoordeling anders is), nam het Gerecht ('GVEA') economische banden niet als vereist. Het GVEA hanteerde kort samengevat als voorwaarden dat de markt voldoende transparant is, dat er prikkels zijn voor ondernemingen om de stilzwijgend afgestemde gemeenschappelijke gedragslijn na te leven en dat er een effectief mechanisme is voor afschrikking of vergelding bij niet-naleving.²⁸ In de langslpende zaak *De*

Telegraaf/NOS HMG, die ook tot diverse civielrechtelijke beslissingen leidde, nam de NMa collectieve machtspositie aan van de NOS en omroepverenigingen met zendtijd.²⁹

Roofprijzen

Lage prijzen zijn in principe gunstig voor consumenten en voor effectieve concurrentie. Ondernemingen met een machtspositie kunnen roofprijzen evenwel hanteren door tijdelijk verlieslatend te verkopen om een concurrent uit de markt te prijzen, waarna zij haar tarieven weer kan verhogen.³⁰ Overigens kan de dominante leverancier niet altijd haar verlies later volledig terugverdienen. Echter, als een onderneming eenmaal is gestart met roofprijzen om een concurrent te elimineren, is de neiging om daarmee door te gaan groot, omdat stoppen per definitie inhoudt dat het reeds geleden verlies niet kan worden terugverdiend.³¹

Roofprijzen werden door de NMa geconstateerd toen Waldeck, de moedermaatschappij van LOI, met Studieplan stelselmatig cursussen aanbood onder de prijs van NHA, een concurrent.³² Geen misbruik werd aangenomen ten aanzien van het tegen of zelfs onder kostprijzen verstrekken van glazen zuigelingenflessen aan ziekenhuizen door Nutricia en Friesche Vlag.³³ Er was een aparte markt voor wegwerpflessen waarop de aanbidders, die deze flessen bij derden inkochten, geen machtspositie hadden. Ook hadden ze geen machtspositie op een andere markt die ze op deze wijze wilden 'uitbouwen'.³⁴ Het was daarom niet waarschijnlijk dat zij naderhand hun prijzen konden verhogen. Deze zaak laat zien dat roofprijzen en koppelverkoop ('tying'), een vorm van mededingingsbeperkende korting, nauw verwante vormen van misbruik zijn.

15 Zaak T-201/04 (Microsoft) [2007] ECR II-3601.
16 Rb. Rotterdam 03-02-2005, LJN AS9462, zaak 02/3365, NOLU/NMa.
17 HvJ EG 14-02-1978, zaak 27/76, *United Brands*, Jur. 1978, p. 207; zie ook HvJ EG 13-02-1979, zaak 85/76, *Hoffmann-La Roche*, Jur. 1979, p. 461.
18 Bekendmaking van de Commissie van 9 december 1997, PbEG C 372, inzake de bepaling van de relevante markt voor het gemeenschappelijk mededingingsrecht.
19 HvJ EG 03-07-1991, AKZO/EG Commissie, Jur. 1991.
20 C(2009) 864, nr. 14.
21 Zie bijv. Besluit NMa 11-07-2003, zaak 2853, DGT v. Relan Arbo.

22 HvJ EG 13-02-1979, zaak 85/76, *Hoffmann-La Roche*, Jur. 1979; zie bijv. ook Besluit NMa 11-08-2003, zaak 3125, NHA/LOI.
23 HvJ EG 06-03-1974, zaken 6-7/73, *Instituto Chemioterapico Italiano en Commercial Solvents/Europese Commissie*, Jur. 1974, p. 223.
24 Inkoopmacht werd in de supermarktsector niet aangenomen. Brief van de NMa aan de minister van EZ 6 juli 2005.
25 Besluit NMa 21-05-2003, zaak 3251, *Pretium/KPN*.
26 Besluit NMa 31-12-2003, zaak 3353, *CR Delta*; NMa besluit op bezwaar 25-07-2005, *CR Delta*.
27 HvJ EG 16-03-2000, ECR I-1365, *CEWAL*; TK 1995-1996, 24 707, nr. 3, p. 25.
28 GVEA 06-06-2002, zaak T-342/99, *Airtours/Commissie*.

29 Besluit NMa 10-09-1998, zaak 1, *De Telegraaf/NOS HMG*.
30 HvJ EG 03-07-1991, zaak C-62/86, *AKZO/EG Commissie*, Jur. 1991, p. 3359; zaak T-340/03 (*France Telecom*) [2007] ECR II-107.
31 COMP/38.233, 16-07-2003, *Wanadoo Interactive*.
32 Besluit NMa 11-08-2003, zaak 3125, NHA/LOI.
33 NMa besluit op bezwaar 26-01-2004, zaak 2872, *Beldico/Nutricia Friesche Vlag*.
34 HvJ EG 14-11-1996, zaak C-333/94 P, *Tetra Pak II*, Jur. 1996, p. I-5951.

Exclusieve levering, getrouwheids- en andere voorwaardelijke kortingen

Indien afnemers contractueel worden verplicht tot afname van hun gehele behoefte bij een dominante leverancier, worden concurrenten van deze leverancier gehinderd. Het gaat hier niet alleen om exclusiviteit. Loyaliteits- en/of volumekortingen die over de gehele afname over een (te) lange referentieperiode achteraf worden gegeven, hebben ditzelfde effect. In Michelin II werden dergelijke kortingen afgestraft.³⁵ Ook verplichtingen ten aanzien van het aanhouden van voorraad kunnen dit effect hebben.³⁶ Dominante leveranciers kunnen aanvoeren dat hun kortingsysteem voordelen oplevert die worden doorgegeven aan consumenten. Voor standaard volumekortingen is dergelijk voordeel overigens meer voor de hand liggend dan voor individuele volumekortingen (*targets*).³⁷

Verschillen in de behandeling van afnemers door een onderneming met een machtspositie zonder dat er een afscherming van (potentiële) concurrenten op de markt is, leveren minder snel misbruik op.³⁸ Als er een rechtvaardigingsgrond is voor de verschillende behandeling, is er geen misbruik. De NMa nam geen discriminatie door Interpay aan naar aanleiding van de klacht die Superunie had ingediend.³⁹ Superunie meende dat zij ten onrechte minder korting kreeg dan Ahold, een eerste afnemer van pintransacties. Superunie had dit ook al in kort geding gevorderd, maar ondanks dat de rechter sterke aanwijzingen zag voor het bestaan van een machtspositie, wees hij de vordering af.⁴⁰ In dit geval was de verschillende behandeling volgens de NMa geoorloofd omdat Ahold als *first mover* investeringsrisico's had gelopen en garanties aan Interpay had afgegeven. De extra kortin-

35 GVEA 30-09-2003, zaak T-203/01, Michelin II.
 36 GVEA [2003], T-65/98, ECR II-4653, Van den Bergh Foods.
 37 [2007], zaak C-95/04 P, ECR I-2331, British Airways.
 38 COMP/36.568 and 36.570 23-07-2004, [2006] 4 CMLR 1223 en 1298, Scandlines v. Port of Helsingborg, Sundbusserne v. Port of Helsingborg.
 39 Besluit NMa 28-04-2003, zaak 2978, Superunie/Interpay; NMa besluit op bezwaar 29-06-2005, zaak 2978/147, Superunie/Interpay.
 40 Voorzienenrechter Rb. Utrecht 14-02-2002, LJN AD9289, zaak 01-1304, Superunie/Interpay.

gen zijn, voor een bepaalde termijn, een beloning daarvoor.

Koppelverkoop

Bij koppelverkoop wordt één product gratis of goedkoper aangeboden, mits een ander product tegelijk wordt afgenomen.⁴¹ De koppeling kan contractueel zijn, als voorwaarde in het contract. De koppeling kan ook technisch zijn, als – om een goede werking te verkrijgen – in een machine alleen navullingen of andere bijbehorende producten van dezelfde leverancier kunnen worden gebruikt.

Microsoft maakte zich schuldig aan koppelverkoop omdat zij MediaPlayer ingebouwd in Windows op de markt aanbood.⁴² Microsoft meende dat het om één geïntegreerd product gaat, en niet om gekoppelde producten. Het gaat erom of er vraag van consumenten is naar de separate producten en of er aanbieders zijn die alleen het gekoppelde product aanbieden.

Kortingen die een dominante leverancier slechts geeft indien een pakket van verschillende producten wordt afgenomen, kunnen misbruik zijn als daardoor evenzeer efficiënte concurrenten van de losse producten niet meer kunnen opboksen tegen de pakketprijzen. Overigens kan het zo zijn dat de concurrentie op de markt op het niveau van pakketten plaatsvindt. Dit is het geval als andere aanbieders vergelijkbare pakketten producten aanbieden. Dan kan worden getoetst of de pakketprijs vijandig laag (*predatory*) geprijsd is.

Een dominante leverancier mag aantonen dat haar koppelpraktijken leiden tot besparingen op het gebied van productie en distributie die ten goede komen aan consumenten. Verpakingskosten kunnen bijvoorbeeld lager zijn door het koppelen van producten. Verder kan het bijvoorbeeld relevant zijn of de koppeling leidt tot verlaagde transactiekosten voor consumenten omdat zij de producten niet separaat behoeven te kopen.

Excessieve tarieven

Misbruik kan gelegen zijn in het hanteren van onbillijk hoge tarieven. Er zijn weinig Europese zaken over dit

41 [1991], zaak T-30/89, ECR II-1439, Hilti.
 42 [2007], zaak T-201/04, ECR II-3601, Microsoft.

onderwerp die tot een constatering van inbreuk hebben geleid.⁴³ Het doel van het mededingingsrecht is ook niet om prijzen te reguleren, maar om de mededinging te beschermen.

De NMa onderzocht onder meer de tarieven van Schiphol⁴⁴, de ticketprijzen van KLM op de lijn naar Curaçao⁴⁵ en de prijzen van RTV-pakketten van UPC en Casema.⁴⁶ De NMa hanteerde daarbij diverse methoden om te bepalen of de tarieven onbillijk hoog zijn, zoals internationale tariefsvergelijking, benchmarking tegen vergelijkbare diensten en het vergelijken van rendement tegen normrendement. Kostentoe rekening (nodig voor rendementsvergelijking) was geen passende maatstaf bij het innen van vergoedingen door SENA onder de Wet op de naburige rechten.⁴⁷ Deze constatering kan juist zijn, maar als motivering voor de afwijzing van de klacht van Horeca Nederland over de SENA-tarieven was dit onvoldoende.⁴⁸ De NMa had geen onderzoek gedaan, maar verwees slechts naar een niet met cijfermateriaal onderbouwde internationale tariefsvergelijking. In deze zaken nam de NMa geen misbruik aan. Er was geen duurzame disproportie tussen prijs en waarde van het product.

De hoogte van pintarieven die Interpay aan detaillisten berekende, onderzocht de NMa door een rendementsberekening. De NMa constateerde in dit geval wel inbreuk omdat er vele malen (vijf- tot zevenmaal) boven normrendement was behaald.⁴⁹ Interpay voerde in

43 HvJ EG 14-02-1978, zaak 27/76, United Brands, Jur. 1978, p. 207.
 44 Rapportage Luchthaventarieven Schiphol, 10 april 2001 en Besluit NMa 15 april 2009, tarieven en voorwaarden Schiphol aanvraag BARIN/KLM.
 45 Besluiten NMa 08-11-2000, zaak 273, Vereniging Vrije Vogel/KLM, en zaak 906, Swart/KLM; en 30-10-2001, zaak 2260, VVV/KLM; NMa tweede besluit op bezwaar 18-03-2004, zaak 2260, VVV/KLM; Rb. Rotterdam 02-09-2005, LJN AU9056, zaak 04/1244; Rb. Rotterdam 18-06-2003, LJN A10095, zaak 01/2753 MEDED.
 46 Besluit NMa 12-06-2003, zaak 1793, Gemeenten Voorburg en Wassenaar e.a./Casema; Besluiten NMa 27-09-2005, zaak 3588, Casema en zaak 3528, UPC.
 47 Besluit NMa 10-04-2003, zaak 2319, Horeca Nederland/SENA; zie ook HvJ EG 06-02-2003, zaak C-245/00; HR 28-05-2004, zaak C99/248, SENA/NOS.
 48 Rb. Rotterdam 10-01-2005, LJN AS9459, zaak 03/1561.
 49 Besluit NMa besluit 28-04-2004, zaak 2910, Interpay.

U moet eerst akkoord gaan met onze leveringsvoorwaarden...

bezwaar aan dat geen machtspositie bestond en dat de berekening tegen normrendement niet deugde, alsook dat alle pincontracten met detaillisten aan de banken zouden worden overgedragen. Nadat ook een schikking met detaillisten was bereikt over een verlaging van de pintarieven, maakte de NMa de opgelegde boete in bezwaar ongedaan.⁵⁰

De Commissie past een tweestappentoets toe. Eerst wordt bepaald of het verschil tussen de gemaakte kosten en de gehanteerde prijs, dat wil zeggen de winstmarge, excessief is. Hiertoe is een kostenallocatie nodig, wat in de praktijk een uitgebreide economische analyse vergt, zoals uiteengezet in de Port of Helsingborg-beschikking.⁵¹ Als het verschil tussen de kosten en prijzen inderdaad disproportioneel is, volgt stap twee. In deze stap wordt beoordeeld of de berekende prijs op zichzelf gezien of in vergelijking met prijzen van concurrerende of vergelijkbare producten of diensten onredelijk is. Dit is in feite een beoordeling van de economische waarde van het product. Pas als uit beide stappen onredelijkheid van de prijzen volgt, is er misbruik.

In de NMa-rapportage *Havenbedrijf Rotterdam*⁵² wordt deze tweestappentoets gevolgd. Ook niet-kostengerelateerde factoren aan de vraagzijde van de markt, stap twee van de toets, dienen volgens de NMa te worden meegenomen. Afnemers zijn in het bijzonder bereid te betalen voor kenmerken specifiek verbonden aan het product dat zij als waardevol beschouwen. Dergelijke kenmerken impliceren niet noodzakelijkerwijs hogere productiekosten, maar verhogen wel de economische waarde van een product. De relatief hoge haventarieven zouden beschouwd kunnen worden als normale opbrengsten op schaarse input (*locational rent*). Er is in dat geval geen sprake van efficiencyverlies (*monopoly rent*) want er is geen kunstmatige beperking van het aanbod.

.....

⁵⁰ NMa besluit op bezwaar 21-12-2005, zaak 2910, Interpay.

⁵¹ COMP/36.568 and 36.570 23-07-2004, [2006] 4 CMLR 1223 en 1298, Scandlines v. Port of Helsingborg, Sundbusserne v. Port of Helsingborg.

⁵² Den Haag, maart 2005.

Leveringsweigering, essential facility en margin squeeze

Misbruik kan bestaan in het beperken van de productie, de afzet of de technische ontwikkeling. Een onderneming met een machtspositie die weigert producten te leveren of toegang te geven tot een dienst, faciliteit of infrastructuur jegens ondernemingen die daar om vragen, kan daar soms (tegen een redelijke vergoeding) toe worden gedwongen. Het beginsel van contractsvrijheid wordt dan doorbroken.

Het plotseling stopzetten van de levering van goederen aan een vaste klant of het weigeren een nieuwe klant te beleveren, kan dus misbruik van een machtspositie opleveren. Afscherming treedt vooral op als de weigering is bedoeld om een afnemer als concurrent op een afgeleide markt uit de markt houden of te verdrijven.⁵³ Als er geen weigering is maar een (veel) te hoge prijs wordt gevraagd, kan dit een *margin squeeze* zijn. Als onredelijke voorwaarden worden gesteld om een afnemer te 'disciplineren' en zo exclusiviteit af te dwingen of parallelle handel in te dammen, is dit geen *essential facility*, maar valt het onder andere leerstukken zoals exclusieve levering.⁵⁴

Wanneer is er een essential facility? De faciliteit moet onontbeerlijk zijn voor de afnemer om effectief te kunnen concurreren, bij gebreke waarvan er geen restconcurrentie is en nadeel voor consumenten resulteert. Soms kan er een objectieve rechtvaardigingsgrond zijn voor de weigering. In de zaak-Bronner⁵⁵ ging het om toegang tot een distributienetwerk van een krant, zodat een kleinere krant niet zelf een heel distributienetwerk behoefde op te bouwen. Omdat de kleinere krant zelf een distributienetwerk, alleen of samen met andere concurrenten, had kunnen opbouwen en daaraan geen technische, economische, juridische of andere obstakels in de weg stonden (ondanks dat het voor een kleine krant niet rendabel was), werd geen misbruik aangenomen.⁵⁶

⁵³ [1974], zaken 6/73 en 7/73, ECR 223, Commercial Solvents.

⁵⁴ C-468/06 – C-478/06, 16-09-2008, Sot. Lélou kai Sia v. GlaxoSmithKline.

⁵⁵ HvJ EG [1998], ECR I-7817 C-7/97, Oscar Bronner/Mediaprint; [1999], 4 CMLR 112; [1999], CEC 53.

⁵⁶ Zie ook 94/19/EC IV/34.689, 21-12-1993, Sea Containers v. Stena Sealink, Interim Measures OJ L

Als de essentiële faciteit een intellectueel eigendomsrecht betreft, ligt het nog genuanceerder en wordt misbruik alleen in uitzonderlijke omstandigheden aangenomen. Na de Magill-zaak⁵⁷ over programmagidsen zijn de criteria in IMS Health⁵⁸ verder uitgelegd. IMS Health had een machtspositie op de relevante primaire markt van onderzoeksdata voor de farmaceutische industrie die zij in een brickstructuur had ondergebracht en met een beroep op haar auteursrechten weigerde zij de brickstructuur (op de aanverwante secundaire markt) te licentiëren aan haar concurrenten op de primaire markt. Auteursrecht is immers het exclusieve recht om te bepalen wie wanneer van een werk waarop dat recht rust, gebruik mag maken.⁵⁹ Een intellectueel eigendomsrecht behoeft slechts onder 'dwang' gelicentieerd te worden indien de faciteit daadwerkelijk onontbeerlijk is:

- 1 voor de introductie van een nieuw product waarnaar vanuit consumenten vraag bestaat;
- 2 er geen rechtvaardigingsgrond is; en
- 3 elke mededinging op een afgeleide markt wordt uitgesloten.

In de zaak-Microsoft werd een dwanglicentie opgelegd met betrekking tot gegevens benodigd voor de interface tussen programmatuur van derden en van Microsoft.⁶⁰

De NMa boog zich evenals de civiele rechter herhaaldelijk over telefoongidsen en programmagegevens. Het hof oordeelde, later bekrachtigd door de Hoge Raad⁶¹, dat de weigering van de NOS om programmagegevens aan *de Telegraaf* te leveren, misbruik van machtspositie opleverde.⁶² De NOS weigerde met een beroep op geschriftenbescherming, een 'subcategorie' van het auteursrecht, de

programmagegevens aan *de Telegraaf* te leveren, ondanks het eerder door de NMa aan de NOS gegeven bevel daartoe.⁶³ Later dat jaar bevestigde de NMa⁶⁴ dat er misbruik van machtspositie werd gemaakt door de NOS. Dit besluit hield stand bij de Rechtbank Rotterdam.⁶⁵ De NOS werd door het College van Beroep voor het bedrijfsleven ('Cbb') echter in het gelijk gesteld, omdat de NOS op basis van het IMS Health-arrest⁶⁶ pas misbruik maakt van haar machtspositie indien zij de gegevens weigert aan een onderneming die hiermee *nieuwe* producten of diensten wil aanbieden. Het Cbb is van oordeel dat de weekendgids die *de Telegraaf* wilde aanbieden, niet

kwalificeert als een nieuw product.⁶⁷ Een lagere prijs levert nog geen nieuw product op, zoals ook een civiele rechter later nog eens bevestigde in de zaak SBS tegen *Quote* en MTV.⁶⁸ Overigens speelde deze zaak ook tegen HMG, die wel wilde leveren, maar een volgens *de Telegraaf* excessieve prijs vroeg.⁶⁹

In de zaak KPN/Denda⁷⁰ voerde Denda tevergeefs aan dat KPN geen beroep toekwam op geschriftenbescherming (vóór inwerkingtreding Dw), omdat KPN haar machtspositie zou misbruiken. De Europese en Nederlandse tele-

15, 18.1.1994; 92/213/EEC IV/33.544, 26-02-1992, British Midland v. Aer Lingus, OJ L 96, 10.4.1992.

57 HvJ EG 06-04-1995, NJ 1995, 492, m.nt. Verkaede.

58 Arrest HvJ EG 29-04-2004, IMS Health, *Computerrecht* 2004/4, p. 189 t/m 196, m.nt. M. de Koning.

59 Zie ook artt. 10 e.v. Aw. De Duitse rechter had al auteursrecht op de databank aangenomen, maar het is de vraag of het hier niet slechts om sui generis databankrechten op de brickstructuur gaat.

60 [2007], zaak T-201/04, Microsoft, ECR II-3601.

61 HR 06-06-2003, LJN AF5100, C01/183, NOS/*de Telegraaf*.

62 Hof Den Haag 30-01-2001, *de Telegraaf*/NOS, *Mediaforum* 2001/3, p. 90, m.nt. Overdijk.

63 Besluit NMa 16-02-2000, *de Telegraaf*/NOS en HMG, *Mediaforum* 2000/3, nr. 22, p. 107, m.nt. Mahler; Besluit NMa 10-09-1998, *de Telegraaf*/NOS en HMG, *Mediaforum* 1998/10, nr. 50, p. 304, m.nt. Hugenholtz en M&M 1998/4, nr. B101, p. 142, m.nt. Parret.

64 Besluit NMa 03-10-2001, *Mediaforum* 2002/2, nr. 7, p. 69, m.nt. Mahler.

65 Rb. Rotterdam 11-12-2002, Rechtspraak.nl, LJN AF 1811.

66 Arrest HvJ EG 29-04-2004, IMS Health, *Computerrecht* 2004/4, p. 189 t/m 196, m.nt. M. de Koning.

67 Cbb 15-07-2004, Rechtspraak.nl, LJN AQ1727.

68 Voorzienenrechter Rb. Amsterdam, 28-07-2005, LJN AU0253, zaak 317128/KG 05/1040.

69 NMa tweede beslissing op bezwaar 1 april 2004, zaak 1, HMG; Cbb 07-05-2004, overzicht nr. 11.

70 Rb. Almelo 06-12-2000, KPN/Denda, *Mediaforum* 2001/5, p. 177, m.nt. Beunen. Het geschil over telefoongidsgegevens liep overigens al veel langer, vóór de invoering van de Mw (en de Dw); zie Pres. Rb. Almelo 05-12-1996, KPN/Denda, *Computerrecht* 1997/6, p. 309; Hof Arnhem 15-04-1997 (tussenarrest) en 05-08-1997, KPN/Denda, AMI 1997/10, p. 214 en *Computerrecht* 1997/6, m.nt. Struik en *Mediaforum* 1997/5, p. B72 en 1997/9, p. B127; Pres. Rb. Den Haag 09-03-1999, Denda/KPN, *Computerrecht* 1999/3, p. 148, m.nt. Van Overbeek.

Deel II

Verhouding art. 6 Mededingingswet en art. 81 EG-Verdrag

communicatieregeling⁷¹ bevat een verplichting voor KPN om 'relevante informatie' voor de samenstelling van telefoongidsen ter beschikking te stellen aan derden op 'billijke, kostengeoriënteerde en niet discriminerende voorwaarden'. Over de uitleg van deze regels, zoals welke gegevens onder de verplichting vallen en wat een redelijke (kostengeoriënteerde) vergoeding per gegeven is, werd uitvoerig geprocedeerd bij OPTA en NMa.⁷² Het sluitstuk, in ieder geval voorlopig, is het recente arrest van het HvJ EG van 25 november 2004.⁷³ Het HvJ EG oordeelde naar aanleiding van vragen van het CBB in een procedure tussen KPN, OPTA en Denda dat onder 'relevante gegevens' alleen de gegevens vallen die nodig zijn om een gebruiker van een telefoongids in staat te stellen de abonnees die hij of zij zoekt, te identificeren.

Al met al neemt de NMa niet snel misbruik door leveringsweigeren aan. De weigering van de NS bijvoorbeeld om bedrijfs- en winkelruimte op NS-stations te verhuren, is geen misbruik.⁷⁴ De weigering iemand te laten betalen met pin of chipknip is ook geen misbruik.⁷⁵ NEA maakte wel misbruik omdat zij geen rechtvaardiging had om het verzoek van Norsk Hydro te weigeren om elektriciteit te transporteren.⁷⁶

Het verbod van afspraken die de mededinging beperken, is neergelegd in art. 6 lid 1 Mw en in art. 81 lid 1 EG-Verdrag. Art. 6 lid 1 Mw is gebaseerd op art. 81 EG-Verdrag. Op grond van art. 6 lid 1 Mw zijn mededingingsbeperkende overeenkomsten tussen ondernemingen, besluiten van ondernemersverenigingen en onderling afgestemde feitelijke gedragingen verboden, als zij er toe strekken of ten gevolge hebben dat de mededinging op de Nederlandse markt of een deel daarvan wordt beperkt, verhinderd of vervalst. Art. 81 richt zich op mededingingsbeperkende effecten op (een deel van) de EU-markt. Voor de toepassing van art. 81 lid 1 EG-Verdrag is vereist dat de handel tussen lidstaten wordt beïnvloed. Zowel op art. 6 Mw als op art. 81 EG-Verdrag kan een rechtstreeks beroep worden ingeroepen voor de Nederlandse rechter.

Overtreding van het verbod van art. 6 Mw en art. 81 EG-Verdrag leidt tot (partiële) nietigheid van rechtswege van de betrokken afspraak. Mededingingsbeperkende overeenkomsten zijn van rechtswege nietig op grond van lid 2 van art. 6 Mw en van art. 81 EG-Verdrag. Inbreuk op deze artikelen kan, naast een grondslag voor aanzienlijke boetes opgelegd door de mededingingsautoriteiten, een onrechtmatige daad in de zin van art. 6:162 BW opleveren.

Typen afspraken

In het mededingingsrecht worden drie typen afspraken onderscheiden: horizontale afspraken, verticale afspraken en afspraken die zowel een horizontaal als een verticaal karakter hebben. Bij alle typen afspraken kan onderscheid worden gemaakt tussen afspraken die strekken tot een beperking van de mededinging,

en dus *per se* verboden zijn op grond van art. 6 Mw, en afspraken die niet de strekking hebben, maar mogelijk wel het effect van beperking van de mededinging. Op Europees niveau is een aantal groepen overeenkomsten, besluiten en gedragingen op grond van zogenoemde Groepsvrijstellingsverordeningen vrijgesteld van het verbod van art. 81 lid 1 EG-Verdrag. Op grond van artt. 12 en 13 Mw werken deze Verordeningen tevens door voor wat betreft het verbod van art. 6 lid 1 Mw. Omdat het niet past binnen de reikwijdte van dit artikel om de verschillende Verordeningen uitputtend te behandelen, wordt volstaan met het aanstippen van een aantal belangrijke vrijstellingen.

Horizontale afspraken

De eerste categorie afspraken, horizontale afspraken, betreft afspraken tussen partijen die dezelfde plaats innemen in bedrijfskolommen. Voorbeelden hiervan zijn onderlinge afspraken tussen concurrenten, zoals producenten, distributeurs of retailers. Horizontale afspraken tussen concurrenten worden in het mededingingsrecht met argwaan bekeken, al zijn ze niet per definitie verboden. Zo kunnen afspraken tussen concurrenten vallen onder een vrijstelling, kunnen de baten opwegen tegen een eventuele inbreuk van de mededinging, of kunnen de gevolgen van de afspraken eenvoudigweg niet merkbaar genoeg zijn om tot een inbreuk te leiden.

Bepaalde categorieën afspraken zijn per definitie niet toegestaan omdat zij *per se* verboden bevatten, waarvan aangenomen wordt dat zij de strekking hebben de mededinging te beperken. Voorbeelden hiervan, de zogeheten *hard-core* kartelafspraken, zijn prijsafspraken, marktverdelingsafspraken, afspraken over leveringscondities en quotaregelingen. Bij afspraken die niet de strekking hebben de mededinging te beperken, bepalen de omstandigheden van het geval in belangrijke mate of er sprake is van een inbreuk. Voorbeelden van dergelijke afspraken zijn samenwerkingsovereenkomsten, kruislicentieovereenkomsten en overeenkomsten voor onderzoek en ontwikkeling (R&D). Bij deze afspraken kunnen partijen zich soms beroepen op een (groeps)vrijstelling.

71 Art. 25 lid 2 van Richtlijn nr. 2002/22/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 7 maart 2002 inzake universele diensten gebruikersrechten met betrekking tot elektronische communicatienetwerken en -diensten (Universele dienstenrichtlijn), (PbEG 2002, L 108/51); art. 3.1 van Besluit 7 mei 2004 houdende regels met betrekking tot universele dienstverlening en eindgebruikerbelangen (Besluit universele dienstverlening en eindgebruikersbelangen), Stb. 2004, 203.

72 NMa/OPTA 14-12-1998, www.opta.nl; OPTA 29-09-1999, *Computerrecht* 2000/1, p. 47; Rb. Rotterdam 01-06-2001, KPN & Denda/OPTA.

73 HvJ EG 24-11-2004, zaak C-109/03, KPN/OPTA en Denda, <http://www.curia.europa.eu/>.

74 Besluit NMa 31-10-2003, zaak 2996, Shakie's-NS Stations/Servex.

75 Besluit NMa 04-04-2003, zaak 3444, Halbertsma/De Postbank.

76 Besluit NMa 26-11-2002, zaak 650; NMa besluit op bezwaar 27-03-2000; Rb. Rotterdam 26-11-2002; CBB 28-05-2004.

Wanneer partijen bij een horizontale afspraak gebruikmaken van een derde partij die niet in dezelfde bedrijfskolom deelneemt en die als stroman voor of namens hen afspraken maakt die er toe strekken of ten gevolge hebben dat de mededinging wordt beperkt, heeft dit overigens niet als consequentie dat het horizontale karakter wordt weggenomen.⁷⁷

Vrijstellingen en ontheffingen voor horizontale afspraken

Zoals vermeld, leiden niet alle vormen van horizontale afspraken tot een ongeoorloofde beperking van de mededinging. Zowel in de Mededingingswet zelf als in de verschillende Groepsvrijstellingsverordeningen worden verschillende afspraken vrijgesteld van het verbod van art. 81 EG-Verdrag (en art. 6 Mw), mits bepaalde marktaandeelrempels niet worden overschreden en er geen sprake is van hardcore restricties. Voor afspraken die voldoen aan de voorwaarden voor een groepsvrijstelling geldt dat zij ook zijn vrijgesteld van het Nederlandse kartelverbod, ook als zij niet binnen de reikwijdte van het Europese kartelverbod vallen, omdat er geen sprake is van beïnvloeding van de handel tussen lidstaten.

In de Richtsnoeren betreffende horizontale samenwerkingsovereenkomsten van de EG⁷⁸ en de Richtsnoeren samenwerking ondernemingen van de NMA verduidelijken de toezichthouders wat in het kader van horizontale afspraken tussen ondernemingen is toegestaan. Zo heeft samenwerking op het gebied van onderzoek en ontwikkeling⁷⁹ in het algemeen minder negatief effect op de mededinging dan bijvoorbeeld gezamenlijke marketing en verkoop, waarbij immers de concurrentievoorwaarden gezamenlijk worden vastgesteld. Gezamenlijke

productie is vaak wel geoorloofd,⁸⁰ vooral als deze volgt op een gezamenlijk onderzoeks- en ontwikkelingstraject, bijvoorbeeld op het gebied van medicijnen. Specialisatieovereenkomsten waarbij elk van de partijen zich op een specifiek product toelegt, zijn in het algemeen toegelaten, tenzij partijen bepaalde marktaandeelrempels overschrijden of specifieke mededingingsbeperkende bepalingen zijn opgenomen.

Verticale afspraken

De tweede categorie afspraken betreft verticale overeenkomsten. In het mededingingsrecht wordt daaronder verstaan een overeenkomst die gesloten wordt tussen twee of meer ondernemingen die met betrekking tot de contractsgoederen op verschillende niveaus van dezelfde productie- of distributiekolom actief zijn. De overeenkomst heeft betrekking op de voorwaarden waartegen de betrokken producten of diensten kunnen worden gekocht, verkocht of doorverkocht. Hieronder vallen bijvoorbeeld afspraken over vaste of minimumverkoopprijzen, die net als bij horizontale hardcore prijsafspraken zonder meer onder het kartelverbod vallen. Adviesprijzen zijn meestal toegestaan, maar dit kan onder omstandigheden anders zijn.⁸¹

Voorbeelden van verticale overeenkomsten zijn exclusieve distributieovereenkomsten, franchiseovereenkomsten, selectieve distributieovereenkomsten, exclusieve afnameovereenkomsten en agentuurovereenkomsten. Ook licentieovereenkomsten, bijvoorbeeld met betrekking tot octrooien, knowhow of software, hebben een verticaal karakter.⁸²

Vrijstellingen voor verticale afspraken

Verticale overeenkomsten zullen in het algemeen minder snel mededingingsbeperkend zijn dan horizontale afspraken en worden in het kartelrecht met minder argwaan bekeken: zij leiden niet per definitie tot een beperking van de mededinging. Zij kunnen de economische efficiëntie binnen een productie- of distributieketen bevorderen en de transactie- en distributiekosten verminderen. Verticale afspraken met betrekking tot wederverkoop of doorlevering, of koop en verkoop zijn, mits aan een aantal voorwaarden wordt voldaan, vrijgesteld van het verbod van art. 6 Mw en art. 81 EG op grond van de EG Groepsvrijstellingsverordening voor verticale overeenkomsten⁸³. De vrijstelling geldt in principe voor alle soorten verticale afspraken, zij het dat er specifieke regels gelden indien een ondernemersvereniging bij de afspraken betrokken is, in geval van afspraken over intellectuele eigendomsrechten of indien de verticale afspraken tussen concurrenten worden aangegaan. De Verordening gaat uit van een 'veilige haven': indien de leverancier⁸⁴ een marktaandeel van niet meer dan 30% heeft en de afspraak geen hardcore restricties bevat, geldt een automatische vrijstelling. In de Verordening staan specifieke regels over de toelaatbaarheid van exclusieve distributieovereenkomsten, exclusieve afname, selectieve distributie en franchising. De EG-Commissie heeft Richtsnoeren Verticalen vastgesteld waarin een nadere uitleg van de bepalingen van de Verordening wordt gegeven en aanwijzingen staan voor de beoordeling van afspraken die niet kunnen profiteren van de automatische vrijstelling, bijvoorbeeld omdat het marktaandeel wordt overschreden.

77 Beschikking Europese Commissie 17 december 1980, PbEG 1980, L 383/19.

78 Mededeling van de Commissie van 6 januari 2001: richtsnoeren inzake de toepasselijkheid van art. 81 van het EG-Verdrag op horizontale samenwerkingsovereenkomsten, *Publicatieblad C 3* van 06.01.2001.

79 Verordening 2659/2000 van de Commissie van 29 november 2000 betreffende de toepassing van art. 81 lid 3 van het EG-Verdrag op groepen onderzoeks- en ontwikkelingsovereenkomsten, *PbEG* 2000, L 304/7.

80 Verordening (EG) Nr. 2658/2000 van de Commissie van 29 november 2000 betreffende de toepassing van art. 81 lid 3 van het Verdrag op groepen specialisatieovereenkomsten, *PbEG* 2000, L 304/3.

81 Namelijk indien de leverancier de nakoming van de adviesprijzen controleert of de niet-naleving sanctioneert.

82 Voor dergelijke licentieovereenkomsten waarbij sprake is van technologieoverdracht bestaat een aparte Groepsvrijstellingsverordening, Verordening 772/2004 van de Commissie van 27 april 2004 betreffende de toepassing van art. 81 lid 3 van het EG-Verdrag op groepen overeenkomsten inzake technologieoverdracht, *PbEG* 2004, L 123/11.

83 Verordening (EG) nr. 2790/1999 betreffende de toepassing van art. 81 lid 3 van het Verdrag op groepen verticale overeenkomsten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen, *PB L* 336/21 van 29 december 1999.

84 Bij exclusieve leveringsovereenkomsten is het marktaandeel van de afnemer aan deze grens gebonden.

In mei 2010 lopen de Groepsvrijstelling Verticale Overeenkomsten en de bijbehorende richtsnoeren af. Recentelijk is door de Europese Commissie een concept gepubliceerd voor een herziene versie. Het concept leidt niet tot grote wijzigingen.⁸⁵

Hybride overeenkomsten

Ten slotte zijn er ook overeenkomsten die zowel horizontale als verticale elementen bevatten. Een voorbeeld hiervan is wanneer een groep van afnemers een inkoopcombinatie vormt om gezamenlijk goederen in te kopen om aldus een sterkere onderhandelingspositie tegenover leveranciers te creëren. Het beleid van de NMa ten aanzien van dergelijke hybride vormen is dat deze eerst moeten worden beoordeeld op de horizontale samenwerking. Indien deze beoordeling leidt tot de conclusie dat de inkoopcombinatie aanvaardbaar is, is een bijkomende beoordeling noodzakelijk om na te gaan of de overeenkomsten die door de inkoopcombinatie zijn gesloten met haar leveranciers of met detailhandelaren verticale mededingingsbeperkingen bevatten.⁸⁶

85 Een verschil ten opzichte van de huidige vrijstelling betreft de introductie van de dubbele marktaandeeldrempel, die kort gezegd inhoudt dat bij de toepassing van de vrijstelling zowel het marktaandeel van de leverancier als dat van de afnemer niet meer dan 30% bedraagt. Voor het concept zie: <http://ec.europa.eu/competition/consultations/2009-vertical-agreements/draft-regulation-nl.pdf>.

86 Brochure NMa, Beleid inzake verticale overeenkomsten, p. 4. Te raadplegen op www.nmanet.nl.

Afspraken art. 6 Mw

Overeenkomsten tussen ondernemingen

Een van de kernvragen in het mededingingsrecht betreft de vraag wanneer er sprake is van een overeenkomst in de zin van de Mededingingswet. Voorop staat dat het begrip 'overeenkomst' ruim wordt uitgelegd en aansluit bij de betekenis die het begrip onder art. 81 EG-Verdrag heeft. In tegenstelling tot een overeenkomst in de zin van 6:213 BW, wordt in het mededingingsrecht onder 'overeenkomst' ook verstaan de situatie waarin tussen verschillende ondernemingen direct of via een derde consensus bestaat om hun concurrentiegedrag onderling af te stemmen of zich van een bepaald gedrag te onthouden.⁸⁷ Het wezenlijke element van het begrip 'overeenkomst' in de zin van art. 6 Mw en art. 81 EG-Verdrag is het bestaan van wilsovereenstemming tussen ten minste twee partijen, ongeacht de vorm die daaraan wordt gegeven, mits deze de getrouwe weergave van de wil van partijen is.⁸⁸ Uit de Europese jurisprudentie volgt verder dat het voor het bestaan van wilsovereenstemming niet van belang

87 TK 1995-1996, 24 707, nr. 3, p. 11, volgt tevens uit GVEA 03-12-2003, zaak T-208/01, Volkswagen, punten 30-32 en de daar aangehaalde rechtspraak.

88 NMa 2005, zaak 1615, BAC-advies, Fietsfabrikan-ten.

is of partijen expliciet of stilzwijgend instemmen met een bepaalde gedraging, noch of de afspraak onder druk of in strijd met eigen commerciële belangen wordt gemaakt.⁸⁹

Het begrip 'overeenkomst' moet ruim worden uitgelegd en kan ook van toepassing zijn op een situatie waarin op het eerste gezicht sprake lijkt te zijn van het eenzijdig door de leverancier opleggen van zijn voorwaarden.⁹⁰ De zaak-Secon/NMa betrof de vraag of er bij toezending van algemene voorwaarden sprake is van een overeenkomst in de zin van de Mededingingswet. Secon, leverancier van het kledingmerk G-Star, hanteerde in de relatie met haar afnemers algemene voorwaarden waarin adviesprijzen waren opgenomen. Het CBB oordeelde dat de algemene voorwaarden in de zaak-Secon werden gebruikt bij de vaste handelsbetrekkingen met afnemers en daarbij een uitnodiging vormden aan afnemers om zich op de markt op een bepaalde wijze te gedragen. Het CBB oordeelde dat de afnemers deze verplichtingen hadden aanvaard door zonder protest telkens nieuwe bestellingen te plaatsen. Omdat beperking van de mededinging met betrekking tot deze situatie slechts mogelijk is met medewerking van de afnemers zelf,

89 Zie bijvoorbeeld beschikking Commissie van 25-11-1980, Johnson & Johnson, PB 1980, L 377/16; beschikking Commissie van 18-12-1987, Fisher-Price/Quaker Oats, PB 1988, L 49/19.

90 CBB 03-07-2008, AWB 06/531 en 06/535, LJN BD6635, College van Beroep voor het bedrijfsleven, Aesculaap.

concludeerde het CBb dat de beperking gezamenlijk is verwezenlijkt. De algemene voorwaarden konden daarom niet worden beschouwd als een eenzijdige maatregel van Secon, maar vormden een stilzwijgende overeenkomst tussen haar en de afnemers.⁹¹

Besluiten van ondernemingsverenigingen

Het begrip 'besluit van een ondernemersvereniging' is van toepassing op verschillende soorten handelingen. Kenmerkend aan deze handelingen is dat zij zijn gebaseerd op besluiten van organisatorische aard, zoals statuten, huishoudelijke reglementen en dergelijke, en de leden aanzetten tot gelijkgestemd gedrag. Het is niet van doorslaggevend belang hoe betrokken partijen een bepaalde afspraak juridisch karakteriseren. Zo vallen beslissingen die niet bindend zijn, maar wel door de betrokken ondernemingen worden gevolgd en niet-bindende beslissingen die de getrouwe weergave zijn van de wil van de vereniging om het gedrag van haar leden op de betrokken markt te coördineren onder het begrip 'besluiten van een ondernemersvereniging'.⁹² Om onder het begrip te vallen, is een formeel besluit evenmin noodzakelijk.⁹³

Uit de Europese jurisprudentie en uit besluiten van de NMa⁹⁴ volgt dat een 'besluit van een ondernemersvereniging' ook onder het kartelverbod kan vallen indien dit besluit slechts wordt gepresenteerd als een vrijblijvende aanbeveling. Het gaat er slechts om of bepaalde entiteiten, de ondernemersverenigingen of de aangesloten ondernemingen, handelingen verrichten die ertoe strek-

ken om de in het kartelverbod bedoelde gevolgen teweeg te brengen of dit tot effect hebben.⁹⁵ Een dergelijke strekking of effect kan blijken uit de vorm van aanbevelingen van de ondernemersvereniging. Het argument dat het aan de leden is om te bepalen wat zij met de aanbeveling doen, doet hier niet aan af.⁹⁶

Aangezien adviezen van brancheverenigingen, en met name verenigingen met een groot ledental, al snel de concurrentieverhoudingen aantasten, staat de NMa negatief tegenover vrijwel elke vorm van advisering die betrekking heeft op het commerciële beleid, of andere concurrentieparameters⁹⁷, van de leden. In de Richtsnoeren samenwerking ondernemingen⁹⁸ stelt de NMa dat het feit dat een ondernemersvereniging adviezen verspreidt over de prijsstelling van haar leden, op zichzelf al meebrengt dat de ondernemersvereniging in staat is het gedrag van de leden te coördineren en dat dit derhalve invloed heeft op de prijsstelling in de gehele markt. Het prijsadvies heeft tot doel een ijkpunt te vormen en daarmee een zekere coördinatie te brengen in de prijsvorming.⁹⁹

Onderling afgestemde feitelijke gedragingen

De derde en laatste categorie van mogelijk mededingingsbeperkend handelen onder art. 6 Mw betreft de onderling afgestemde feitelijke gedragingen. Het begrip heeft volgens art. 1 sub h Mw onder de Mededingingswet dezelfde betekenis als onder art. 81 EG-Verdrag. Volgens de Europese jurisprudentie moet onder een onderling afgestemde feitelijke gedraging worden verstaan: 'een vorm van

coördinatie tussen ondernemingen, die, zonder dat het tot een eigenlijke overeenkomst komt, de risico's van de onderlinge concurrentie welbewust vervangt door een feitelijke samenwerking'.¹⁰⁰ Voor toepassing van het begrip is causaal verband tussen de afgestemde gedraging en daarop volgend marktgedrag noodzakelijk, maar dit wordt door de mededingingsautoriteiten al snel aangenomen.

Bij kartels doet zich vaak de vraag voor of al dan niet sprake is van onderling afgestemde feitelijke gedragingen. De scheidslijn tussen puur parallel gedrag en daadwerkelijke afstemming is vaak dun. Parallel gedrag zal vaak een indicatie zijn voor het bestaan van afstemming. In het Europese standaard-arrest Anic heeft het hof bepaald dat er sprake moet zijn van drie cumulatieve voorwaarden, voordat van overtreding van art. 81 EG-Verdrag (en art. 6 Mw) sprake kan zijn. Deze voorwaarden zijn onderling afstemming, marktgedrag en causaal verband tussen de afstemming en het marktgedrag. Uit de EG-jurisprudentie volgt dat wanneer een partij aanwezig is geweest bij een bijeenkomst waarin gesproken is over mededingingsrelevante onderwerpen (zoals prijzen, marktaandelen, gebiedsbescherming enzovoort) en die partij actief blijft op de betrokken markt, vermoed wordt dat deze partij de informatie die uitgewisseld is, heeft gebruikt om zijn marktgedrag te bepalen en daarmee een inbreuk op het mededingingsrecht kan worden verweten, tenzij die partij uitdrukkelijk afstand heeft genomen van hetgeen tijdens de bijeenkomst werd besproken en de bijeenkomst heeft verlaten.¹⁰¹ Uit de Ahlstrom-zaak blijkt dat het vermoeden van afstemming kan worden weerlegd indien uit onderzoek blijkt dat een andere aannemelijke verklaring voor het parallelle gedrag bestaat, zoals de kostenstructuur op een bepaalde markt.¹⁰²

91 CBb 07-12-2005, AWB 04/237 en 04/249, LJN AU8309; zie ook de zaak Volkswagen, GVEA 27-09-2006, zaak C-74/04P, Commissie vs. Volkswagen.

92 Zie bijvoorbeeld het arrest van het HvJ EG van 28-08-1980, 209-215 en 218/78, Fedetab v. Commissie, Jur. 1980, 3125, r.o. 88; het arrest van 08-11-1983, 96-102, 104, 105, 108 en 110/82, Navewa v. Commissie, Jur. 1983, 3369, r.o. 20 en de beschikking van de Commissie van 05-06-1996, 96/438/EG in zaak IV/34.983, FENEX. Zie ook het besluit van de NMa 2001, zaak 537, Landelijke Huisartsen Vereniging.

93 Zie o.a. het arrest HvJ EG van 15-05-1975, Frubo v. Commissie, Jur. 1975, p. 563 en het arrest HvJ EG van 29-09-1980, Van Landewyck, r.o. 88.

94 HvJ EG 27-02-1987, 45/85, Verband der Sachversicherer v. Commissie, Jur. 1987, r.o. 26-32 en NMa 2004, zaak 3310, Nederlands Tandtechnisch Genootschap, rnr. 79.

95 HvJ EG van 15-05-1975, Frubo v. Commissie, Jur. 1975, p. 563, r.o. 30; HvJ EG 29-09-1980, 209 tot 215 en 218/78, van Landeyck e.a., Jur. 1980, p. 3125, r.o. 88 en HvJ EG 08-11-1983, gevoegde zaken 96-102, 104, 105, 108 en 110/82, Navewa v. Commissie, Jur. 1983, p. 3369, r.o. 20.

96 NMa 2003, zaak 2973, BOVAG en NCBRM, rnr. 86-90, bevestigd door NMa 2004, zaak 2973, BOVAG en NCBRM, besluit op bezwaar, rnr. 36-41.

97 Zie hiervoor bijvoorbeeld Vimpoltu, Beschikking 13 juli 1983, PBL 200/44.

98 NMa 22-04-2008, Richtsnoeren Samenwerking Ondernemingen, te raadplegen op nmanet.nl.

99 NMa 2004, zaak 3310, Nederlands Tandtechnisch Genootschap, rnr. 83; HvJ EG 17-09-1972, 8/72, Vereniging van Cementhandelaren, Jur. 1972, r.o. 18-21; GVEA 22-09-1997, SCK/FNK, T-213/95 en T-18/96, Jur. 1997, II-1739, r.o. 164; beschikking van de Europese Commissie, 05-06-1996, FENEX, Pb. 1996, L 181/26, ov. 40 en 49.

100 HvJEG 14-07-1972, zaak 48/69, Imperial Chemical Industries vs. Commissie, r.o. 64; HvJ EG 16-12-1975, gevoegde zaken 40-48, 50, 54-56, 111 en 113-114/73, Suiker Unie e.a. vs. Commissie, r.o. 26; HvJ EG 31-03-1993, zaak C-89, 104, 114, 116-117 en 125-129/85, Ahlström Osakeyhtiö e.a. vs. Commissie, r.o. 63; HvJ EG 08-07-1999, zaak C-49/92 P, Commissie vs Anic Partecipazioni (Polypropyleen), r.o. 115.

101 HvJ EG 08-07-1999, zaak C-49/92 P, Commissie vs. Anic Partecipazioni (Polypropyleen).

102 HvJ EG 1993, Woodpulp, C-89/85, C-104/85, C-114/85, C116/85, C117/85, C-12/85 - C-129/85,

In een zaak over mobiele operators was er sprake van uitwisseling van bedrijfsvertrouwelijke informatie. Het CBB oordeelde hierin over de bewijsplicht van de NMa ter zake van afstemming. De NMa baseerde haar besluit voornamelijk op aantekeningen en verklaringen die betrekking hadden op één bijeenkomst van de *operators*. Hieruit kwam naar voren dat één van de partijen, Dutchtone, bij de bijeenkomst aanwezig was geweest, maar niet kon worden bewezen dat Dutchtone ook deel had genomen aan de bespreking van prijzen. Het CBB stelde voorop dat enkel aanwezigheid bij een bijeenkomst niet voldoende is om afstemming aan te nemen. De NMa dient te bewijzen dat de onderneming heeft deelgenomen aan de bespreking en dat de bespreking de strekking had de mededinging te beperken.¹⁰³ In deze zaak heeft het CBB prejudiciële vragen gesteld aan het Hof van Justitie over het begrip 'onderling afgestemde feitelijke gedraging'. Het Hof van Justitie heeft in haar uitspraak van 4 juni jl. aangenomen dat er snel sprake kan zijn van een onderling afgestemde feitelijke gedraging.¹⁰⁴ Zo hoeven niet alle concurrentieparameters te worden besproken en kan

de eenzijdige informatieverschaffing door één concurrent al voldoende zijn om onzekerheid over het marktgedrag te verminderen.

De bewijsvoering in de handhavingspraktijk van de NMa met betrekking tot onderling afgestemde feitelijke gedragingen levert de nodige problemen op. De NMa gaat bij haar onderzoek in eerste instantie op zoek naar schriftelijk bewijs. Hiervoor onderzoekt zij e-mails, brieven, memo's en andere stukken die als bewijs kunnen dienen en die zij vaak met haar invallen bij bedrijven verkrijgt. Als deze ontbreken, wordt het marktgedrag van de betrokken ondernemingen onderzocht. Dit vereist een grondige economische analyse, want hoewel constatering zoals parallelle prijsbewegingen belangrijke aanwijzingen vormen, moet de NMa aan kunnen tonen dat dit niet valt te verklaren vanuit de structuur en aard van de markt.¹⁰⁵

Beperking van de mededinging

Context van beperking

Het kartelrecht heeft tot doel om de mededinging te beschermen. Het uitgangspunt is dat iedere onderneming zelfstandig haar marktgedrag moet bepalen. Het is in dit licht logisch dat de aantasting van concurrentieverhoudingen, het beperken van de mededinging door afstemming, het aanknopingspunt is voor de toepassing van art. 6 Mw. Art. 6 lid 1 Mw onderscheidt verschillende vormen van beperking van de mededinging, namelijk verhinderen, beperken en vervalsen. Hoewel art. 6 Mw deze drie categorieën onderscheidt, vallen zij allemaal onder hetzelfde regime. Korthedshalve zullen in dit artikel de verschillende categorieën worden geschaard onder de algemene noemer van beperking van de mededinging.

Bij de beantwoording van de vraag of er sprake is van een mededingingsbeperking, moet naar vaste rechtspraak van het Hof van Justitie de beoordeling of een overeenkomst of een deel daarvan al dan niet strekt tot beperking van de mededinging of die ten gevolge heeft, plaatsvinden binnen het feitelijke kader waarin de mededinging zich, zonder de overeenkomst met haar beweerde beperkingen, zou afspelen. Dit houdt in dat de

Jur. 1993, p. I-307.

103 CBB 31-12-2007, LJN BC1396, T-Mobile Netherlands B.V., KPN Mobile N.V., RvB NMa, en Orange Nederland N.V. vs. RvB NMa.

104 Conclusie A-G Kokott d.d. 19-02-2009, zaak C-8/08, n.n.g.

105 HvJ EG 31-03-1993, zaak C-89, 104, 114, 116-117 en 125-129/85, Ahlström Osakeyhtiö e.a. vs. Commissie.

overeenkomst moet worden onderzocht binnen de economische context waarin zij toepassing vindt, rekening houdend met de doelstellingen van partijen en de wijze waarop zij daadwerkelijk op de markt optreden, de producten of diensten waarop de overeenkomst betrekking heeft, de structuur van de betrokken markt en de werkelijke omstandigheden waaronder deze functioneert.¹⁰⁶

Strekken tot beperking

Art. 6 lid 1 Mw bepaalt dat afspraken die tot doel hebben de mededinging te beperken, verboden zijn. In de Europese jurisprudentie en in de besluiten van de NMa komt duidelijk naar voren dat voor afspraken die strekken tot inbreuk op de mededinging, onderzoek naar de concrete gevolgen, waaronder de mate van opvolging, niet beslissend is.¹⁰⁷

Evenmin is beslissend het oogmerk of de bedoeling van de partijen met betrekking tot de beperking. Ook als er geen sprake was van opzet of bedoeling, kan dit toch besloten liggen in de aard van de overeenkomst, het besluit of de feitelijke gedraging.¹⁰⁸

In de eerdergenoemde zaak *Secon/NMa*¹⁰⁹ oordeelde het CBb, met de rechtbank, dat de door *Secon* gehanteerde algemene voorwaarden doelbeperkingen opleveren. In deze algemene voorwaarden waren een doorleveringsverbod en bepalingen inhoudende verticale prijsbinding opgenomen, die als hardcore restricties gelden. De consequentie van een kwalificatie van een afspraak als 'hardcore restrictie' is volgens het CBb dat het enkele opnemen daarvan blijkt geeft van het oogmerk om de mede-

dinging te beperken. In eerdere zaken, waaronder met name *Modint*, stelde het CBb vast dat onderzoek naar de context waarin mededingingsbeperkende afspraken worden gemaakt, ook moet plaatsvinden bij doelbeperkende afspraken.

In *Secon/NMa* verduidelijkt het CBb dat wanneer het gaat om hardcore restricties, de subjectieve wil, en dus de context, al blijkt uit het feit dat partijen een dergelijke restrictie opnemen, hetgeen op zijn beurt de vaststelling van de doelbeperking bewijst. Met name bij prijsafspraken zal het bestaan van een strekkingsbeding worden aangenomen. Hierbij maakt het niet uit of er slechts een minimumprijs wordt afgesproken. Immers, zo stelt de NMa, ook een minimumprijs strekt ertoe de mededinging te beperken, omdat concurrentie met lagere prijzen uitgesloten wordt.¹¹⁰

Ten gevolge hebben

Afspraken die niet de strekking hebben om de mededinging te beperken, maar dit wel tot gevolg hebben, vallen ook onder het verbod van art. 6 lid 1 Mw. Om dit gevolg en de overtreding van het verbod voldoende onderbouwd vast te kunnen stellen, dient een feitelijk onderzoek te worden uitgevoerd naar de concrete effecten van de afspraken. Aan een dergelijk onderzoek worden hoge kwaliteitseisen gesteld. Voor toepassing van het verbod is overigens niet noodzakelijk dat het gevolg al heeft plaatsgevonden. Voldoende is dat het naar alle waarschijnlijkheid zal intreden.¹¹¹

Een voorbeeld van onderzoek van de NMa naar de feitelijke effecten van een afspraak is te vinden in de zaak *BasisMedia*, uitgever van dagblad *Splits*.¹¹² De zaak heeft betrekking op een overeenkomst tussen *NS Stations* en *Metro Holland*, op grond waarvan *Metro Holland* het exclusieve recht had om op stations haar gratis ochtendblad te verspreiden. Het voornaamste argument waarmee de NMa in het bestreden besluit tot de conclusie kwam dat er geen sprake was van inbreuk op het mededingingsrecht, is dat voor *BasisMedia* tal van andere ver-

spreidingsmethoden dan bakken op het station beschikbaar waren om de krant onder lezers te verspreiden. De rechtbank gaat in haar uitspraak in beroep alereerst in op de rechtspraak van het Hof van Justitie over exclusiviteitsbedingen in verticale relaties¹¹³ en stelt dat daaruit volgt dat een dergelijk beding op zich niet strekt tot beperking van de mededinging of daartoe behoeft te leiden, maar dat een dergelijke beperking wél aan de orde kan zijn indien het ertoe leidt dat de concurrent van degene aan wie het exclusieve recht is verleend, in feite wordt belet in het toetreden tot de markt. Dat daarvan sprake zou zijn, kon *BasisMedia* niet hard maken. Zij had immers ondanks het exclusiviteitsbeding een sterke marktpositie verworven. De rechtbank besloot dat de NMa voldoende onderzoek had gedaan naar eventuele beperkende werking van het beding en verklaarde het beroep ongegrond.

Merkbare beperking

Voor vrijwel elke overeenkomst tussen twee marktpartijen kan worden gesteld dat er sprake is van enige mate van handelingsvrijheid en daarmee beperking van de mededinging. Uiteraard zijn niet alle beperkingen van de mededinging verboden onder het mededingingsrecht, maar uitsluitend die beperkingen die merkbaar zijn. Zo zal een afspraak tussen twee lokale bakkers om de prijs van hun brood met 10% te verhogen, in beginsel een hardcore restrictie, waarschijnlijk onvoldoende effect hebben op de markt om onder het verbod te vallen.

Hoewel het merkbaarheidsvereiste niet voorkomt in de tekst van art. 6 Mw, wordt uit de parlementaire geschiedenis duidelijk dat het een voorwaarde is voor de toepasselijkheid van het verbod van art. 6 lid 1 Mw.

Hoewel bij afspraken die tot doel hebben de mededinging te beperken, onderzoek naar de concrete gevolgen van de afspraak niet nodig is, betekent dit

106 Zie de arresten van het HvJ EG van 30-06-1966, zaak 56/65, *Société Technique Minière/Maschinenbau Ulm*, Jur. p. 392 en HvJ EG 12-12-1995, zaak C-399/93, *Oude Luttikhuis e.a./Verenigde Coöperatieve Melkindustrie Coberco*, Jur. p. I-4515, punt 10, en vergelijk ook de mededeling van de Commissie, Richtsnoeren betreffende de toepassing van art. 81 lid 3 van het Verdrag, PB C 101/97 van 27 april 2004, punten 17, 21 en 22.

107 HvJ EG 27-02-1987, 45/85, *Verband der Sachversicherer v. Commissie*, Jur. 1987. Zie ook *FENEX*, reeds aangehaald, ov. 71, *FEG en TU*, reeds aangehaald, ov. 120. Vergelijk HvJ EG 11-07-1989, zaak 246/80, *Belasco e.a. vs. Commissie*, ro.15; en Rb. Rotterdam 23-09-2001, LJN AD7476, *Centrale Organisatie voor de Vleesgroothandel vs. d-g NMa*.

108 Zie Besluit NMa 1998, zaak 450, *Van Ditmar Boekenimport*, rdnr. 23.

109 Cbb 07-12-2005, AWB 04/237 en 04/249, LJN AU8309, *Secon/NMa*.

110 NMa 2004, zaak 3310, *Nederlands Tandtechnisch Genootschap*, rdnr. 95.

111 HvJ EG 12-12-1967, zaak 23/67, *Brasserie De Haecht/Wilkin Janssen*, Jur. 1967, 511.

112 Rb. Rotterdam 08-06-2004, LJN AQ6555, *BasisMedia B.V. tegen d-g NMa*.

113 Met name HvJ EG 30-06-1966, zaak 56/65, *Société Technique Minière*, Jur. 1966, p. 337, en HvJ EG 28-02-1991, zaak 234/89, *Delimitis*, Jur. 1991, p. I-935.

niet dat de merkbaarheid niet bewezen zou hoeven worden. Al in een oud arrest van het Hof van Justitie is uitgemaakt dat het kartelverbod niet van toepassing is op een afspraak die tot doel heeft de mededinging te beperken (in dat geval een absolute gebiedsbescherming in een exclusieve distributieovereenkomst) indien, bijvoorbeeld vanwege de zwakke positie van partijen op de markt, de effecten op de markt verwaarloosbaar zouden zijn.¹¹⁴

De minimis en bagatel

De EG-Commissie heeft in een Bekendmaking, de zogenoemde *de minimis* Bekendmaking, bepaalde ondergrenzen vastgesteld die als maatstaf kunnen dienen voor de vraag of er sprake is van een merkbare mededingingsbeperking in de zin van het EG-mededingingsrecht. De Europese ondergrenzen zijn alleen van belang bij de toepassing van art. 81 EG-Verdrag, dat wil zeggen als er sprake is van een interstatelijke dimensie aan de mededingingsbeperking. Indien het gezamenlijke marktaandeel van de partijen bij horizontale (en gemengde) overeenkomsten niet meer is dan 10%, en bij verticale overeenkomsten het marktaandeel van elk van de partijen

niet meer is dan 15%, wordt ervan uitgegaan dat geen sprake is van een merkbare mededingingsbeperking. Een voorwaarde voor een succesvol beroep op de *de minimis* ondergrenzen is echter dat de overeenkomst geen hardcore restricties bevat. Overschrijding van de gestelde marktaandeelrempels betekent echter nog niet dat per definitie sprake zal zijn van merkbaarheid. Het is immers nog altijd mogelijk dat dergelijke overeenkomsten een slechts te verwaarlozen effect op de mededinging hebben en daarom niet altijd verboden zullen zijn.¹¹⁵

In de Mededingingswet is een expliciete uitzondering opgenomen voor afspraken waarvan wordt aangenomen dat zij wat betreft de mogelijke beperking van de mededinging van ondergeschikte betekenis zijn. Deze wettelijke uitzondering (anders dan de *de minimis* bekendmaking derhalve geen beleidsregel), neergelegd in art. 7 Mw, gaat voornamelijk uit van omzetrempels. Art. 7 Mw verklaart het verbod van art. 6 lid 1 Mw buiten toepassing voor overeenkomsten waarbij slechts acht of minder partijen zijn betrokken en waarvan de gezamenlijke omzet niet meer bedraagt dan 5,5 miljoen euro, voor zover de partijen bij de overeenkomst zich

voornamelijk richten op het leveren van goederen. Voor overeenkomsten tussen partijen die zich op het leveren van diensten richten, geldt een ondergrens van 1,1 miljoen euro.

In 2007 is een nieuw lid toegevoegd aan art. 7 Mw, waarin voor horizontale overeenkomsten een marktaandeelgrens van 5% wordt gesteld. Deze grens geldt alleen als de totale omzet van de bij de overeenkomst betrokken partijen niet hoger is dan 40 miljoen euro.

Vrijstelling art. 6 lid 3 Mw

Bij de wijziging van de Mededingingswet in 2004 is art. 17 Mw (oud) vervangen door art. 6 lid 3 Mw. Art. 17 Mw (oud) voorzag in de mogelijkheid om een ontheffing van het kartelverbod aan de NMa te vragen, indien aan de vier in dat artikel genoemde voorwaarden was voldaan. Art. 6 lid 3 Mw houdt een wettelijke vrijstelling van het verbod van art. 6 lid 1 Mw in, indien aan dezelfde vier voorwaarden zijn voldaan.

Om een beroep te kunnen doen op de vrijstelling ex art. 6 lid 3 Mw dient aan de volgende vier (cumulatieve) voorwaarden voldaan te worden:

- 1 de overeenkomst moet bijdragen tot de verbetering van de productie of de distributie of aan de bevordering van de technische of economische vooruitgang;

¹¹⁵ Zie bijvoorbeeld het arrest van het Hof van Justitie in de gevoegde zaken C-215/96 en C-216/96, Bagnasco (Carlos) tegen Banca Popolare di Novara en Casa di Risparmio di Genova e Imperia (1999), Jur. I-135, punten 34 en 35.

¹¹⁴ HvJ EG 09-07-1969, zaak 5/69, Völk/Vervaecke, Jur. 1969, p. 295.

- 2 een billijk aandeel in de uit de overeenkomst vloeiende voordelen moet ten goede komen aan de eindgebruiker;
- 3 de overeenkomst mag de betrokken ondernemingen geen beperkingen opleggen die voor het bereiken van de doelstelling(en) niet onmisbaar zijn;
- 4 de overeenkomst mag de betrokken ondernemingen niet de mogelijkheid geven een wezenlijk deel van de concurrentie uit te schaken ('restconcurrentie').

Bij de toetsing aan deze voorwaarden zijn de Richtsnoeren van de EC betreffende de toepassing van art. 81 lid 3

EG-Verdrag¹¹⁶ van belang; de NMa sluit hierbij aan voor de toepassing van art. 6 lid 3 Mw. Ondernemingen worden geacht zelf te toetsen of zij aan de voorwaarden voldoen. Voor een succesvol beroep op de vrijstelling is uiteraard noodzakelijk dat de partij die zich op de vrijstelling beroept, met een deugdelijke onderbouwing bewijst dat aan de voorwaarden is voldaan (art. 6 lid 4 Mw).

De hiervoor aangehaalde EG-Richtsnoeren voor horizontale afspraken bevatten voor verschillende horizontale afspraken aanwijzingen voor een mogelijk beroep op de vrijstelling. De Commissie (en ook de NMa) gaat ervan

uit dat ondernemingen met de Richtsnoeren in de hand een 'self-assessment' kunnen doen ter zake van de toelaatbaarheid van hun afspraken. In de praktijk blijkt dit echter regelmatig ingewikkelder te zijn dan het lijkt. Hoewel de mogelijkheid om een ontheffing te verkrijgen van de mededingingsautoriteiten is komen te vervallen, en daarmee ook de zekerheid voor partijen over de geoorloofdheid van hun afspraken in het licht van art. 6 lid 3 Mw of art. 81 lid 3 EG-Verdrag, is de NMa in de praktijk soms bereid om een informele zienswijze te geven, bijvoorbeeld door een door partijen verrichte 'self-assessment' te bevestigen.¹¹⁷

116 Richtsnoeren van de EG betreffende de toepassing van art. 81 lid 3 Europees Verdrag, PB C 2004, 101/97.

117 Zie de Bekendmaking Informele Zienswijzen van de NMa van 2004, op www.nmanet.nl.

Wij hebben M

dé arbeidsongeschiktheidsverzekering voor u

Middels een verzekering exclusief ontwikkeld voor advocaten en notarissen bieden wij u een oplossing met uitgebreide voorwaarden en met verreweg de scherpste premiestelling. Dit scheelt u 25 tot 70% over de gehele looptijd, afhankelijk van de aanvangsleeftijd.

- beroepsarbeidsongeschiktheid gedurende de hele looptijd
- geringommeerde verzekeraar
- zowel individueel mogelijk als op collectieve basis voor de hele maatschap
- hoge verzekerde bedragen mogelijk (maximaal 350.000 euro op jaarbasis)

Premievergelijking gehele looptijd

Verzekerd bedrag 100.000 euro - Wachtijd 1 jaar

	Totaal	looptijd	Traditionele partij	Mutsaerts	% verschil
60 jaar op index	35 jaar	tot einde	139.857	91.339	35%
	40 jaar	tot einde	130.330	79.868	38%
	45 jaar	tot einde	90.822	62.518	42%
	50 jaar	tot einde	88.393	29.384	66%
	55 jaar	tot einde	75.853	9.203	84%

	Totaal	looptijd	Traditionele partij	Mutsaerts	% verschil
65 jaar op index	35 jaar	tot einde	215.553	143.274	34%
	40 jaar	tot einde	260.144	123.833	33%
	45 jaar	tot einde	164.635	90.162	36%
	50 jaar	tot einde	134.009	69.738	38%
	55 jaar	tot einde	73.354	38.273	48%

"Sinds enige jaren ontwikkelt Mutsaerts voor advocaten speciale verzekeringen. Dit heeft er toe geleid dat we inmiddels een bekende naam in de advocatuur en het notariaat zijn. We kunnen met gepaste trots vaststellen dat we in een behoefte voorzien. Veel van uw collega's zijn inmiddels klant geworden. Het marktaandeel is in een razendsnel tempo gestegen naar een huidige 20 procent van zelfstandige advocaten en partners van advocatenkantoren in Nederland.

M ontwikkelt en verzorgt voor u verzekeringen die u bij een andere verzekeraar niet kunt krijgen en u substantiële voordelen kunnen bieden. Wij realiseren deze voordelen doordat wij weten wat in uw branche leeft en geen genoegen nemen met standaardoplossingen die verzekeraars en getovestrekkers u voorschotelen."

Dr. Freek Nijle

Advocaten moeten vanwege de toenemende concurrentie aan marketing doen. Maar de klassieke marketing op basis van Plaats, Prijs en Presentatie gaat niet op, want advocaten leveren geen tastbare producten, maar niet-tastbare diensten. Zes nieuwe aanknopingspunten op een rij.

In de advocatuur is nieuwe marketing nodig

Weg met de drie P's, leve de zes R'en

.....
prof. dr. R.C.H. van Otterlo

bijzonder hoogleraar Organisatie van juridische dienstverlening; Hoofd Uitvoering wet- en regelgeving bij de Orde
.....

Regelmatig wordt er gepubliceerd over marketing voor professionele dienstverleners. Professionele dienstverleners – ik beperk me hier tot advocaten – zouden slecht scoren als het gaat om het benaderen van de markt.¹ ‘Marketing’ is een term die ontleend is aan de frase *getting the market*. Kennelijk zijn advocaten niet zo goed in het ‘verkrijgen van die markt’. Op zichzelf niet zo vreemd, omdat actieve marktbenadering voor advocaten tot voor kort eigenlijk nauwelijks noodzakelijk was. Men kon wachten ‘tot het grind knerpte’: de cliënten kwamen vanzelf. Met de toenemende concurrentie knerpt het grind steeds minder vaak als men zich niet kenbaar maakt aan die

markt. Eenvoudigweg ‘er zijn’ is niet langer voldoende. Vandaar dat allerlei cursussen voor advocaten ontstonden die hen het belang van marketing duidelijk moesten maken.

Veel van die cursussen hebben een algemene kijk op marketing en zijn gebaseerd op aloude marketingtheorieën zoals die in klassieke handboeken over marketing te vinden zijn.² Die marketingtheorieën hebben één ding gemeen: ze zijn georiënteerd op aanbieders van tastbare producten. Ze richten zich op fabrikanten van allerlei goederen en op de grote retailers. De marketingspecialisten gaan uit van klantgedrag en koopgedrag om van daaruit, al of niet ondersteund door wetenschappelijke onderzoek, te kijken hoe ze een product het best in de markt kunnen zetten.

Klassieke drie P's

Albert Heijn denk nauwkeurig na over de plaats in de supermarkt waar de huismerk koffie is te vinden. Maar deze ‘klassieke’ marketing – met de pijlers Plaats,

Prijs en Presentatie³ – voldoet niet als het gaat om advocatuurlijke dienstverlening. Advocaten leveren immers geen (tastbare) producten, maar niet-tastbare diensten. Zo is de marketing-P van Plaats betekenisloos. Natuurlijk kan de plaats waar het advocatenkantoor zich bevindt, enige betekenis hebben. Niettemin zullen al die slecht bereikbare kantoren in de binnensteden van de grote steden, met nauwelijks parkeerruimte, het niet slechter doen dan de uitstekend bereikbare kantoren daarbuiten.

Veel onderzoek laat zien dat de Prijs van de diensten van advocaten als (te) hoog wordt aangemerkt. Bij productvergelijkingen vergelijkt de consument de prijzen van min of meer gelijkaardige en gelijkwaardige producten. Maar de prijs van advocatuurlijke diensten wordt niet vergeleken binnen het gehele aanbod van die diensten, die prijs wordt *in zijn algemeenheid* als ‘hoog’ beschouwd. Vergelijkt de cliënt het tarief met zijn eigen inkomen? Met de tarieven van an-

.....
1 Onderzoek door de Rabobank naar advocatuurlijke dienstverlening in het MKB, september 2009. M. Jansen, R. Jeurissen, H. Manning, *Pleidooi voor de klant, verder in de advocatuur*, Utrecht, Rabobank, september 2009.

.....
2 Ph. Kotler, *Marketing management. Analysis, planning, implementation, and control*. Englewood Cliffs, New Jersey, 1994 (8th ed.).

.....
3 Tegenwoordig spreekt men wel over de vier p's (product, prijs, plaats en promotie) van marketing (D. Keuning, D.J. Eppink, *Management & organisatie. Theorie en toepassing*, EPN, Houten, 2000 (7e dr.), p. 537).

.....

Advocaten zijn niet goed in *getting the market* omdat actieve marktbenadering voor hen tot voor kort niet noodzakelijk was

.....

dere professionele dienstverleners? Daar komt bij dat niemand graag betaalt voor een dienst die hij eigenlijk niet wil hebben. Juridische bijstand heb je liever niet nodig. De advocaat kan dus nauwelijks concurreren met de prijs. Hoogstens kan men proberen 'transparant' te zijn over de totstandkoming van die prijs, en voor de cliënt irritante begrippen als 'kantoorkosten' vermijden.

In de klassieke marketing gaat Presentatie (of Promotie) over de vraag hoe en waar de aandacht op het product kan worden gevestigd. In de advocatuur is deze P – behoudens de persoonlijke presentatie van de professional door net en niet opzichtig (mantel)pak, keurig voorkomen en welgemeende interesse in de cliënt – nauwelijks van waarde.

Dus, weg met al die marketing-P's? Ja⁴, echter, niet weg met 'marketing', in de betekenis van *getting the market*. We moeten anders kijken naar hoe die markt dan wél te verkrijgen is. En daarbij, meer dan nu het geval is, redeneren vanuit de cliënt in plaats vanuit de dienst. Zes R's vormen daarbij aanknopingspunten.

Relatie

De cliënt van een advocaat kan doorgaans de dienstverlening van die advocaat niet op waarde of kwaliteit beoordelen (informatie-asymmetrie). Die cliënt kan echter wel de wijze waarop hij bejegend wordt, beoordelen en dat zál hij ook doen. Wordt die cliënt in zijn ogen slecht bejegend, dan komt hij niet meer terug. Dat is misschien economisch ge-

.....

4 De enige P die het belangrijkst blijft, is de P van Personeel, of liever: Professional, lees: de advocaat. Deze P verdient aparte aandacht, vandaar dat ik daar hier niet op inga.

sproken nog geen ramp als het gaat om een particuliere cliënt, omdat particuliere cliënten gemiddeld één à anderhalf maal in hun leven gebruikmaken van de diensten van advocaten. Maar het is wel erg als een potentieel interessante MKB-client niet meer terugkomt omdat er door het advocatenkantoor onvoldoende werd geïnvesteerd in de relatie.

Daarom is de eerste R van de marketing voor professionals die van Relatie(management).

Reputatie

De tweede R van de marketing voor professionals is misschien wel de belangrijkste: 'Reputatie komt te voet en gaat te paard.' Zelfs de Nederlandse tak van Andersen Legal, verbonden aan de gerenommeerde accountancy-firma Andersen, werd samen met het moederbedrijf meegesleurd in de val van de Californische energieleverancier Enron. Reputatie is een punt van permanente aandacht. Iedere werknemer in een orga-

nisatie kan die reputatie schaden, maar ook versterken. Reputatie-onderhoud en -versterking horen hoog op de strategische agenda van de kantoren te staan.

Resultaat

Alles wat niet bijdraagt aan het Resultaat van de organisatie, moet op zijn minst ter discussie worden gesteld. Onder resultaat moet worden verstaan datgene wat gerelateerd is aan de strategische keuzes van de organisatie, of liever: de ambitie van de organisatie. Die ambitie hoeft niet louter winstmaximalisatie of -optimalisatie te zijn. Die ambitie kan ook inhoudelijk gericht zijn: 'We willen het beste kantoor zijn op het gebied van IE', of 'We willen marktleider zijn op het gebied van M&O', of 'We willen de interessantste werkgever zijn voor ambitieuze en talentvolle juristen' et cetera. Het resultaat is waar het om gaat.

Richting

De vierde R van marketing voor professionals is die van Richting (of focus). Alleen als je niet weet waar je naartoe gaat, is het niet van belang welke weg je kiest – vrij naar *Alice in Wonderland*. Richting zorgt ervoor dat de organisatie er steeds van doordrongen is waar zich de doelen van de organisatie bevinden. Die doelen kunnen zich voordoen als marktkeuzes (segmenten van de markt). Ze kunnen zich voordoen als branchekeuzes (specialisatie in branchesoorten – men is specialist op het gebied van milieurecht in de chemische industrie). Ze kunnen zich voordoen als vakkeuzes ('We doen uitsluitend strafrecht/corporate crime') en

De advocaat kan nauwelijks concurreren met de prijs

ze kunnen zich voordoen als 'topografische' keuzes ('We oriënteren ons uitsluitend op de internationale markt voor contractenrecht'). Afwijken van de op voorhand weldoordachte (strategische) route is niet verstandig. Bij (tijdelijk) gebrek aan internationale opdrachten als gevolg van de wereldwijde recessie je begeven op het pad van het regionale MKB, lijkt weinig vruchten af te werpen. Ook de markt van het regionale MKB moet je voldoende kennen om er succesvol te zijn. Kortom, richting is cruciaal bij *getting the market*.

Research

Research wordt hier breed opgevat als vakinhoudelijke research, *market research*, branche-research, cliënt-research en middelen-research (kennismanagement). Continue research is nodig om de markt waarin men opereert adequaat te kunnen blijven bedienen. Kennis veroudert snel, maar ook markten en branches veranderen snel. De dienstverlening moet constant worden aangepast aan die veranderende omstandigheden.

Het vermogen tot veranderen is wellicht de belangrijkste 'kerncompetentie' van organisaties geworden, en het vermogen zich blijvend aan te passen aan een veranderende *Umwelt* is misschien haar belangrijkste *competitive advantage*. Bij de toenemende concurrentie, globalisering, deregulering en liberalisering van markten is het steeds vergroten van *efficiency* niet langer een afdoende antwoord.⁵

Respect

De zesde en laatste marketing-R voor professionals is die van Respect. Dit is een tamelijk 'softe' R, maar wel een belangrijke. De professional, en daarmee zijn organisatie, dient met respect om te gaan met zijn cliënten en zijn markten. Dit houdt echte, niet-geveinsde interesse in voor die cliënten en markten. Respect is ook nodig in de omgang met collega's en confrères, en met alle stakeholders in zijn professionele omgeving. Respect verhoogt reputatie!

Succesvoller

De sector van de zakelijke juridische dienstverlening, en met name de advocatuur, doet er goed aan zich te concentreren op een marketingmix van de genoemde zes R's. De juiste aandacht voor en de juiste mix van deze zes R's zal *getting the market* een stuk succesvoller doen verlopen.

⁵ R.C.H. van Otterlo, *There once was a world... De professionalisering van de balie in de moderne tijd*. Oratie, Vossiuspers UvA, 2008.

(advertenties)

ZIYA TOGA'S

-Eerste kwaliteit stoffen, secure afwerking
-Maatneming op kantoor / thuis mogelijk
-Beffen op voorraad

Toga in zeer lichtgewicht 100 % Cool Wool en incl. bef naar keuze in 2008:

Advocaat	€ 375,- ex. BTW
Rechter / O. v. J.	€ 475,- ex. BTW
Raadsheer / Adv. Gen.	€ 485,- ex. BTW

Leeghwaterlaan 76
5223 BA 's-Hertogenbosch
(Bij paleis van justitie)

073 – 6234526
www.ziyatoga.nl
info@ziyatoga.nl

CASSATIE

Delissen Martens advocaten
& belastingadviseurs adviseert
en procedeert in cassatie.

Contactpersoon:
mr M.J. van Basten Batenburg

Sportlaan 40
2566 LB Den Haag
T 070 311 54 11
www.delissenmartens.nl

MARTESS
DELISSEN

Wetenschapper vindt

Paul Frielink

'Het aan de verdachte
verweten gedrag moet de
invalshoek zijn, niet de
werkwijze van politie of
een officier van justitie'

*Nieuwe hoogleraar
Openbaar Ministerie*

**'Gewoon negeren,
die aanvallen van
die paar advocaten'**

Foto: Marcel van Hoorn

Nederlanders hebben weinig vertrouwen in de strafrechtspleging, omdat het OM zo vaak zou blunderen. 'Blunders?', vraagt hoogleraar Paul Frielink. 'Noem één blunder van het OM die je vóóraf kon zien aankomen en niet alleen achteraf zo kon bestempelen.' Het negatieve beeld van justitie wordt versterkt door enkele strafrechtadvocaten.

.....
Michel Knapen
journalist
.....

Slordigheden, vormfouten, blunders. Voor het dagelijkse werk van het Openbaar Ministerie bestaan vele kwalificaties, die allemaal één teneur hebben: er wordt door 's lands officieren van justitie wat aangerommeld. Geen wonder dat de Nederlandse bevolking weinig vertrouwen heeft in de manier waarop de criminaliteit wordt bestreden. Ook Paul Frielink (1960), A-G in Arnhem en de eerste bijzonder hoogleraar Openbaar Mi-

nisterie (Universiteit Maastricht), kent de cijfers: 60 procent van de burgers heeft weinig tot geen vertrouwen in de strafrechtspleging. Zeg maar: weinig tot geen vertrouwen in het OM. In zijn rede *Het OM: schakel in een geloofwaardige strafrechtspleging*, die hij 18 september jl. uitsprak bij de aanvaarding van zijn leerstoel, ging hij uitgebreid in op oorzaken en gevolgen.

Frielinks kijk op de zaak is niet die van de politiek, de media of de advocatuur. OM-bashen is hem vreemd. Logisch, als A-G, maar ook als onafhankelijk wetenschapper – voor zover beide posities binnen één persoon te scheiden zijn – accepteert Frielink niet dat

justitie zo op het hakblok ligt. ‘Noem één blunder van het OM die je al vóóraf kon zien aankomen en niet slechts achteraf als zodanig kon bestempelen’, daagt hij uit. En om er direct aan toe te voegen: ‘Het OM heeft in het recente verleden één zo’n vóóraf te voorkomen fout gemaakt, en dat was toen de vertrouwelijke tapgesprekken van de Hell’s Angels met hun advocaten niet werden vernietigd. Meer van dat soort recente blunders ken ik niet.’

De media kennelijk wel, en daarmee ook de tv-kijker. En niet alleen vandaag. De geen-vertrouwensindex staat niet alleen in 2008 op 60 procent, toen TNS Nipo dat onder de bevolking peilde, maar bevindt zich al jaren zo laag. ‘Het OM realiseert zich dat maar al te goed’, zegt Frielink. ‘Naar mijn mening ook meer dan de zittende magistratuur. En de advocatuur maakt het allemaal niet zoveel uit’.

Het maatschappelijke draagvlak voor het OM wordt volgens Frielink niet alleen bepaald door factoren die alleen door het OM zelf zijn te beïnvloeden. Natuurlijk, snel en adequaat reageren op een misdrijf is een voorwaarde voor het vertrouwen dat burgers in justitie hebben. ‘Maar het beeld wordt ook bepaald door relaties met andere ketenpartners. Als we met de advocatuur rollend over de straat gaan, dan schept dat geen vertrouwen.’

Beeldvorming

En: het OM mag absoluut geen fouten maken, want dat is desastreus voor het vertrouwen. ‘Het OM doet zijn uiterste best, maar het is nu eenmaal erg druk en het is mensenwerk. Dan gaat er wel eens wat mis. Iets waarvan je achteraf zegt: dat had anders moeten. Maar het Openbaar Ministerie zoekt ook de juridische grenzen op, het móet zelfs die grenzen opzoeken. Daar is niks mis mee. Ik pleit er wel voor dat dat in alle openheid geschiedt. Verschaf je die openheid niet, dan sta je al snel op achterstand en krijg je de beeldvorming tegen.’

Alles opgeteld, zegt Frielink, levert het OM goed werk af. Er worden in Nederland jaarlijks 230 duizend misdrijven

‘Als we met de advocatuur rollend over de straat gaan, schept dat geen vertrouwen bij de burgers’

gepleegd en het overgrote deel wordt keurig afgedaan. Maar als het ergens fout gaat, dan wijst het vingertje al snel naar het OM. ‘In alle schakels van de strafketen worden wel fouten gemaakt’, zegt Frielink, ‘maar het OM wordt erop aangekeken. Tegen dat beeld is bijna niet te vechten.’

Het is ook een beeld dat door de media maar al te graag wordt getoond. ‘Media moeten fouten, of wat daarvoor doorgaat, van functionarissen en instanties benoemen. Gaat het een keer mis, dan plaatsen de media dat in een “context” door ook eerdere “fouten” te vermelden. Met zo’n apart kadertje willen ze kennelijk laten zien dat “fouten” van justitie in een lange traditie passen. Maar als het OM een boef vangt, dan zie je nooit een kadertje wat het OM allemaal goed heeft gedaan. Dat is dan geen nieuws.’

Bovendien zijn media ook selectief in hun berichtgeving. ‘Als de rechtbank een actie van het OM afstraft, staat het in de krant als blunder. Maar als het hof dat in hoger beroep alsnog goedkeurt, dan lees je er niet meer over. Zo wordt het OM onrecht aangedaan, en niet alleen door krantjes als *Splits* maar ook door de NRC.’

Schadelijk

Het beeld dat de media over het OM neerzetten, staat daarbij niet op zichzelf.

Het negatieve beeld wordt versterkt door een klein deel van de strafrechtadvocatuur, de advocaten die in grote zaken voor de camera uitleggen wat er nu weer mis is gegaan. Frielink: ‘Zij draaien daarbij steeds opnieuw dezelfde plaat, en ze verpersoonlijken het.’ Overigens, voegt Frielink toe, met het merendeel van de strafrechtadvocatuur heeft het OM een goede relatie. ‘We zijn *on speaking terms*, er is een basaal wederzijds vertrouwen. Natuurlijk kun je het ook dan over een concrete zaak met elkaar oneens zijn. Daar is niks mis mee.’

Maar dan die kleine groep – iedereen kent ze, Frielink wil hun namen niet noemen. ‘Kortzichtig zijn ze, omdat ze koste wat kost een zaak willen winnen. “Maar het gaat ons óók om het grotere belang van de strafrechtspleging”, is hun standaardantwoord.’ Frielink gelooft er niets van, en noemt hun opstelling ‘schadelijk’.

‘Persoonlijke aanvallen op het OM hebben geen pas. In ons strafvorderlijk systeem staat de tenlastelegging centraal. Het aan de verdachte verweten gedrag moet de invalshoek zijn, niet de werkwijze van politie of een officier van justitie. Die paar advocaten zijn zo ongeloflijk overtuigd van hun gelijk. En dan verwijten ze het OM tunnelvisie!’

Willen ze het OM bewust in diskrediet brengen? Frielink: ‘Ik weet het niet. Laten we vooral geen energie meer steken in die paar advocaten, dat is contraproductief.’ Gooit het OM daarmee de handdoek in de ring en accepteert het maar aanvallen van enkele advocaten? ‘Dat moet dan maar’, vindt Frielink. ‘Dat is beter dan keer op keer reageren op dezelfde aantijgingen. Steeds reageren op elkaar komt iedere keer weer in de pers en daar schiet je niets mee op. Gewoon negeren die aanvallen, dan kom je vanzelf minder vaak in de krant en op tv. Nu heeft nog 40 procent van de bevolking vertrouwen. Misschien neemt het vertrouwen wel toe als we niet meer op dat deel van de strafadvocatuur reageren. De media en de advocatuur beschouwen zich als waakhonden. Laten ze zich daar dan ook naar gedragen.’

rechter schrijft terug

Jan van der Does

Het tekort van een genoegdoening

Kort incident. Het verzoek tot schadevergoeding voor de uitgezeten voorlopige hechtenis bevatte een post van € 50.000. Het ging om salaris dat de vrijgesproken verdachte terug had moeten storten, omdat hij vanwege de maandenlange detentie geen arbeid had kunnen verrichten.

Ter zitting werden desgevraagd maandoverzichten van het salaris getoond en de officier constateerde dat het er naar uitzag dat het ging om een brutobedrag. Hij vroeg zich af of dit nu werkelijk de geleden schade was. De raadsman was even stil en reageerde vervolgens met de mededeling dat het uiteraard om een nettobedrag moest gaan, en dat deze post derhalve kon worden gehalveerd.

Het had niet langer dan enkele seconden geduurd. De vordering werd verminderd met € 25.000. Vervolgens houden het

gemak en de vaart waarmee de raadsman deze stap zette, je toch bezig.

De raadsman had zijn cliënt met een breed gebaar de zittingszaal binnengeloodst, een hand op diens schouder, en hem vervolgens met een 'ga jij daar maar zitten' een stoel gewezen. Alsof het om zijn eigen werkkamer ging. Dat deed de vraag rijzen hoe destijds in die werkkamer het voorbereidende gesprek vorm had gekregen.

De cliënt was zijn raadsman uiteraard dankbaar vanwege de vrijspraak en hoewel het wat vroeg op de dag was, had de raadsman een pilsje binnen laten brengen om het te vieren. Hoe zullen we de schade aankleden? 'Ik heb natuurlijk een paar maanden salaris terug moeten storten', zei de cliënt, 'maar het bedrag dat ik hier heb is wel bruto'. De toon van de zin had een open eind. De stemming van de raadsman was door het pilsje echter in topvorm geraakt en hij voelde de opening die de cliënt bood. Hij reageerde onmiddellijk met erop te wijzen dat nooit geschoten altijd mis was, en dat uiteindelijk niet in geld was uit te drukken welke ellende de cliënt allemaal over zich heen had gekregen. En dan moet het een naam krijgen, je moet het zogezegd *labelen*. En als je dan een kapstok hebt, dan moet je die volhangen. Toch?

Toch!

Zo geschiedde.

En hoe zou straks het nagesprek gaan? Niet in de luxe werkkamer, maar met de jassen aan, staand bij de uitgang van de rechtbank. 'Het is dus toch netto geworden', zal de cliënt zeggen, aarzelend deze keer, en de zin eindigt weer open. Maar de raadsman heeft haast, vandaag is het druk druk druk. De joviale hand ligt weer op de schouder. Hij zal zeggen dat tegenwoordig iedereen bij justitie knopenteller is, en dat je vroeger nog rechters had van het grote gebaar. 'Nu zijn het allemaal klerken en oud-OM'ers'. Maar, sorry, hij moet door. Met een 'we houden contact' beent hij de trappen van het gebouw af.

Zo ongeveer. Maar het blijft natuurlijk gissen.

Het betoog ter zitting is trouwens nog niet ten einde. Het verliest zich in beschouwingen over het uitzonderlijke leed dat de cliënt is aangedaan zodat de gebruikelijke dagvergoeding van € 70 beslist onvoldoende is. De cliënt staart naar zijn handen. Het gaat plotseling over € 70 terwijl hij voor de baas een dergelijk bedrag ongeveer per kwartier declareert. Dit naspel doet geen enkel recht aan de werkelijke verhoudingen.

De deur wordt opgehouden door de raadsman. De cliënt kijkt nog even om, als om te groeten, maar, oog in oog met de glazige blikken van de rechters, is hij er niet zeker van of dat wel de gewoonte is. De groet blijft steken in het voornemen. Het is tijden geleden dat hij zich zo stuntelig heeft gevoeld. Wat een gedoe. Als ergens € 70 als genoegdoening op zijn plaats is, dan is het wel hier, voor deze zitting, en niet per dag maar per tien minuten.

Dekenrede 2009

Op het Jaarcongres op 25 september 2009 in Arnhem sprak algemeen deken Willem Bekkers de onderstaande rede uit.

Het is met beroepsbeoefening en beroepsorganisaties vreemd gesteld. Zo zou men bijvoorbeeld verwachten dat de deelnemers aan een conferentie van medici zich met ernstige gezichten wijden aan een doorwrochte bespreking van het lijden van patiënten en wat daaraan te doen.

Ik heb mij laten vertellen dat dit slechts gedeeltelijk waar is en dat men in het algemeen minstens evenveel tijd spendeert aan het doornemen van de laatste schandaaltjes, de bespreking van het armzalige lot van gemeenschap-pelijke tegenstanders en, meer in het algemeen, het doornemen van de crises die anderen, die zich op veilige afstand bevinden, hebben getroffen. Wij advocaten zullen, zo vrees ik afgaande op onze huisorganen, niet anders zijn. Wij leven van de crises van anderen, winden ons professioneel op over het lot dat hen treft en keren na gedane arbeid tevreden huiswaarts om bij de borrel te kunnen bespreken hoe het in godsnaam mogelijk is dat mr. X maat geworden is bij maatschap Y.

Overigens staat het er met de advocaten-arbeid voorlopig wel goed voor. De een zijn dood is de ander zijn brood: de advocatuur floreert als nimmer tevoren. In deze context bezien moet de opdracht om over 'de advocaat in crisistijd' te spreken wel bijna voor onmogelijk gehouden worden. Een crisis is pas een crisis als je hem voelt en dat is bij ons nauwelijks het geval. De crisis heeft bij ons de status van gespreksonderwerp, maar nog niet die van een gedeelde werkelijkheid waarin wij ons zelf bevinden.

De huidige financiële crisis biedt als gespreksonderwerp aan elk wat wils. Wie altijd al een hekel aan banken heeft gehad, kan nu zijn gang gaan. Wie bonussen een doorn in het oog waren kan nog jaren plezier hebben van de crisis. De

crisis is een potpourri van hele en halve schuldigen, van vele oorzaken waaruit vrijelijk gekozen kan worden; de crisis is vooral ook een aanwinst voor al die professionele borreltafels met hun eeuwige behoefte aan nieuwe onderwerpen die zich voor gevarieerde bespreking lenen.

Het zal u niet verbazen: ik voel me beschroomd om op een dag als vandaag een duit in de crisis-zak te doen. Gelukkig krijg ik hulp en wel van Bernard Madoff, Bernie voor intimi. Bernie heeft tijd om te helpen want hij zit tot 2139 in de bak, als hij zich tenminste goed gedraagt. Voor wie hem al een beetje vergeten is: Bernard Madoff was sinds 1960 oprichter - eigenaar van een beleggingsfirma en bleef dat tot zijn arrestatie in 2008. Hij was gevierd en had een goede reputatie, onder meer tot uitdrukking komend in het voorzitterschap van de Nasdaq, de Amerikaanse technologie-beurs, dat hij jarenlang bekleedde. Madoff genoot het vertrouwen van velen en wist aldus veel geld aan te trekken. Dat geld kwam terecht in een piramidespel, een 'Ponzi scheme', van ongekende omvang. De schade loopt in de miljarden, ook in Nederland. (Dat is nog eens wat anders dan het piramidespel in het Gooi van een tijd geleden.)

Een fascinerend verhaal, zolang je tenminste je geld niet bij Madoff hebt gestald. Minstens zo boeiend echter is de vraag hoe het kwam dat toezichhouders niets deden met de signalen die hen sinds 1999 hebben bereikt. In dat jaar namelijk stuurde een financieel analist, Harry Markopoulos, een analyse naar de SEC, de Security Exchange Commission in de USA, waaruit bleek dat het mathematisch onmogelijk was om de resultaten te bereiken die Madoff opgaf. Met enige regelmaat heeft hij die waarschuwing in de daaropvolgende jaren herhaald. Waarom luisterde de SEC niet?

Er wordt, ook door de Amerikaanse justitie, momenteel onderzoek gedaan naar die vraag. Een paar antwoorden fluisterden zich al door de wandelgangen:

- De medewerkers van de SEC begrepen de analyses van Markopoulos niet. Die medewerkers waren vooral juristen, zeg maar alfa's, die geen kennis bezitten van ingewikkelde modellen.
- Men kon zich simpelweg niet voorstellen dat iemand met Madoffs reputatie een fraudeur zou kunnen zijn.
- De informatie kwam uit verdachte hoek. Markopoulos was zelf werkzaam bij een beleggingsfirma.
- Men kon zich niet voorstellen dat een dermate grote fraude niet door het eigen (SEC-)systeem zou worden opgemerkt.

Wat de Madoff-casus verontrustend maakt is niet de omvang van de fraude of het feit dat zovelen, waaronder banken, in gladder praatjes zijn getuind. Wat niet te accepteren valt is dat belangrijke signalen actief werden weggefilterd en tegengehouden. Niet weten mag soms vergeeflijk zijn, niet willen weten gaat altijd over de grens.

Geloof ik nu dat zich onder onze neuzen bedrog op grote schaal afspeelt en meer in het bijzonder dat ons rechtssysteem daaraan meewerkt? Ik wil dat niet geloven, maar zeker weten doe ik dat niet. Ik weet gewoonweg niet aan welke intransparante constructies en producten Nederlandse juristen meegewerken. En, wat erger is, u weet het ook niet. De Madoff-casus laat zien dat het verstandig is om geen illusies te hebben over wat in maatschappij, economie, toezicht en rechtssysteem kan misgaan. Er is dan ook geen alternatief voor de ontwikkeling en handhaving van onderzoekende habitus. We moeten ons het onvoorstelbare willen voorstellen om zuiver op de graat te blijven. En vooral ook moeten we geïnteresseerd zijn in de opvattingen van niet-juristen.

Ofschoon wij van beroep verdedigers zijn, past de defensie ons niet wat de beroepsbeoefening betreft. Als het huis

van anderen (notarissen, accountants, rechters, officieren) in brand staat, moet dat er niet toe leiden dat wij tevreden naar ons eigen huis kijken. We hebben het immers over belendende percelen. Werken bij ons de rookmelders? Overigens hebben die dingen alleen maar zin als de bewoners van het huis weten dat je niet met vuur moet spelen.

Vincent Icke, een belangrijk Nederlands astronoom, heeft de rechtswetenschap ooit eens 'meningenwetenschap' genoemd en dat bedoelde hij niet als eretitel. Ik ben het niet met hem eens, maar ik zie wel een gevaar. De ruimte die het recht biedt voor dialoog, kalme overweging en voor onderzoek laat zich makkelijk misbruiken ter vestiging van een door de media nog eens opgezwijpte cultuur waarin opinies de plaats innemen van analyse en denkwerk. Wie wil bijdragen aan rechtsbedeling in moeilijke omstandigheden, zal zich niet kunnen beperken tot het tevreden stellen van opdrachtgevers, maar zich moeten afvragen welke effecten haar of zijn

handelen heeft op de langere termijn en ook voor derden. Wie daaraan voorbij gaat is medeverantwoordelijk voor resulterend falen. Ja, natuurlijk is Madoff de fraudeur en niet de SEC, maar laatstgenoemde maakt Madoff lange jaren mogelijk.

Zouden de medewerkers van de SEC het eens zijn met een dergelijke uitspraak? Waarschijnlijk niet. Hoe zouden zij hun optreden rechtvaardigen? Ze zullen ongetwijfeld naar de regels verwijzen, naar het ontbreken van afwijkingen daarvan en mogelijk ook naar de ontoereikendheid van het regelsysteem. Ze zullen het niet tot hun taak rekenen de regels en hun toepassingen op hun effecten te beoordelen. Hiermee begrenst men in ultimo zijn professionele ethiek door middel van een rechtvaardiging van blikveldvernauwing. Daar kom je in een crisis niet mee weg. Sterker nog, zo veroorzaak je crises. We zullen ons diepgaand op deze verantwoordelijkheid moeten bezinnen. En niet morgen, maar vandaag al.

In een opgewonden maatschappij, waarin velen het gevoel hebben de controle over het eigen leven niet of in onvoldoende mate te hebben, spelen stabiliserende systemen als het recht een grote rol. Zij brengen rust en beheersing en vertegenwoordigen aldus waarden sui generis. Rechters, officieren en advocaten die door toonzetting of bejegening daaraan afbreuk doen, verdienen geen plaats in een toga beroep.

De drie hoofdrolspelers mogen zich realiseren dat zij hun belangrijke arbeid slechts ten behoeve van de burger verrichten. Dus dat de werkelijke hoofdrolspeler niet de rechter, officier of advocaat is maar de burger. Wie dit inzicht ontgaat mag zich straks ongeacht eigen kleur deel weten te hebben aan een populisme waar de samenleving nu reeds onder lijdt.

Dames en heren, ik wens u een mooi congres en stevig debat op alle fronten. Ik hoop van harte dat ook onze gasten van vandaag zich bij dit debat niet onbetuigd zullen laten.

(advertenties)

Wij leveren u medische argumenten

Al twintig jaren zijn wij advocaten behulpzaam bij het oplossen van problemen met een medisch aspect, zoals:

- De operatie van mijn cliënt liep slecht af. Was de behandeling zorgvuldig?
- De erfgenamen van mevrouw stellen dat zij na de brand langer bleef leven dan meneer. Is dat juist?
- Is de lichamelijke schade van mijn cliënt juist getaxeerd en hoe waardeer ik zijn smart?
- De verzekeringsmaatschappij stelt dat de betrokkene zelfmoord pleegde. Was het geen ongeval?
- De werknemer van mijn cliënt beweert dat hij niet meer kan werken. Kan hij niet net zoveel als vroeger?
- De verzekeringspolis schrijft arbitrage voor. Kunt u een arbiter leveren?

MEDISCH ADVIESBUREAU

BINS

Bertus Rimaweg 18
2597 BV Den Haag
tel 070 345 98 08
fax 070 345 98 11
e-mail j.w.bins@wxs.nl

dr. mr. J.W. Bins, arts RGA

Het bureau van de orde

Onderwerp	Telefoonnummer	E-mailadres
Algemene informatie	070-335 35 35	info@advocatenorde.nl
N.a.w.-gegevens advocatuur	070-335 35 29	info@barbeheer.nl
Auditbureau (kwaliteitszorg)	070-335 35 71	audit@advocatenorde.nl
Centrale Controle Verordeningen	070-335 35 26	ccv@advocatenorde.nl
Landelijke financiële bijdrage	070-335 35 23/21	finorg@advocatenorde.nl
Communicatie (o.a. brochures)	070-335 35 52	pr@advocatenorde.nl

Helpdesk	Telefoonnummer	E-mailadres
BalieNet-certificaten	070-335 35 86	certificaat@advocatenorde.nl
Overige vragen van advocaten	070-335 35 54	helpdesk@advocatenorde.nl

Opleiding	Telefoonnummer	E-mailadres
Beroepsopleiding (09.00-12.00 u)	070-335 35 55	opl@advocatenorde.nl
Voortgezette Stagiaire Opleiding (VSO)	070-335 35 58/78	vso-po@advocatenorde.nl
Permanente Opleiding (PO)	070-335 35 58/78	vso-po@advocatenorde.nl
Permanente Opleiding (ontheffingen)	070-335 35 41	pb@advocatenorde.nl
Vrijstellingen BO en VSO	070-335 35 41	pb@advocatenorde.nl
Besluit Aanmerken Als Opleiding (BAAO)	070-335 35 43	pb@advocatenorde.nl

Neuhuyskade 94, Postbus 30851, 2500 GW Den Haag
Telefoonnummer algemeen +31 (0)70 - 335 35 35
Faxnummer algemeen +31 (0)70 - 335 35 31

Opleidingen

VSO

Aansprakelijkheidsrecht

VSO-cursus Aansprakelijkheid & Schadevergoeding
01-12-2009: 09:30 - 17:00 uur
15-12-2009: 09:30 - 17:00 uur
Plaats: Utrecht
Doelgroep: VSO/PO
Niveau: *
Instelling: CPD Radboud Universiteit Nijmegen, tel. 024-3612022
Docent(en): prof. dr. A.L.M. Keirse, prof. mr. dr. F.T. Oldenhuis, mr. L. Reurich, mr. G.J.M. Verburg
Cursusprijs: € 575 geen btw
Opleidingspunten
11: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
11: Totaal

Ondernemingsrecht

Capita Selecta Effectenrecht 2009 Actuele Specials
05-11-2009: 13:00 - 19:00 uur
05-11-2009: 13:00 - 19:00 uur
12-11-2009: 13:00 - 19:00 uur
19-11-2009: 13:00 - 19:00 uur
26-11-2009: 13:00 - 19:00 uur
03-12-2009: 13:00 - 19:00 uur
10-12-2009: 09:00 - 17:00 uur

Plaats: Amsterdam
Doelgroep: VSO/PO
Niveau: **
Instelling: Academie voor Toegepaste Rechtswetenschappen, tel. 0570-751230
Docent(en): mr. D.R. Doorenbos, H. Dorsman, mr. F.M.A. 't Hart, mr. W.J. Horsten, mr. dr. E.P.M. Joosen, mr. E.L.M. van Kranenburg
Cursusprijs: € 4.200 exclusief btw
Opleidingspunten
28: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
28: Totaal

Overige rechtsgebieden

Masterclass Energierecht
15-12-2009: 09:00 - 17:00 uur
16-12-2009: 09:00 - 17:00 uur
Plaats: Zeist
Doelgroep: VSO/PO
Niveau: **
Instelling: Institute for International Research, tel. 020-5805400
Docent(en): R. Benders, mr. M. van Beuge, mr. D. Schade, mr. R. de Vlam
Cursusprijs: € 1.699 exclusief btw
Opleidingspunten
12: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
12: Totaal

Overige vaardigheden

Snel en Effectief Lezen voor Juristen
07-12-2009: 09:30 - 17:00 uur
08-12-2009: 09:30 - 17:00 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: VSO/PO
Niveau: *
Instelling: Improved Reading Centre Holland, tel. 035-6243256
Docent(en): M. Luijendijk
Cursusprijs: € 795 geen btw
Opleidingspunten
- Juridisch
12: Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
12: Totaal

Schrijfvaardigheid

Helder schrijven voor juristen
13-11-2009: 09:45 - 17:15 uur
18-12-2009: 09:45 - 17:15 uur
Plaats: Utrecht
Doelgroep: VSO/PO
Niveau: **
Instelling: OSR Juridische Opleidingen, tel. 030-2315314
Docent(en): drs. M. Heerink
Cursusprijs: € 1.155 geen btw
Opleidingspunten
- Juridisch
12: Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
12: Totaal

PO

Aansprakelijkheidsrecht

Schadeberekening voor juristen
12-11-2009: 09:00 - 17:00 uur
Plaats: Putten
Doelgroep: PO
Niveau: *** Actualiteiten
Instelling: Deloitte Academy, tel. 010-2725055
Docent(en): mr. drs. T.P. de Jong, drs. D.C. van Toor
Cursusprijs: € 695 exclusief btw
Opleidingspunten
06: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
06: Totaal

VSO-cursus Aansprakelijkheid & Schadevergoeding

01-12-2009: 09:30 - 17:00 uur
15-12-2009: 09:30 - 17:00 uur
Plaats: Utrecht
Doelgroep: VSO/PO
Niveau: *
Instelling: CPD Radboud Universiteit Nijmegen, tel. 024-3612022
Docent(en): prof. dr. A.L.M. Keirse, prof. mr. dr. F.T. Oldenhuis, mr. L. Reurich, mr. G.J.M. Verburg
Cursusprijs: € 575 geen btw
Opleidingspunten
11: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
11: Totaal

Agrarisch recht

Natura 2000 en landbouw
12-11-2009: 09:30 - 17:00 uur
Plaats: Arnhem
Doelgroep: PO
Niveau: *** Actualiteiten
Instelling: Instituut voor Agrarisch Recht, tel. 0317-424181
Docent(en): prof. mr. D.W. Bruil, mr. A.A. Freriks
Cursusprijs: € 585 exclusief btw
Opleidingspunten
05: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
05: Totaal

Arbeidsrecht

Dossieropbouw in arbeidszaken
05-11-2009: 13:45 - 17:30 uur
Plaats: Rotterdam
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: OSR Juridische Opleidingen, tel. 030-2315314
Docent(en): mr. P.W.H.M. Willems
Cursusprijs: € 270 geen btw
Opleidingspunten
03: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
03: Totaal

Seminar Arbeidsrecht in de praktijk
17-11-2009: 09:30 - 16:30 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: **

Instelling: Instituut voor Arbeidsrecht, tel. 0182-358252
Docent(en): mr. P.S. Fluit, mr. D.M. van Genderen
Cursusprijs: € 545 exclusief btw
Opleidingspunten
05: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
05: Totaal

JurEvent
27-11-2009: 10:00 - 17:00 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: ***
Instelling: Kluwer Opleidingen, tel. 0570-673568
Docent(en): W.J. Ausma, mr. J.A.M. ten Berg, J.C. Bonenkamp, prof. mr. G. van der Burght, mr. F.M.A. 't Hart, drs. H. Ilgen, mr. dr. O.J.D.M.L. Jansen, mr. A.P. van der Linden, prof. mr. A.J.M. Nuytink, S. Ruys, mr. S.F. Sagel, mr. R. Smit, prof. mr. L.C.J. Sprengers, mr. dr.ing. A.J. Verdaas, drs. W. Visser, mr. dr. W.A. Zondag
Cursusprijs: € 595 exclusief btw
Opleidingspunten
05: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
05: Totaal

JAR verklaard 22
30-11-2009: 16:15 - 20:00 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: ** Actualiteiten
Instelling: Hugo Sinzheimer Instituut, tel. 020-5253400
Docent(en): prof. mr. J.M. van Slooten, mr. M.S.A. Vegter, prof. mr. E. Verhulp
Cursusprijs: € 325 inclusief btw
Opleidingspunten
03: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
03: Totaal

Sdu Commentaardagen Arbeidsrecht - De stand van het arbeidsrecht
10-12-2009: 09:30 - 16:30 uur
11-12-2009: 09:30 - 16:30 uur
Plaats: Utrecht
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Instituut voor Arbeidsrecht, tel. 0182-358252

In deze rubriek het cursusaanbod in het kader van de Permanente Opleiding (PO) en het cursusaanbod voor de Voortgezette Stagiaire Opleiding (VSO). De door de Orde erkende opleidingsinstellingen naast PO-cursussen kunnen tevens VSO-cursussen voor advocaat-stagiaires organiseren.

Het niveau van de opleidingen is als volgt weergegeven:

- * *Basisniveau* (doorgaans minder dan 1 jaar ervaring in het betreffende vakgebied; weinig tot geen voorkennis aanwezig).
- ** *Verdiepingsniveau* (doorgaans meer dan 1 jaar ervaring in het betreffende vakgebied; basiskennis aanwezig en gerichte praktijkervaring vereist).
- *** *Specialisatieniveau* (doorgaans meer dan 3 jaar ervaring in het betreffende vakgebied; hoog kennisniveau aanwezig en gerichte praktijkervaring vereist).

Docent(en): mr. E.S. de Bock, drs. R.A. Heida, mr. M.J.M.T. Keulaerds, mr. I. de Laat
Cursusprijs: € 675 exclusief btw
Opleidingspunten
05: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
05: Totaal

Sdu Commentaardagen
Arbeidsrecht – De stand van het arbeidsrecht
11-12-2009: 09:30 – 16:30 uur
Plaats: Utrecht
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Instituut voor Arbeidsrecht, tel. 0182-358252
Docent(en): mr. R.M. Beltzer, mr. drs. R.J. van der Ham, mr. A.R. Houweling, mr. J. Meijer
Cursusprijs: € 675 exclusief btw
Opleidingspunten
05: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
05: Totaal

Bestuurs(proces)recht

Een juiste toepassing van de BIBOB-procedure
10-11-2009: 09:00 – 17:00 uur
Plaats: Amersfoort
Doelgroep: PO
Niveau: * Actualiteiten
Instelling: Deloitte Academy, tel. 010-2725055
Docent(en): M.B.J.M. Kniest RA, mr. M.A. Veen
Cursusprijs: € 695 exclusief btw
Opleidingspunten
06: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
06: Totaal

Bouwwrecht

Geschillen rond de koop-/aannemingsovereenkomst
03-12-2009: 09:50 – 16:45 uur
Plaats: Breukelen
Doelgroep: PO
Niveau: *
Instelling: Sdu Juridische Opleidingen, tel. 070-3789896

Docent(en): mr. T.B. van Dijk, mr. J.C.H. Smit, mr. R. van Veen
Cursusprijs: € 645 exclusief btw
Opleidingspunten
05: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
05: Totaal

Fiscaal recht

Dienstbetrekking en belastingheffing
25-11-2009: 14:00 – 20:00 uur
Plaats: Houten
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Sdu Juridische Opleidingen, tel. 070-3789896
Docent(en): prof. mr. drs. H.P.A.M. van Arendonk, mr. J. de Haan
Cursusprijs: € 695 exclusief btw
Opleidingspunten
05: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
05: Totaal

Intellectuele eigendom

Licensing Course 2009
17-11-2009: 09:00 – 19:00 uur
18-11-2009: 09:00 – 17:00 uur
Plaats: Veldhoven
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: LES Benelux, tel. 0343-575397
Docent(en): dr. I. Basteleuers, dr. B. Bird, Y. Botteman LLM, dr. D. Groenewegen, F. Landolt, mr. W. Pors, dr. M. Stief
Cursusprijs: € 500 geen btw
Opleidingspunten
12: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
12: Totaal

Nationaal privacycongres 2009
20-11-2009: 10:00 – 17:00 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Kluwer Opleidingen, tel. 0570-673568
Docent(en): mr. J.P. Hustinx, mr. J. Koëter, mr. L. Moerel, mr. dr.

Nieuwe cursussen november en december 2009

• Actualiteiten verzekeringsrecht

mr.drs. M.L. Hendrikse

Donderdag 5 november

• Faillissementsrecht in crisistijd

prof.mr. J.B. Huizink

• Bewijslastverdeling

mw. mr. M.J.A.M. Ahsmann

Woensdag 18 november

• Beslagrecht; actualiteitenoverzicht

*mr. L.P. Broekveldt en
mr. D.M. de Knijff*

• Persoonlijke zekerheden bij Concernfinanciering

mr.dr. R.I.V.F. Betrams

Dinsdag 24 november

• Ingebrekestelling; wanneer wel wanneer niet?

Mr. G.T. de Jong

Dinsdag 8 december

• Ontslagvergoedingen; het effect van de nieuwe kantonrechttersformule

mr. D.M. van Genderen

Woensdag 9 december

www.dejuridischeacademie.nl

H. de Vries, mr. dr. G.J. Zwenne
Cursusprijs: € 675 exclusief btw
Opleidingspunten
05: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
05: Totaal

Sport & Recht
04-12-2009: 10:00 – 16:30 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Kluwer Opleidingen,
tel. 0570-673568
Docent(en): mr. R. Branco
Martins, mr. jhr. J.L.R.A.
Huydecoper, mr. H. Knijff, mr. dr.
M. Olfers, mr. F.M. de Weger
Cursusprijs: € 695 exclusief btw
Opleidingspunten
05: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
05: Totaal

Nationaal Reclamerecht Congres 2009
12-12-2009: 10:00 – 17:00 uur
Plaats: Huizen
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Kluwer Opleidingen,
tel. 0570-673568
Docent(en): mr. P. Ancion-Kors,
mr. A.W.G. Artz, mr. drs. I.K. van
Engelshoven, drs. C.T.F. Gritt,
mr. E. Hoogenraad, mr. M.W.
Kellogg, mr. W. Leppink, mr. L.
Melchers, B. Seelen, mr. E.R.
Vollebregt
Cursusprijs: € 695 exclusief btw
Opleidingspunten
05: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
05: Totaal

Ondernemingsrecht

Capita Selecta Effectenrecht 2009 Actuele Specials
05-11-2009: 13:00 – 19:00 uur
05-11-2009: 13:00 – 19:00 uur
12-11-2009: 13:00 – 19:00 uur
19-11-2009: 13:00 – 19:00 uur
26-11-2009: 13:00 – 19:00 uur
03-12-2009: 13:00 – 19:00 uur
10-12-2009: 09:00 – 17:00 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: VSO/PO
Niveau: **
Instelling: Academie
voor Toegepaste
Rechtswetenschappen,
tel. 0570-751230
Docent(en): mr. D.R. Doorenbos,
H. Dorsman, mr. F.M.A.
't Hart, mr. W.J. Horsten, mr. dr.
E.P.M. Joosen, mr. E.L.M. van
Kranenburg
Cursusprijs: € 4.200 exclusief btw
Opleidingspunten
28: Juridisch

- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
28: Totaal

Employee involvement in corporate decision-making.
27-11-2009: 14:00 – 17:00 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: ***
Instelling: Hugo Sinzheimer
Instituut,
tel. 020-5253400
Docent(en): Deskundige docenten
Cursusprijs: € 125 geen btw
Opleidingspunten
02: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
02: Totaal

Herstructurering
15-12-2009: 09:30 – 17:20 uur
Plaats: Hoofddorp
Doelgroep: PO
Niveau: *
Instelling: Sdu Juridische
Opleidingen,
tel. 070-3789896
Docent(en): mr. dr. J.A.A.
Adriaanse, prof. mr. G.J.J.
Heerma van Voss, mr. J.A. van
der Meer, prof. mr. W.J. Slagter,
mr. drs. P.E.C. Vossenbergh, mr.
M. Windt
Cursusprijs: € 695 exclusief btw
Opleidingspunten
06: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
06: Totaal

Onroerendgoedrecht

Burenrecht
05-11-2009: 10:00 – 17:00 uur
06-11-2009: 10:00 – 17:00 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: ***
Instelling: Kluwer Opleidingen,
tel. 0570-673568
Docent(en): prof. mr. S.E. Bartels,
mr. P.C. Es, mr. J.G. Gräler, prof.
mr. H.D. Ploeger
Cursusprijs: € 1.395 inclusief btw
Opleidingspunten
11: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
11: Totaal

Actualiteiten appartementenrecht
19-11-2009: 13:00 – 17:30 uur
Plaats: Utrecht
Doelgroep: PO
Niveau: ** Actualiteiten
Instelling: Kluwer Opleidingen,
tel. 0570-673568
Docent(en): mr. Y.H. van
Ballegooijen, mr. G. Verdoes
Kleijn
Cursusprijs: € 595 exclusief btw
Opleidingspunten

04: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
04: Totaal

Overige rechtsgebieden

Seminar wetgeving personevennootschappen
16-11-2009: 16:30 – 19:30 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Nederlandse Orde van
Advocaten,
tel. 070-3353578
Docent(en): mr. F.M.M. Duynstee,
mr. V.A.E.M. Meijers
Cursusprijs: n.n.b.
Opleidingspunten
02: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
02: Totaal

WAA Congres
27-11-2009: 09:30 – 17:00 uur
Plaats: Utrecht
Doelgroep: PO
Niveau: ***
Instelling: Kluwer Opleidingen,
tel. 0570-673568
Docent(en): dr. W.M. Ankum,
prof. mr. J.M. Benzing, mr.
dr. N.P.Y.M. de Bijl, drs. M.P.
Frederikse, E. Prins, dr. P.R. de
Reuver, mr. drs. M.J.J. de Ridder
Cursusprijs: € 450
Opleidingspunten
05: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
05: Totaal

Seminar wetgeving personevennootschappen
30-11-2009: 16:30 – 19:30 uur
Plaats: Zwolle
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Nederlandse Orde van
Advocaten,
tel. 070-3353578
Docent(en): mr. F.M.M. Duynstee,
mr. V.A.E.M. Meijers
Cursusprijs: n.n.b.
Opleidingspunten
02: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
02: Totaal

Seminar wetgeving personevennootschappen
11-12-2009: 16:30 – 19:30 uur
Plaats: Den Bosch
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Nederlandse Orde van
Advocaten,
tel. 070-3353578
Docent(en): mr. F.M.M. Duynstee,
mr. V.A.E.M. Meijers
Cursusprijs: n.n.b.

Opleidingspunten
02: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
02: Totaal

Masterclass Energierecht
15-12-2009: 09:00 – 17:00 uur
16-12-2009: 09:00 – 17:00 uur
Plaats: Zeist
Doelgroep: VSO/PO
Niveau: **
Instelling: Institute for
International Research,
tel. 020-5805400
Docent(en): R. Benders, mr. M.
van Beuge, mr. D. Schade, mr.
R. de Vlam
Cursusprijs: € 1.699 exclusief btw
Opleidingspunten
03: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
12: Totaal

Actualiteiten Seminar Particuliere Energiemetten 2009
17-12-2009: 09:00 – 17:00 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Institute for
International Research,
tel. 020-5805400
Docent(en): B. Bartelds, H.
Grünfeld, mr. M. het Lam, L.
Straathof, S. Vuyk
Cursusprijs: € 999 exclusief btw
Opleidingspunten
04: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
04: Totaal

Personen- en familierecht

Echtscheiding – professionele ontmoeting
05-11-2009: 09:30 – 17:00 uur
Plaats: Utrecht
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Studiecentrum
Rechtspleging,
tel. 0575-595300
Docent(en): n.n.b.
Cursusprijs: € 945 inclusief btw
Opleidingspunten
06: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
06: Totaal

Gezin in de knel – (On)vrijwillig ingrijpen in gezinnen
18-11-2009: 09:30 – 13:00 uur
Plaats: Utrecht
Doelgroep: PO
Niveau: *
Instelling: Medilex,
tel. 030-6933887
Docent(en): mr. M. Broekhuis, A.
Pot, B. Rensen, A. Roosendaal
Cursusprijs: € 225 exclusief btw

Opleidingspunten
03: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
03: Totaal

Gezin in de knel – (On)vrijwillig ingrijpen in gezinnen
18-11-2009: 14:00 – 17:15 uur
Plaats: Utrecht
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Medilex,
tel. 030-6933887
Docent(en): A. de Beer, W. Boer,
mr. M. Broekhuis, M. van de Laar,
mr. S. de Pauw Gerlings, mr. M.
Rietbergen
Cursusprijs: € 225 exclusief btw
Opleidingspunten
03: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
03: Totaal

Straf(proces)recht

Saldus en Jeugdstrafrecht Amsterdam
23-10-2009: 15:45 – 18:00 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Haagrecht Advocaten,
tel. 070-3141900
Docent(en): mr. W. Römelingh
Cursusprijs: € 119 inclusief btw
Opleidingspunten
02: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
02: Totaal

Saldus en Jeugdstrafrecht Amsterdam (herhaling)
30-10-2009: 15:45 – 18:00 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Haagrecht Advocaten,
tel. 070-3141900
Docent(en): mr. W. Römelingh
Cursusprijs: € 119 inclusief btw
Opleidingspunten
02: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
02: Totaal

Jeugdstrafrecht 2009 Verdieping
06-11-2009: 16:15 – 19:00 uur
Plaats: Den Haag
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Haagrecht Advocaten,
tel. 070-3141900
Docent(en): mr. W. Römelingh
Cursusprijs: € 119 inclusief btw
Opleidingspunten
02: Juridisch
- Beroepsvaardigheden
- Management/Organisatie
02: Totaal

Forensisch Psychiatrische Zorg
26-11-2009: 10:00 – 16:00 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: *
Instelling: Leids Congres Bureau,
tel. 071-5148203
Docent(en): dr. I. Embley, I.
van Esch, drs. F. Kooijman, drs.
A. van der Kruit, mr. I. Kruit,
prof. dr. H.J.C. van Marle, drs.
J. Mulder, drs. M. Verzendaal,
drs. J. Wesselius, mr. drs. M. van
der Wolf
Cursusprijs: € 345 exclusief btw
Opleidingspunten
04: Juridisch
– Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
04: Totaal

Verdieping Jeugdstrafrecht
01-12-2009: 09:30 – 17:30 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Eggen Instituut voor
juridisch PAO a/d UvA,
tel. 020-5253407
Docent(en): mr. J.H. de Graaf, mr.
E.G.C. Groenendaal, mr. H.W.J.
de Groot, H. Kaldenbach
Cursusprijs: € 575 geen btw
Opleidingspunten
06: Juridisch
– Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
06: Totaal

Actualiteiten straf(proces)recht
10-12-2009: 13:00 – 17:40 uur
Plaats: Groningen
Doelgroep: PO
Niveau: ** Actualiteiten
Instelling: Juridisch
Contractonderwijs RUG,
tel. 050-3635748
Docent(en): prof. mr. D.H. de
Jong, prof. mr. B.F. Keulen
Cursusprijs: € 425 geen btw
Opleidingspunten
04: Juridisch
– Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
04: Totaal

Strafbaarheid van Cybercrime
14-12-2009: 13:30 – 16:45 uur
Plaats: Breukelen
Doelgroep: PO
Niveau: ** Actualiteiten
Instelling: Sdu Juridische
Opleidingen,
tel. 070-3789896
Docent(en): mr. J. Schimmel, mr.
L. van Zwieten
Cursusprijs: n.n.b.
Opleidingspunten
03: Juridisch
– Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
03: Totaal

Jeugdstraf(proces)recht
Rotterdam
15-12-2009: 13:00 – 17:30 uur
Plaats: Rotterdam
Doelgroep: PO
Niveau: * Actualiteiten
Instelling: Anker en Anker
Opleidingen,
tel. 058-2442500
Docent(en): mr. H. Anker, mr. W.
Anker, prof. dr. J. Boksem
Cursusprijs: € 450 inclusief btw
Opleidingspunten
04: Juridisch
– Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
04: Totaal

Witwassen
17-12-2009: 16:30 – 21:30 uur
Plaats: Oudenbosch
Doelgroep: PO
Niveau: *** Actualiteiten
Instelling: Nederlandse
Vereniging v. Strafrechtadvocaten,
tel. 020-6060680
Docent(en): mr. dr. T. Kooijmans
Cursusprijs: € 350 inclusief btw
Opleidingspunten
04: Juridisch
– Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
04: Totaal

Verbintenissen- en contractenrecht

Actualiteiten Algemene voorwaarden
10-12-2009: 13:00 – 18:15 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Instituut voor
Juridische Opleidingen,
tel. 0182-358252
Docent(en): mr. dr. T.H.M. van
Wechem
Cursusprijs: € 395 exclusief btw
Opleidingspunten
04: Juridisch
– Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
04: Totaal

ADR/Mediation

Juridische Aspecten van Mediation
06-11-2009: 09:00 – 17:30 uur
Plaats: Maarsbergen
Doelgroep: PO
Niveau: *** Actualiteiten
Instelling: Van der Hoeven
Nelissen Med. & Onderh.,
tel. 0343-562476
Docent(en): mr. J.M. van de Laar
Cursusprijs: € 750 exclusief btw
Opleidingspunten
03: Juridisch
04: Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
07: Totaal

Cursuskalender

november en december 2009

VSO-cursussen

Cursus	Datum	Punten
Effectenrecht	2 en 3 november	13 VSO/PO-punten
Gebiedsontwikkeling: privaot- en publiekrechtelijke aspecten	25 en 26 november	13 VSO/PO-punten
Personen- en familierecht	9 en 10 november	13 VSO/PO-punten
Intellectuele eigendom in de marketing	11 en 25 november	10 VSO/PO-punten
Vennootschapsrecht basis	19 en 20 november	13 VSO/PO-punten
Burgerlijk procesrecht	19 en 20 november	13 VSO/PO-punten
Financiering en zekerheden	23 en 24 november	13 VSO/PO-punten
Europees recht voor de praktijk	23 en 24 november	13 VSO/PO-punten
Strafrecht: de advocaat in mega strafzaken	25 en 26 november	13 VSO/PO-punten
Beslag- en executierecht	30 november en 1 december	12 VSO/PO-punten
Aansprakelijkheid en schadevergoeding	1 en 15 december	11 VSO/PO-punten
Insolventierecht voortgezet	3 en 4 december	13 VSO/PO-punten
Arbeidsrecht	7 en 8 december	13 VSO/PO-punten
Burgerlijk procesrecht	10 en 11 december	13 VSO/PO-punten
Vennootschapsrecht voortgezet	14 en 15 december	12 VSO/PO-punten

PAO-cursussen

Cursus	Datum	Punten
Het kort geding	3 november	4 PO-punten
Tweedaagse verdiepingscursus Arbeidsrecht	3 en 10 november	12 PO-punten
Driedaagse verdiepingscursus Bestuursrecht	3, 10 en 17 november	18 PO-punten
Actualiteiten Intellectueel Eigendom	4 november	6 PO-punten
Aansprakelijkheid voor medische fouten	5 november	6 PO-punten
De voor- en nadelen van huwelijksvoorwaarden	12 november	5 PO-punten
Staatssteun en aanbesteding bij gebiedsontwikkeling	17 november	4 PO-punten
Praktijkcursus Schuldsanering	17 november	4 PO-punten
Vrij verkeer van werknemers	18 november	5 PO-punten
Fiscale en civielrechtelijke aspecten van het aangaan en beëindigen van arbeidsovereenkomsten	18 november	5 PO-punten
Koop van onroerende zaken	24 november	4 PO-punten
Balanslezen voor de jurist in de vennootschapsrechtelijke praktijk	26 november en 3 december	12 PO-punten
Mededingingsrecht voor de praktijk	3 december	4 PO-punten
De Wro in de praktijk	3 december	6 PO-punten
Het gebruik van de taalanalyse in het asielrecht	10 december	6 PO-punten

Voor meer informatie en/of inschrijving: www.cpo.nl

Zeker van uw zaak

Opleidingen

Module Scheidingsbemiddeling
09-12-2009: 09:30 – 17:00 uur
10-12-2009: 09:30 – 17:00 uur
Plaats: Haarlem
Doelgroep: PO
Niveau: ***
Instelling: Centrum voor
Conflicthantering,
tel. 023-5323196
Docent(en): mr. M. Schreuder-
Tromp
Cursusprijs: € 945 geen btw
Opleidingspunten
– Juridisch
12: Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
12: Totaal

Overige vaardigheden

Snel en Effectief Lezen voor Juristen
26-10-2009: 09:30 – 17:00 uur
Plaats: Zwolle
Doelgroep: PO
Niveau: *
Instelling: Improved Reading
Centre Holland,
tel. 035-6243256
Docent(en): S. Ketelaar
Cursusprijs: € 495 geen btw
Opleidingspunten
– Juridisch
06: Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
06: Totaal

Terugkomochtend Persoonlijke effectiviteit voor juristen
24-11-2009: 09:30 – 13:00 uur
Plaats: Utrecht
Doelgroep: PO
Niveau: **

Instelling: OSR Juridische
Opleidingen,
tel. 030-2315314
Docent(en): drs. C. Bevelsberg
Cursusprijs: € 320 geen btw
Opleidingspunten
– Juridisch
03: Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
03: Totaal

Procederen = acteren
25-11-2009: 09:30 – 17:00 uur
Plaats: Breukelen
Doelgroep: PO
Niveau: * Actualiteiten
Instelling: Sdu Juridische
Opleidingen,
tel. 070-3789896
Docent(en): P. van der Geer, mr.
R. Stam
Cursusprijs: € 745 exclusief btw
Opleidingspunten
– Juridisch
06: Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
06: Totaal

Snel en Effectief Lezen voor Juristen
27-11-2009: 09:30 – 17:00 uur
Plaats: Utrecht
Doelgroep: PO
Niveau: *
Instelling: Improved Reading
Centre Holland,
tel. 035-6243256
Docent(en): M. Luijendijk
Cursusprijs: € 495 geen btw
Opleidingspunten
– Juridisch
06: Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
06: Totaal

Effectief gebruik van Legal Intelligence
30-11-2009: 13:00 – 15:45 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: *
Instelling: Instituut voor
Juridische Opleidingen,
tel. 0182-358252
Docent(en): dr. L. Mommers
Cursusprijs: € 195 exclusief btw
Opleidingspunten
– Juridisch
02: Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
02: Totaal

Snel en Effectief Lezen voor Juristen
07-12-2009: 09:30 – 17:00 uur
08-12-2009: 09:30 – 17:00 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: VS0/PO
Niveau: *
Instelling: Improved Reading
Centre Holland,
tel. 035-6243256
Docent(en): M. Luijendijk
Cursusprijs: € 795 geen btw
Opleidingspunten
– Juridisch
12: Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
12: Totaal

Effectief gebruik van Legal Intelligence
15-12-2009: 13:00 – 15:45 uur
Plaats: Utrecht
Doelgroep: PO
Niveau: *
Instelling: Instituut voor
Juridische Opleidingen,
tel. 0182-358252

Docent(en): dr. L. Mommers
Cursusprijs: € 195 exclusief btw
Opleidingspunten
– Juridisch
02: Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
02: Totaal

Dag van de Compliance Officer
17-12-2009: 09:30 – 16:30 uur
Plaats: Amsterdam
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Euroforum,
tel. 040-2974977
Docent(en): drs. A. Amelink,
drs. H. Beusekom MBA, dr. E.
Creusen, C.J. Dasselaar, mr. M.
Engelbertink, drs. R. de Groot
RA, prof. dr. M. Kaptein, drs. A.
Keijsers RA, dr. H. Leijtsens, drs. G.
Lenting RA, mr. R.P. Onnes, mr. J.
Pleunes, F. van Proosdij, mr. M.
van Woerden
Cursusprijs: € 999 exclusief btw
Opleidingspunten
– Juridisch
05: Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
05: Totaal

Schrijfvaardigheid

Helder schrijven voor juristen
13-11-2009: 09:45 – 17:15 uur
18-12-2009: 09:45 – 17:15 uur
Plaats: Utrecht
Doelgroep: VS0/PO
Niveau: **
Instelling: OSR Juridische
Opleidingen,
tel. 030-2315314
Docent(en): drs. M. Heerink
Cursusprijs: € 1.155 geen btw

Opleidingspunten
– Juridisch
12: Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
12: Totaal

Opgeruimd denken en schrijven met individuele coaching
In overleg: 09:00 – 17:00 uur
In overleg: 09:00 – 11:00 uur
Plaats: in overleg
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Your Point v.o.f.,
tel. 0229-601313
Docent(en): Deskundige trainers
Cursusprijs: € 875 geen btw
Opleidingspunten
– Juridisch
09: Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
09: Totaal

Opgeruimd denken en schrijven met groepscoaching – in-company
In overleg: 09:00 – 17:00 uur
In overleg: 09:00 – 16:30 uur
Plaats: n.n.b.
Doelgroep: PO
Niveau: **
Instelling: Your Point v.o.f.,
tel. 0229-601313
Docent(en): Deskundige trainers
Cursusprijs: n.n.b.
Opleidingspunten
– Juridisch
10: Beroepsvaardigheden
– Management/Organisatie
10: Totaal

(advertenties)

B.J.L. BERGMANN
ATTORNEYS AT LAW

Your Lawyers in Finland

Our firm is at your disposal for full range legal services, litigation, and debt collection in Finland.

B.J.L. Bergmann Attorneys at Law
Tietokatu 4 B 11
00100 Helsinki, Finland
Tel. +358 9 58002711

www.bjl-legal.com

JURIDISCH PAO

Universiteit Leiden

Leidse ActualiteitenDag Insolventierecht 2009
Donderdag 3 december 2009 van 09.30 tot 18.30 uur te Leiden

Cursusleider:
Prof. mr. B. Wessels, hoogleraar internationaal insolventierecht
Universiteit Leiden / St. John's University New York,
lid Commissie Insolventierecht, juridisch adviseur te
Dordrecht en raadsheer-plaatsvervanger Hof
's-Gravenhage

Kijkt u voor meer informatie of
voor een volledig overzicht op www.paoleiden.nl

Haal je PO-punten aan de Universiteit van Amsterdam!

Cursusaanbod najaar 2009

Het Eggens Instituut voor Juridisch Postacademisch Onderwijs is onderdeel van de Universiteit van Amsterdam en heeft tot doel een ieder die werkzaam is in de juridische praktijk mogelijkheden te bieden tot professionele bij- en nascholing. De toepassing van de juridische theorie in de praktijk staat daarbij centraal. De cursussen vinden plaats in de Oudemanhuispoort van de Universiteit van Amsterdam.

Ondernemingsrecht

● 12 november	Twisten tussen aandeelhouders
● 17 november	Personenvennootschappen
● 26 november	De flexibele BV
● 2, 9, 16 december	Onderneming in zwaar weer
● 10 december	Actualiteiten Ondernemingsrecht

NOvA

4PO	€ 375,-
4PO	€ 375,-
3PO	€ 325,-
12PO	€ 1.050,-
4PO	€ 375,-

Arbeidsrecht

● 11 november	Actualiteiten Arbeidsmigratie
● 24 november	Crisis en Arbeidsrecht
● 11 december	Actualiteiten Arbeidsrecht

4PO	€ 375,-
4PO	€ 375,-
4PO	€ 375,-

Privaatrecht

● 4 november	Actualiteiten Contractenrecht
● 13 november	Actualiteiten Huurrecht: woonruimte
● 19 november	Actualiteiten Insolventierecht
● 25 november	Praktische oplossingen bij het conservatoir verhaalsbeslag
● 30 november	Actualiteiten Koop
● 8 december	Contracten maken: een stappenplan
● 9 december	Actualiteiten Huurrecht: bedrijfsruimte
● 14 december	Actualiteiten Burgerlijk Procesrecht

4PO	€ 375,-
4PO	€ 375,-
4PO	€ 375,-
4PO	€ 375,-
4PO	€ 375,-
6PO	€ 575,-
4PO	€ 375,-
4PO	€ 375,-

Jeugdrecht

● 1 december	Verdieping Jeugdstrafrecht
● 7 december	Verdieping Civiel Jeugdrecht

6PO	€ 575,-
6PO	€ 595,-

Strafrecht

● 30 oktober	Rechtvaardigings- en schulditsluitingsgronden
● 18 november	Actualiteiten Straf(proces)recht
● 15 december	Verdediging in strafzaken

3PO	€ 325,-
4PO	€ 375,-
6PO	€ 575,-

Bestuursrecht

● 3 november	Eerste praktijkervaringen met de nieuwe Wro
● 9 november	Bestuursprocesrecht
● 10 november	Actualiteiten Bestuursrecht
● 23 november	Nadeelcompensatie
● 3 december	Handhaving volgens de 4e tranche AWB
● 8 december	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo)
● 17 december	Actualiteiten Vreemdelingenrecht
● 18 december	Wet Bibob

4PO	€ 375,-
5PO	€ 575,-
4PO	€ 375,-
4PO	€ 375,-
6PO	€ 575,-
4PO	€ 375,-
4PO	€ 375,-
4PO	€ 375,-

Vaardigheden

● 10 december	Mind Mapping® voor advocaten
---------------	------------------------------

4PO	€ 275,-
-----	---------

* Mind Mapping is een geregistreerd merk van The Buzan Organisation en wordt met toestemming gebruikt.

Nieuw Recht

● Stel uw eigen Nieuw Recht programma samen. Kies drie actualiteitencursussen uit het onderstaande aanbod en u betaalt een aantrekkelijke prijs.	3x4PO	€ 975,-
Keuze onderwerpen: Actualiteiten Ondernemingsrecht; Actualiteiten Arbeidsrecht; Actualiteiten Contractenrecht; Actualiteiten Huurrecht; Actualiteiten Insolventierecht; Actualiteiten Koop; Actualiteiten BPR; Actualiteiten Bestuursrecht, Actualiteiten Straf(proces)recht		(ipv € 1125,-)

Informatie en aanmelding

Eggens Instituut voor
Juridisch Postacademisch
Onderwijs

Universiteit van Amsterdam,
Faculteit der Rechtsgeleerdheid

tel: (020) 525 3407
e-mail: pao-fdr@uva.nl
website: www.jur.uva.nl/eggens

Meer informatie over de programma's en aanmelding: www.jur.uva.nl/eggens

Praktijk neergelegd

Barning, mw. mr. L. Bleiswijk
01-08-2009

Belgacem, mw. mr. S.K.
Amsterdam 01-09-2009

Berens, mr. J.A. Den Haag
14-08-2009

Beumer, mw. mr. A.E.
Amsterdam 01-08-2009

Boerwinkel, mw. mr. E.
Apeldoorn 31-08-2009

Borger, mr. R.H.J.G. Maastricht
01-09-2009

Botman, mw. mr. M.R. Haarlem
17-08-2009

Brinkman, mr. D.M. Amsterdam
02-12-2008

Broek, mr. drs. D.L. van den
Amsterdam 02-09-2009

Broekveldt, mr. D.F.L.
Amsterdam 20-07-2009

Brolsma, mr. J.S. Groningen
01-09-2009

Bruyn Ouboter, mw. mr. J. de
Amsterdam 01-09-2009

Bulterman, mr. M.E.
Amsterdam 28-07-2009

Buijsrogge, mr. J.R.M.
Oisterwijk 31-08-2009

Cornelissen, mw. mr. J.M.E. Den
Haag 01-09-2009

Cramer, mw. mr. A.W.
Amsterdam 06-08-2009

Daalen, mr. O.L. van Amsterdam
01-09-2009

Damen, mw. mr. P.H.M.
Rotterdam 14-08-2009

Dillen, mr. F.H.M. Eindhoven
28-08-2009

Dinter, mw. mr. L. van
Rotterdam 13-09-2009

Doedens, mr. P.H. Utrecht 01-
09-2009

Donker, mr. W.N.L. Alphen a/d
Rijn 01-08-2009

Doornbosch, mr. H. Groningen
01-09-2009

Douma, mr. S.J. Amsterdam
27-05-2009

Driessen, mw. mr. E.J.M.
Heerlen 01-09-2009

Eelman, mw. mr. J.M.
Amsterdam 01-08-2009

Engels, mr. S. Amsterdam 21-
08-2009

Evers, mw. mr. S.M. Apeldoorn
31-08-2009

Figel, mw. mr. K.J. Groningen
01-09-2009

Flohil, mw. mr. E.C. Amsterdam
19-08-2009

Goris, mr. D.R.A. Hoogvliet
01-08-2009

Grooters, mw. mr. L.
Lichtenvoorde 01-09-2009

Hara, mw. mr. K. Rotterdam
20-08-2009

Heede, mw. mr. K. Den Haag
17-08-2009

Honnebier, mr. B.P. Amsterdam
21-07-2009

Hooijdonk, mr. P.-J. Rotterdam
28-08-2009

Huizing, mw. mr. W.
Leeuwarden 01-09-2009

Hussein, mw. mr. T. Rotterdam
01-08-2009

Jansen, mr. C.R. Dordrecht
28-08-2009

Jordaans, mr. B.T.C. Zwolle
10-08-2009

Kesteren, mw. mr. Th.P.H. van
Katwijk 01-08-2009

Kolle, mr. T.M. Amsterdam
31-08-2009

Kroes, mw. mr. L.M. Amsterdam
01-08-2009

Lambooij-Schilte, mw. mr. J.M.
Hilversum 01-08-2009

Lare, mw. mr. C.E. van
Rotterdam 01-08-2009

Leeuwen, mr. B.S. van
Amsterdam 01-08-2009

Lely, mr. A.J. van der
Amsterdam 04-08-2009

Lensink, mr. E.A. Rotterdam
10-08-2009

Leusink, mw. mr. M. Arnhem
01-09-2009

Lier, mr. W. van Amsterdam
01-08-2009

Maas, mr. E. Groningen 06-
07-2009

Makkus, mr. E.J. Amsterdam
01-09-2009

Matze, mr. J.P. Den Haag 01-
09-2009

Meijer, mr. E.C.A. Amsterdam
01-08-2009

Middelweerd, mw. mr. M.W.
Nieuwegein 31-07-2009

Ngo, mw. mr. T.M.P. Nijmegen
11-08-2009

Noorduyn, mr. B.O. Hoogvliet
01-09-2009

Okhuijsen, mw. mr. K.B. Utrecht
01-09-2009

Oudshoorn, mw. mr. C.A.
Amsterdam 01-09-2009

Pans, mw. mr. E. Amsterdam
01-08-2009

Papilaja, mw. mr. S. Den Haag
01-09-2009

Polak, mw. mr. E.M. Amsterdam
27-07-2009

Ramanathan, mw. mr. A.L.J.
Amsterdam 31-08-2009

Regenboog, mw. mr. drs. K.T.M.
Amsterdam 22-07-2009

Regt, mw. mr. R. de Amsterdam
01-08-2009

Renckens, mw. mr. C.E.M. Den
Bosch 29-07-2009

Rijswijk, mr. O. van Zwolle
28-08-2009

Ruimschotel, mw. mr. R.V.
Amsterdam 22-07-2009

Scheele, mr. S.R. Middelburg
01-09-2009

Schonenburg, mw. mr. T. Den
Bosch 30-06-2009

Schraven, mr. S. Rotterdam
10-08-2009

Schreuder, mw. mr. N.P.
Amsterdam 01-09-2009

Schukking, mw. mr. J. Den
Haag 01-09-2009

Smayel, mw. mr. M. Amsterdam
16-08-2009

Smit, mw. mr. A.A. Enschede
01-09-2009

Steinhauser, mw. mr. S.A.
Amsterdam 01-09-2009

Stoof, mw. mr. N.E.J.M. Breda
01-09-2009

Sturhoofd, mw. mr. A.R.
Amsterdam 01-09-2009

Stuyling de Lange, mr. G.A.
Boxtel 01-09-2009

Tupamahu, mw. mr. R.J. Den
Haag 05-08-2009

Tijs, mw. mr. A. Velsen-Noord
29-07-2009

Veenman, mr. J.E. Assen 01-
09-2009

Velde, mr. R.A. van der Utrecht
28-07-2009

Vermeer, mr. J.W. Amsterdam
17-08-2009

Visser, mw. mr. B.M.
Amsterdam 31-08-2009

Visser, mr. M. Rotterdam 31-
08-2009

Vos, mr. P.W. Utrecht 31-07-
2009

Vossen, mr. A.C. Amsterdam
01-08-2009

Vossen, mr. F.H.L. Breda 01-
08-2009

Weduwe-de Groot, mw. mr.
W.M.A. der Den Haag 01-09-
2009

Weeghel, prof. mr. S. van
Amsterdam 24-07-2009

Wiersema-Groenveld, mw. mr.
H.W. Arnhem 04-08-2009

Zegering Hadders, mw. mr.
M.A. Zwolle 25-08-2009

Zuurbier, mw. mr. M.J.C.
Amsterdam 01-08-2009

Overleden

Clerx, mr. E.M.J.C. Beek/LB
05-06-2009

Kantoor- verplaatsing

Aalten, mw. mr. J.M.G.:
Bezuidenhoutseweg 12 (2594 AV)
postbus 93050 (2509 AB) Den
Haag, tel. 070-8508688, fax
070-8508785, e-mail j.aalten@
awvn.nl, website www.awvn.nl

Aken, mr. C. van (Waalwijk):
Bredaseweg 161 (4872 LA) postbus
301 (4870 AH) Etten-Leur, tel.
076-5022080, fax 076-5013933,
e-mail cva@ak-advocaten.eu,
website www.ak-advocaten.eu

Al-Alim/Ruttink, mw. mr. A.I.
(Amsterdam): Sisalbaan 5-d (2352
AZ) Leiderdorp, e-mail arwa@
alalimlegal.com, website www.
alalimlegal.com

Amstel, mr. G. van (Bunnik):
Naarderstraat 3 (1271 CE) Huizen,
tel. 035-5252822, fax 035-
5259063, e-mail gvanamstel@
advocaten.nl, website www.
vanamsteladvocaten.nl

Appelman, mr. M.P.J. (Lelystad):
Venedien 5 (1441 AJ) Purmerend,
tel. 0299-413240, fax 0299-
428637, e-mail purmerend@
appelmanmes.nl, website
www.appelmanmes.nl

Asscher, mr. A.L.: Prins
Hendriklaan 56 (1075 BE)
Amsterdam, tel. 020-3446100,
fax 020-3446111, e-mail
asscher@paltheoberman.nl,
website www.paltheoberman.nl

Bakker, mr. H.L.: Baronielaan
1 (4818 PA) postbus 1883 (4801
BW) Breda, tel. 076-5140505, fax
076-5212131, e-mail bakker@
gimbrere.nl, website www.
gimbrere.nl

Barwegen, mr. F.H. (Den
Haag): Oudegracht 237 (3511
NK) postbus 19317 (3501 DH)
Utrecht, tel. 030-8200250, fax
030-8200251, e-mail freek@
barwegenbindels.nl, website
www.barwegenbindels.nl

Baumann, mw. mr. R.S.:
Meerum Terwogtlaan 223 (3056
PP) Rotterdam, tel. 06-14037461,
e-mail riannebaumann@
chello.nl

Bavel, mr. C.J. van (Utrecht):
Jollemanhof 148 (1019 GW)
postbus 2949 (1000 CX)
Amsterdam, tel. 020-3121600, fax
020-3121606, e-mail vanbavel@

vanbaveladvocaten.nl, website
www.vanbaveladvocaten.nl

Berends, mw. mr. C.C.
(Margraten): Hertogsingel 83
(6211 NE) postbus 2934 (6201 NA)
Maastricht, tel. 043-3438080, fax
043-3435566, e-mail cberends@
muurmansadvocaten.nl, website
www.muurmansadvocaten.nl

Berg, mr. P.G.Y. van den
(Rotterdam): Rivium Quadrant
81 (2909 LC) Capelle aan den
IJssel postbus 1249 (3000 BE)
Rotterdam, tel. 088-8954074,
fax 088-8954070, e-mail pgy.
vandenber@eneco.nl

Bindels, mr. R.J.C.: Oudegracht
237 (3511 NK) postbus 19317 (3501
DH) Utrecht, tel. 030-8200250,
fax 030-8200251, e-mail rolf@
barwegenbindels.nl, website
www.barwegenbindels.nl

Bonjer, mr. J. (Groningen):
Concertgebouwplein 9 (1071 LL)
Amsterdam, tel. 020-6760780,
fax 020-6752764, e-mail info@
kalffkatz.nl, website www.
kalffkatz.nl

Bosma, mw. mr. E.J.A.
(Amsterdam): Binderij 7-a
(1185 ZH) Amstelveen, tel.
020-4896818, fax 020-
4896821, e-mail bosma@
amstellandadvocaten.nl, website
www.amstellandadvocaten.nl

Briedé, mr. D.F. (Enschede):
Ganzendiepstraat 21 (7607 LZ)
Almelo, tel. 0546-433250, fax
0546-452424, e-mail diederik@
cassese.info, website www.
cassese.info

Coumou, mr. H.C.J.: Kerklaan
37 (7311 AC) postbus 10482 (7301
GL) Apeldoorn, tel. 055-5212491,
fax 055-5214731, e-mail info@
dusseldorpcs.nl, website www.
dusseldorpcs.nl

Daemen, mw. mr. I.J.L.
(Pijnacker): Hoogbrugstraat 72
(6221 CS) Maastricht, tel. 043-
3253960, fax 043-3250348,
e-mail vandijkcsadvocaten@
bizmaas.nl, website www.
vandijkadvocaten.com

Deetman, mw. mr. V.K.S.
(Rotterdam): Zuidendijk 81
(3314 CR) postbus 3146 (3301 DC)
Dordrecht, tel. 084-4207006,
fax 084-4207010, e-mail info@
deetmanadvocatuur.nl, website
www.deetmanadvocatuur.nl

Dongen, mw. mr. D.E. van:
Wibautstraat 224 (1097 DN)
Amsterdam, postbus 12929 (1100

Meldingen voor deze rubriek kunnen worden
doorgegeven aan: adres@advocatenorde.nl.

AX Amsterdam Zuidoost, tel. 020-5600607, fax 020-5600500, e-mail denisevandongen@eversheds.nl, website www.eversheds.nl

Dormans-Janssen, mw. mr. M.S.: Biest 15 (6001 AN) Weert, tel. 0495-451950, fax 0495-451840, e-mail dormansadvocaten@gmail.com

Dorp, mw. mr. A. van: Burgemeester Visserpark 13-15 (2405 CP) postbus 575 (2400 AN) Alphen aan den Rijn, tel. 0172-494345, fax 0172-424728, e-mail a.vandorp@berntsenmulder.nl, website www.berntsenmulder.nl

Dreessen, mw. mr. C.J.M. (Maastricht): Aldenhofstraat 8 (6191 GT) postbus 516 (6190 BA) Beek/LB, tel. 046-4361789, fax 046-4360538, e-mail c.dreessen@home.nl

Drijber, mr. S.J.B. (Arnhem): Loolaan 73 (7314 AH) Apeldoorn, tel. 055-8200000, fax 055-8200001, e-mail drijber@drijberpartners.nl, website www.drijberpartners.nl

Egmond, mw. mr. M.M. van (Amsterdam): Nassauplein 36 (2585 ED) postbus 85996 (2508 CR) Den Haag, tel. 070-3659933, fax 070-3649126, e-mail info@scheer.nl, website www.scheer.nl

Elst, mr. S.M. van (Haarlem): J.J. Viottastraat 46-48 (1071 JT) Amsterdam, tel. 020-6797929, fax 020-6626606, e-mail info@ka-advocaten.nl, website www.ka-advocaten.nl

Folkers, mr. H.: Spijkedijk 20-a (4207 GN) postbus 3001 (4200 EA) Gorinchem, tel. 0183-630002, fax 0183-635976, e-mail folkers@fm-advocaten.nl

Fornier, mr. M.M. (Utrecht): Fred. Roeskestraat 123 (1076 EE) Amsterdam, tel. 020-8940700, fax 020-8940701, e-mail info@dvan.nl, website www.dijkstravoermans.nl

Franssen, mr. E. (Winschoten): Gooimeer 2-25 (1411 DC) postbus 5305 (1410 AH) Naarden, tel. 035-6991771, fax 035-6991772, e-mail info@advocatenkantoorstam.nl, website www.advocatenkantoorstam.nl

Geeratz, mr. M.F.M.: Boterbloem 5 (5913 DC) Venlo, e-mail geeratz@valuasadvocaten.nl

Geervliet, mw. P.: Elandsgracht 70 (1016 TX) Amsterdam, tel. 020-5285828, fax 020-5285829

Gelderman, mr. A.B.B. (Zupthen): Burgemeester Roelenweg 11 (8021 EV) postbus 600 (8000 AP) Zwolle, tel. 038-4259200, fax 038-4259252, e-mail a.b.b.gelderman@nysingh.nl, website www.nysingh.nl

Gerritsen, mr. M. (Leusden): Computertweg 8 (3542 DR) Utrecht, postbus 1084 (3600 BB) Maarsse, tel. 0346-569944, fax 0346-575260, e-mail m.gerritsen@vangelderden.nl, website www.vangelderden.nl

Gevers, mr. J.J. (Assen): Burgemeester Roelenweg 26 (8021 EW) Zwolle, tel. 038-4217904, fax 038-4233438, e-mail j.gevers@dehaaninfo.nl, website www.dehaaninfo.nl

Gisbergen, mw. mr. C.M.M. (Rotterdam): Oranjestraat 6 (2514 JB) postbus 9 (2501 CA) Den Haag, tel. 070-3603151, fax 070-3603422, e-mail c.vangisbergen@vandiepen.com, website www.vandiepen.com

Goeree, mw. mr. L.M. (Apeldoorn): Velperweg 10 (6824 BH) postbus 9220 (6800 KA) Arnhem, tel. 026-3575720, fax 026-4424942, e-mail l.m.goeree@nysingh.nl, website www.nysingh.nl

Haar, mw. mr. J.M.E. van der: van Welderenstraat 44 (6511 MN) Nijmegen, tel. 024-3609225, fax 024-3243505, e-mail vanderhaar@essinkadvocaten.nl, website www.essinkadvocaten.nl

Hendriks, mw. mr. D.: Baronielaan 1 (4818 PA) postbus 1883 (4801 BW) Breda, tel. 076-5140505, fax 076-5212131, e-mail hendriks@gimbrere.nl, website www.gimbrere.nl

Hiemstra, mw. mr. M. (Amsterdam): Van Alkemadeaan 700 (2597 AW) postbus 30311 (2500 GH) Den Haag, tel. 070-3538800, fax 070-3538811, e-mail machtelh.hiemstra@twobirds.com, website www.twobirds.com

Holland, mr. R.F.J. (Arnhem): Loolaan 73 (7314 AH) Apeldoorn, tel. 055-8200000, fax 055-8200001, e-mail holland@

drijberpartners.nl, website www.drijberpartners.nl

Hoogewerf, mr. M.P.: Fred. Roeskestraat 123 (1076 EE) Amsterdam, tel. 020-8940700, fax 020-8940701, e-mail info@dvan.nl, website www.dijkstravoermans.nl

Houte, mr. C.P.M. van (Heerlen): Cauberg 11 (6301 BT) Valkenburg/LB, tel. 043-3113456, e-mail doctorvanhoute1@gmail.com, website www.drvanhouteadvocatuur.nl

Hulstein-den Hartog, mw. mr. M.: Kerklaan 37 (7311 AC) postbus 10482 (7301 GL) Apeldoorn, tel. 055-5212491, fax 055-5214731, e-mail info@dusseldorpcs.nl, website www.dusseldorpcs.nl

Immerseel, mr. M.F. van (Den Haag): Mathenesserlaan 191 (3014 HB) Rotterdam, tel. 010-2062050, fax 010-2062051, e-mail vanimmerseel@verzekeringsadvocaten.nl, website www.verzekeringsadvocaten.nl

Jansen, mr. drs. M.G.: A. Hofmanweg 5-a (2031 BH) postbus 6030 (2001 HA) Haarlem, tel. 023-7505147, fax 023-7505148, e-mail jansen@jagerwesterwoudt.nl, website www.jagerwesterwoudt.nl

Joha, mw. mr. W.S.T.: Alexanderstraat 2 (2514 JL) postbus 85551 (2508 GG) Den Haag, tel. 070-3110711, fax 070-3110722, e-mail mjoha@ujlaw.nl, website www.ujlaw.nl

Jonk, mr. J. (Nieuwegein): Larenweg 46 (5234 KA) postbus 3380 (5203 DJ) Den Bosch, tel. 073-6205105, fax 073-6205100, e-mail jonk@ewijk-wouw.nl, website www.ewijk-wouw.nl

Kamp, mw. mr. M. (Utrecht): Jollemanhof 148 (1019 GX) postbus 2949 (1000 CX) Amsterdam, tel. 020-3121600, fax 020-3121606, e-mail kamp@vanbaveladvocaten.nl, website www.vanbaveladvocaten.nl

Karagan, mw. mr. S.: Kerklaan 37 (7311 AC) postbus 10482 (7301 GL) Apeldoorn, tel. 055-5212491, fax 055-5214731, e-mail info@dusseldorpcs.nl, website www.dusseldorpcs.nl

Kleverkamp, mw. mr. H.G.: Blaak 34 (3011 TA) postbus 21396 (3001 AJ) Rotterdam, tel. 010-2676200, fax 010-2676310,

e-mail juridischedenst@sdrr.rotterdam.nl, website www.servicedienst.rotterdam.nl

Koning, mw. mr. P.J.M.: Fred. Roeskestraat 123 (1076 EE) Amsterdam, tel. 020-8940700, fax 020-8940701, e-mail info@dvan.nl, website www.dijkstravoermans.nl

Kraan, mw. mr. L.M.: Bloemendalstraat 7 (8011 PJ) postbus 1182 (8001 BD) Zwolle, tel. 038-4272020, fax 038-4272021, e-mail lm.kraan@dommerholt.nl, website www.dommerholt.nl

Kuijper, mr. G. (Amsterdam): Rentmeesterstraat 58 (1315 JS) postbus 10007 (1301 AA) Almere, tel. 036-5358080, fax 036-5358081, e-mail almere@cleerdin-hamer.nl, website www.cleerdin-hamer.nl

Larooij, mr. K.B.: Hoofdstraat 142 (2181 EH) postbus 107 (2180 AC) Hillegom, tel. 0252-534118, fax 0252-534157, e-mail info@advocatenkantoorhillegom.eu

Lohman, mw. mr.drs. M.W.E. (Den Haag): Gustav Mahlerplein 50 (1082 MA) postbus 75505 (1070 AM) Amsterdam, tel. 020-6056310, fax 020-6056700, e-mail m.lohman@houthoff.com, website www.houthoff.com

Luteijn, mw. mr. J.H.D.: Keizersgracht 227 (1016 DV) postbus 11422 (1001 GK) Amsterdam, tel. 06-43026916, fax 040-4270240, e-mail judith.luteijn@chello.nl

Maat, mr. A.A.J. (Oostburg): Lange Noordstraat 29 (4331 CB) postbus 275 (4330 AG) Middelburg, tel. 0118-624950, fax 0118-624930, e-mail info@adv-wouters.nl, website www.adv-wouters.nl

Made, mw. mr. M.A. van der (Utrecht): Spijkedijk 20-a (4207 GN) postbus 3001 (4200 EA) Gorinchem, tel. 0118-630002, fax 0118-635976, e-mail vandermade@fm-advocaten.nl, website www.fm-advocaten.nl

Manning, mw. mr. N.M.A.: Alexanderstraat 4-6 (2514 JL) postbus 85850 (2508 CN) Den Haag, tel. 070-3547054, fax 070-3501024, e-mail manning@dvdw.nl, website www.dvdw.nl

Meijer, mr. T. ('s-Gravenzande): Stationsstraat 1 (2641 GH) postbus

92 (2640 AB) Pijnacker, tel. 015-3613536, fax 015-3613537, e-mail meijer@evsadvocaten.nl, website www.evsadvocaten.nl

Moree, mr. D.M.: Wilhelminastraat 1 (2595 EM) Den Haag, fax 070-3045922, e-mail dirk.moree@croonadvocaten.nl, website www.croonadvocaten.nl

Mosselman, mr. J.C. (Utrecht): Fred. Roeskestraat 123 (1076 EE) Amsterdam, tel. 020-8940700, fax 020-8940701, e-mail info@dvan.nl, website www.dijkstravoermans.nl

Mulder, mw. mr. K.M.: Fred. Roeskestraat 123 (1076 EE) Amsterdam, tel. 020-8940700, fax 020-8940701, e-mail info@dvan.nl, website www.dijkstravoermans.nl

Noomen-de Haas, mw. mr. M.H.O. (Utrecht): Rivierdijk 654 (3371 EE) postbus 90 (3370 AB) Hardinxveld Giessendam, tel. 0184-618974, fax 0184-618975, e-mail noomen@bvd-advocaten.nl, website www.bvd-advocaten.nl

Nijstad, mr. M. (London/GB): Jachthavenweg 121 (1081 KM) postbus 75265 (1070 AG) Amsterdam, tel. 020-6789454, fax 020-7954589, e-mail nijstad@van-doorne.com, website www.van-doorne.com

Oosten, mr. A. (Groesbeek): Smidsstraat 6 (6662 DR) postbus 130 (6660 AC) Elst/GLD, tel. 0481-378227, fax 0481-378056, e-mail vanoosten@vandijladvocaten.nl, website www.vandijladvocaten.nl

Oosten, mr. A.P. van: Boompjes 40 (3011 XB) postbus 546 (3000 AM) Rotterdam, tel. 010-4005100, fax 010-4005111, e-mail ap.van.oosten@kneppelhout.nl, website www.kneppelhout.nl

Oostendorp, mw. mr. M.A. (Arnhem): Loolaan 73 (7314 AH) Apeldoorn, tel. 055-8200000, fax 055-8200001, e-mail oostendorp@drijberpartners.nl, website www.drijberpartners.nl

Peet, mr. N.P.F.E. van der (Heerlen): Statonsplein 8-n (6221 BT) postbus 2138 (6201 CA) Maastricht, tel. 043-3521397, fax 043-3212485, e-mail nvdpheet@thuispartners.nl, website www.thuispartners.nl

Peerboom, mr. A.J. (Den Bosch): Vondellaan 12 (5611 NX) postbus 831 (5600 AV) Eindhoven, tel. 040-2448970, fax 040-2453080, e-mail peerboom@claassenadvocaten.nl, website www.claassenadvocaten.nl

Plante, mw. mr. M.: Kerklaan 37 (7311 AC) postbus 10482 (7301 GI) Apeldoorn, tel. 055-5212491, fax 055-5214731, e-mail info@dusseldorpcs.nl, website www.dusseldorpcs.nl

Platteeuw, mw. mr. V. (Alkmaar): Delistraat 24-a (1094 CW) postbus 92153 (1090 AD) Amsterdam, tel. 06-27190112, e-mail info@legalnova.nl, website www.legalnova.nl

Quant, mr. A.J.: Fred. Roeskestraat 123 (1076 EE) Amsterdam, tel. 020-8940700, fax 020-8940701, e-mail info@dvan.nl, website www.dijkstravoermans.nl

Rengelink, mr. E.M.: Paulus Potterstraat 18 (1071 DA) postbus 57590 (1040 BL) Amsterdam, tel. 020-5896000, fax 020-5896001, e-mail ringelink@aova.nl, website www.advocatenorde-amsterdam.nl

Sarioglu, mr. A. (Hilversum): Hoendiepestraat 28-II (1079 LV) Amsterdam, tel. 020-7702813, fax 020-8453951, e-mail a.sarioglu@advocatenkantoorarioglu.nl, website www.advocatenkantoorarioglu.nl

Sarkisian, mr. V.: Orlyplein 85 (1043 DS) postbus 59267 (1040 KG) Amsterdam, tel. 020-4037460, fax 020-7969291, e-mail info@servaasadvocaat.nl, website www.servaasadvocaat.nl

Scholten, mr. J.P.R.: Kerkstraat 4 (2514 KS) postbus 17 (2501 CA) Den Haag, tel. 070-3029980, fax 070-3029988, e-mail jpr.scholten@haagstate.com, website www.haagstate.com

Scholten-Verheijen, mw. mr. I.E.M.: Fred. Roeskestraat 123 (1076 EE) Amsterdam, tel. 020-8940700, fax 020-8940701, e-mail info@dvan.nl, website www.dijkstravoermans.nl

Schreuder, mr. J.M.B.: Gustav Mahlerplein 2 (1082 MA) postbus 75510 (1070 AM) Amsterdam, tel. 020-7953636, fax 020-7953900, e-mail jan.schreuder@boekeldeneree.com, website www.boekeldeneree.com

Schuppen, mw. mr. M. van: Keizersgracht 489-c4 (1017 DM) Amsterdam, tel. 06-51108519, e-mail miekevanschuppen@xs4all.nl

Schutte, mw. mr. A.A.M.: Hofstraat 201 (5641 TD) Eindhoven, tel. 040-2054520, fax 040-2054525, e-mail aschutte@schuttelinsens-advocaten.nl, website www.schuttelinsens-advocaten.nl

Sick, mw. mr. P.T.: De Boelelaan 28 (1083 HJ) Amsterdam, tel. 020-5727190, fax 020-5727199, e-mail info@boontjeadvocaten.nl, website www.boontjeadvocaten.nl

Sijben, mr. B.A.P. (Weert): Wolfswinkel 4 (6021 ED) postbus 2139 (6020 AC) Budel, tel. 0495-536138, e-mail bsijben@abenslag.nl, website www.abenslag.nl

Spronk, mr. T. (Amsterdam): Lakenblekerstraat 47 (1431 GE) Aalsmeer, e-mail spronk@sveadvocaten.nl, website www.sveadvocaten.nl

Stratum, mw. mr. C.G.A. van: Sportlaan 40 (2566 LB) postbus 18598 (2502 EN) Den Haag, tel. 070-3115411, fax 070-3115412, e-mail vanstratum@delissenmartens.nl, website www.delissenmartens.nl

Stroobach, mw. mr. C.: Amstel 84 (1017 AC) Amsterdam, tel. 020-5304310, fax 020-5304319, e-mail stroobach@sr-advocaten.nl, website www.sr-advocaten.nl

Supicic, mw. mr. M.S.J.: Elandsgracht 70 (1016 TX) Amsterdam, tel. 020-5285828, fax 020-5282829

Surie, mw. mr. J. (Rotterdam): Prinses Margrietplantsoen 76 (2595 BR) postbus 29702 (2502 LS) Den Haag, tel. 070-3633555, fax 070-3651051, e-mail info@ruigpartners.nl

Swinkels, mw. mr. S.J.M.P. (Breda): Het Zuiderkruis 1 (5215 MV) Den Bosch, tel. 073-6444343, fax 073-6430481, e-mail sanneke.swinkels@brandloyalty-int.com, website www.brandloyalty-int.com

Terpstra, mr. D.M.: Nonneveld 133 (4811 DW) Breda, tel. 076-5156842, fax 076-5156841, e-mail info@mrterpstra.nl, website www.mrterpstra.nl

Timmerman, mr. D.: Ringwade 61 (3439 LM) postbus 1578 (3430 BN) Nieuwegein, tel. 030-2854347, e-mail d.timmerman@ballast-nedam.nl

Tomas, mw. mr. C. (Baarn): Stationsweg 44 (6861 EJ) postbus 338 (6860 AH) Oosterbeek, tel. 026-3392545, fax 026-3392555, e-mail mwakim@alliedadvocaten.nl, website www.alliedadvocaten.nl

Toonder, mw. mr. M. den (Goes): Kousteensdijk 3 (4331 JE) postbus 240 (4330 AE) Middelburg, tel. 0118-656060, fax 0118-636178, e-mail info@avdw.nl, website www.avdw.nl

Verstijnen, mr. G.A. (Veghel): Lievekampaan 20 (5341 GW) Oss, e-mail edgarverstijnen@live.nl, website www.lievekamp.com

Viëtor, mr. D.A. (London/GB): Strawinskyalaan 1999 (1077 XV) postbus 7113 (1007 JC) Amsterdam, tel. 020-7171464, fax 020-7171111, e-mail david.vietor@nautadutilh.com, website www.nautadutilh.com

Vries, mr. E.A. de (Amsterdam): Bahialaan 400 (3065 WC) postbus 4030 (3006 AA) Rotterdam, tel. 010-2488000, fax 010-2488099, e-mail ewouddevries@eversheds.nl, website www.eversheds.nl

Wagenaar, mr. J.M. (Almelo): Hengelosestraat 571 (7521 AG) postbus 126 (7500 AC) Enschede, tel. 053-4840080, fax 053-4840099, e-mail wagenaar@damste.nl, website www.damste.nl

Wakim, mr. X.M.C.I. te Baarn: Stationsweg 44 (6861 EJ) postbus 338 (6860 AH) Oosterbeek, tel. 026-3392545, fax 026-3392555, e-mail mwakim@alliedadvocaten.nl, website www.alliedadvocaten.nl

Wal, mr. H.G.B. van der (Stadskanaal): Blijhamsterstraat 21 (9671 AT) postbus 151 (9670 AD) Winschoten, tel. 0597-432432, fax 0597-432444, e-mail info@advocaten-winschoten.nl, website www.advocaten-winschoten.nl

Wee, mr. S.G.H. ter: Louizalaan 149-b (1050) Brussel/België, tel. 0032-2-542-09-60, fax 0032-2-542-09-61, website www.simmons-simmons.com

Weening-Bootsma, mw. mr. S.J.: Spiekampweg 4 (7921 PA) Zuidwolde/DR, postbus 33 (7900 AA) Hoogeveen, tel. 0528-242669, fax 0528-390586, e-mail info@wolthersjagersma.nl, website www.wolthersjagersma.nl

Weyden, mw. mr. C.H.A. van der: Amstelplein 8-a (1096 BC) postbus 94700 (1090 GS) Amsterdam, tel. 020-3016411, fax 020-3016333, e-mail cecilia.vanderweijden@cms-dsb.com, website www.cms-dsb.com

Wiel, mw. mr. S. van der: Landdrostreef 100 (1314 SK) postbus 10080 (1301 AB) Almere, tel. 036-5488000, fax 036-5488008, e-mail info@willemsadvocaten.nl, website www.willemsadvocaten.nl

Willemsen, mw. mr. M.J.C.: Spuistraat 10 (1012 TS) postbus 10836 (1001 EV) Amsterdam, tel. 020-6120505, fax 020-6123118, e-mail willemsen@willemsenadvocaat.nl, website www.willemsenadvocaat.nl

Wit, mr. C.P.J.M. de: Weena 666 (3012 CN) postbus 190 (3000 AD) Rotterdam, tel. 010-4042111, fax 010-4042333, e-mail cees.dewit@simmons-simmons.com, website www.simmons-simmons.com

Nieuw kantoor/ associatie

Barwegen Bindels Advocaten (mrs. F.H. Barwegen en R.J.C. Bindels) Oudegracht 237 (3511 NK) postbus 19317 (3501 DH) Utrecht, tel. 030-8200250, fax 030-8200251, website www.barwegenbindels.nl

Van Bavel advocaten (mrs. C.J. van Bavel en M. Kamp) Jollemanhof 148 (1019 GW) postbus 2949 (1000 CX) Amsterdam, tel. 020-3121600, fax 020-3121606, e-mail secretariaat@vanbaveladvocaten.nl, website www.vanbaveladvocaten.nl

Mede- vestiging

Allied Advocaten (mrs. X.M.C.I. Wakim en C. Tomas) Stationsweg 44 (6861 EJ) postbus 338 (6860 AH) Oosterbeek, tel. 026-3392545, fax 026-3392555, e-mail secretariaat@alliedadvocaten.nl, website www.alliedadvocaten.nl

Dijkstra Voermans Advocatuur & Notariaat (mrs. K.M. Mulder, I.E.M. Scholten-Verheijen, M.P. Hoogewerf, P.J.M. Koning, A.J. Quant, M.M. Fornier en J.C. Mosselman) Fred. Roeskestraat 123 (1076 EE) Amsterdam, tel. 020-8940700, fax 020-8940701, e-mail info@dvan.nl, website www.dijkstravoermans.nl

Naams- wijziging

mr. A.C.J.G. Bruijn-van der Henst te Hilversum thans: **Advocatenkantoor Anne Bruijn**

mr. F.A. de Vries te Amsterdam thans: **Advocatenkantoor FDEV**

Boekhoff Vermin & De Raadt te Amersfoort thans: **Boekhoff & Vermin Advocaten**

Huizinga Brands Vermunt Advocaten te Arnhem thans: **Brands Advocaten**

Advocatenkantoor Cassesse te Almelo thans: **Briedé Cassese, advocaten & meditors**

mr. F.M.A. Dormans te Weert thans: **Dormans Advocaten**

Köse en Van Immerseel Advocaten en Belastingadviseurs te Rotterdam thans: **Kose Advocaten**

Küffen & Partner-Advocaten te Kerkrade thans: **Küffen, mr. R.P.**

Vree, mr. A.P. de te Amsterdam thans: **MACRO**

mr. M.E. van der Werf te Amstelveen thans: **Marks legal & finance**

Wensing & Oranje Advocaten te Roden thans: **Oranje-Advocaten**

Advocatenkantoor Reiziger te Almere thans: **Reiziger AMB**

Advocatenkantoor Rhodes te Amsterdam Zuidoost thans: **Rhodes Advocaten**

Slijm Van Haarst Lflil Staal advocaten & belastingkundigen te Winschoten thans: **Slijm Van Haarst Lflil Staal Van der Wal advocaten & belastingkundigen**

Van Doorn Breukelaar & Willemsen Advocaten te Amsterdam thans: **Van Doorne cs Advocaten**

Van Walsem Van Schieveen Smink te Amersfoort thans: **W & S Advocaten**

Advocatenkantoor Wilschut te Veghel thans: **Wilschut Advocaten**

Wolf, mr. drs M.J. te Vlissingen thans: **Wolf Legal**

Jomec International Lawyers te Rotterdam thans: **Yuen Advocaten**

.....

Bezoek- adres/ postbus/tel./ fax/e-mail/ website

Abeln, mr. B.M.M. te Den Bosch: Fresia 34 (5382 JS) Vinkel, tel. 073-6895428

Advocatenkantoor Abarbanel te Hoensbroek: Postbus 728 (4116 ZJ) Buren/GLD

Advocatenkantoor Balans te Lochem: Eekmolenweg 10 (7241 CM) postbus 20 (7240 AA) Lochem, tel. 085-2733350, fax 085-2733359

Advocatenkantoor De Peuter & Justice te Geertruidenberg: Haven 75-a (4931 AE) Geertruidenberg

Advocatenkantoor FDEV te Amsterdam: Herengracht 574 (1017 CJ) postbus 14880 (1001 LJ) Amsterdam, tel. 020-5219464, fax 020-5219468, e-mail info@fdev.eu

Advocatenkantoor Hillegom te Hillegom: Hoofdstraat 142 (2181 EH) Hillegom

Advocatenkantoor Kanhai te Den Haag: Postbus 82319 (2508 EH) Den Haag, tel. 070-3388216, fax 070-3584098

Advocatenkantoor Kraal te Amsterdam: Anne Frankstraat 71 (1018 DM) Amsterdam

Advocatenkantoor Tse te Voorburg: fax 087-7846398

Aegon Schadeverzekering N.V. te Den Haag: fax 070-3447260

Alex Advocatuur te Utrecht: Postbus 14063 (3508 SC) Utrecht, tel. 030-2544824, fax 030-2544835, e-mail helkster@alexadvocaten.nl, website www.alexadvocaten.nl

Andriess-legal te Naarden: Prins Hendriklaan 26 (1075 BD) postbus 75407 (1070 AK) Amsterdam, fax 020-3054959

Appelman & Mes Advocaten te Enkhuizen: fax 0229-274355

BartmanBeljon advocaten te Amsterdam: fax 020-4703829

BASE Advocaten te Rotterdam: Van Vollenhovenstraat 29 (3016 BD) Rotterdam

Bergers ICT-contracten consult te Barendrecht: tel. 0180-628594, fax 084-7241953, e-mail ppbergers@mrbergers.nl, website www.mrbergers.nl

Bernard, mr. B.S. te Laren/NH: tel. 035-5381210, fax 035-5336185, e-mail mrbernard@hetnet.nl

Bosselaar & Strengers te Utrecht: Maliebaan 29-33 (3581 CC) Utrecht

Brackmann Aanbestedingsspecialist te Rotterdam: Van Nelleweg 1604 (3044 BC) postbus 13604 (3004 HP) Rotterdam

Brisdet Spiegeler advocatuur & strategie te Den Haag: Oranjestraat 8 (2514 JB) Den Haag, tel. 070-7370351, fax 070-7370352

Croon advocaten te Den Haag: tel. 070-3045920, fax 070-3045929, e-mail info@croonadvocaten.nl, website www.croonadvocaten.nl

De Graaf Advocatuur te Nijmegen: Postbus 1100 (6501 BC) Nijmegen

Dormans Advocaten te Weert: tel. 0495-451950, fax 0495-451840, e-mail dormansadvocaten@gmail.com

Eversheds Faasen B.V. te Rotterdam: Bahialaan 400 (3065 WC) Rotterdam, tel. 010-2488000, fax 010-2488099

Gemert, mw. mr. M.R. van te Arnhem: Ernst Casimirlaan 5 (6824 SG) Arnhem

Haagstate Advocaten te Den Haag: Nieuwe Parklaan 25 (2597 LA) Den Haag

IP Contract Support te Den Helder: IJzergetersweg 1 (1786 RD) Den Helder, postbus is opgeheven, tel. 0223-670345

Jansen Breda Advocaten te Breda: tel. 076-5202304, e-mail jansen@jansen-breda.nl

Jongedijk Advocatenkantoor te Oosterhout/NB: Heuveleind 3 (4901 LL) Oosterhout/NB, e-mail info@jongedijk.net, website www.jongedijk.net

Karadag Advocatuur te Amsterdam: tel. 020-7997993

Kühn c.s. Advocaten te Amsterdam: Nijenburg 75 (1081 GE) Amsterdam, postbus is opgeheven

Leef Advocaten te Utrecht: tel. 030-2851446, fax 030-2800064

MACRO te Amsterdam: e-mail axel@legal.nl

Maet Advocaten te Zeewolde: Gildenveld 14-a (3892 DG) Zeewolde, website www.maet.nl

Marks legal & finance te Amstelveen: tel. 020-3377140, fax 020-3452401, e-mail info@marksinfo.nl, website www.marksinfo.nl

Mastenbroek, mr. R. te Rotterdam: tel. 010-8484137, fax 084-7337097

mr. M.J. van Es te Oss: fax 084-7344731, e-mail advocaat@mrmjvanes.com

mr. H.Th.N.J. Vlek Kantoor te Den Haag: Smidswater 27 (2514 BW) Den Haag

Rechtsanwältin & advocaat dr. mr. A.U. Schimansky te Zutphen: fax 087-7843258

Reiziger AMB te Almere: e-mail info@reizigeramb.nl, website www.reizigeramb.nl

Rhodes Advocaten te Amsterdam Zuidoost: info@rhodesadvocaten.nl, website www.rhodesadvocaten.nl

Slinkman De Graaf advocaten te Winschoten: fax 0597-433362

Smid Advocatuur te Hoogeveen: website www.meesterinconflictoplossing.nl

Stoop Advocatuur te Heerhugowaard: fax 072-5346471

Strafrechtpraktijk mr. R.V. Hagenaars te Schiedam: e-mail oziemsaki@live.nl

SVE Advocatuur te Aalsmeer: tel. 0297-382900, fax 0297-382901

Van Batenburg & Van der Vlies Advocaten te Alphen aan den Rijn: Zuidpoolsingel 188 (2408 BR) Alphen aan den Rijn

Voorink Van den Tooren Van Aanhold Van de Venne Advocaten te Zutphen: Zaadmarkt 105 (7201 DD) Zutphen

W & S Advocaten te Amersfoort: website www.vanwalsum-advocaten.nl

Willems Advocaten & Rechtsanwältin te Amsterdam: e-mail amsterdam@willems-advocaten.nl

Wilschut Advocaten te Veghel: N.C.B.-laan 51 (5462 GB) Veghel, tel. 0413-387020, fax 0413-387021, e-mail info@wilschutadvocaten.nl, website www.wilschutadvocaten.nl

Wolf Legal te Vlissingen: Postbus 288 (4380 AG) Vlissingen, tel. 06-22400911, e-mail wolf@wolflegal.nl, website www.wolflegal.nl

- Alle disciplinaire beslissingen die sinds 1986 in het *Advocatenblad* zijn gepubliceerd, zijn ook te vinden op www.advocatenorde.nl en BalieNet.
- Publicatie in deze rubriek geschiedt door de Commissie Disciplinaire Rechtspraak, bestaande uit mr. P.J.M. Drion, mr. H.J. de Groot, mr. H.J.A. Knijff, mr. J.D. Loorbach, mr. I.E.M. Sutorius en H. Uhlenbroek.

Geheimhoudingsplicht uitsluitend tussen advocaat en cliënt

Hof van Discipline 's-Gravenhage 28 januari 2008, nr. 4838

(mrs. Griensven, De Groot-van Dijken, Thunnissen, De Kok, De Groot)

Raad van Discipline 's-Hertogenbosch 12 februari 2007

(mrs. Houterman, Theunissen, Ten Brummelhuis, Peeters en Henselmans)

De advocaat heeft in beginsel geen geheimhoudingsplicht met betrekking tot informatie van of over derden.

- Art. 46 Advocatenwet (3 Wat een behoorlijk advocaat betaamt tegen over de wederpartij; 3.4 Jegens wederpartij in acht te nemen zorg)

Feiten

Mr. X is opgetreden als advocaat van de ex-echtgenoot (hierna te noemen: de man) van klager in de tussen klager en de man gevoerde echtscheidingsprocedure. Klager (de vrouw) wilde haar adres niet bekendmaken aan de man. In een tussen klager en de man gevoerd kort geding over de omgangsregeling op 14 december 2005 is over het al dan niet bekend maken door klager van haar adres gesproken en heeft de voorzieningenrechter partijen medegedeeld van oordeel te zijn dat de man er recht op heeft te weten waar de kinderen wonen.

Bij fax van 15 december 2005 heeft mr. X als advocaat van de man aan de advocaat van klager (de vrouw) medegedeeld: 'Ik geef u hierbij nog een laatste maal om het adres aan mij door te geven. Mocht ik uiterlijk maandag 19 december a.s. 12.00

uur geen bericht van u hebben ontvangen dan zal ik andere maatregelen moeten treffen.'

Begin 2006 is mr. X in een andere zaak bekend geworden met het adres van klager. In die zaak trad mr. X op als advocaat van de ex-echtgenote van de nieuwe partner van klager. Mr. X heeft het adres vervolgens doorgegeven aan de man.

Klacht en dekenbezwaar

Mr. X heeft zijn geheimhoudingsplicht geschonden door het adres van klager door te geven aan de cliënt van mr. X, de ex-echtgenoot van klager, welk adres mr. X te weten is gekomen in de hoedanigheid van advocaat van de ex-echtgenote van de nieuwe partner van klager in de tussen deze beiden gevoerde alimentatieprocedure. Mr. X wist dat klager om privacyredenen en uit angst voor de man een geheim adres had.

Overwegingen raad

Klager stelt dat mr. X zijn geheimhoudingsplicht heeft geschonden door het adres van klager, welk adres een geheim adres was, doch dat mr. X te weten was gekomen uit een dossier van een andere cliënt van mr. X, door te geven aan een cliënt van mr. X, de ex-echtgenoot van klager.

De raad overweegt dat de geheimhoudingsverplichting geldt als een fundamenteel beginsel dat de advocaat in de uitoefening van zijn beroep in acht behoort te nemen en waarop cliënten met het oog op de juiste behartiging van hun belangen onvoorwaardelijk moeten kunnen vertrouwen. Dit beginsel geldt, gelet op de bijzondere relatie tussen advocaat en zijn cliënt, echter uitsluitend tussen de advocaat en zijn cliënt.

De advocaat heeft geen geheimhoudingsplicht met betrekking tot informatie van of over derden. Mr. X had in de andere zaak een geheimhoudingsplicht ten opzichte van diens cliënt en niet ten opzichte van klager.

Het stond mr. X derhalve vrij om het adres van klager, dat mr. X in die andere zaak bekend was geworden, aan de cliënt van mr. X door te geven.

De raad kan zich voorstellen dat, zoals door mr. X ter zitting naar voren

is gebracht, een advocaat, wanneer deze bekend is met de omstandigheid dat er sprake is van – ook bij de gemeente als zodanig bekendstaand – geheim adres, met bekendmaking hiervan de nodige voorzichtigheid betracht.

In dezen is van het geheime karakter van het adres van klager niet gebleken.

Op grond van het vorenstaande is de raad van oordeel dat mr. X niet tuchtrechtelijk verwijtbaar heeft gehandeld en zal de klacht mitsdien als ongegrond worden afgewezen.

Beslissing raad

Wijst de klacht als ongegrond af.

Overwegingen hof

Het hof stelt voorop dat de geheimhoudingsplicht een fundamentele verplichting is bij de uitoefening van het beroep van advocaat. Cliënten moeten met het oog op de juiste behartiging van hun belangen kunnen vertrouwen op de nakoming van deze verplichting door de advocaat. De geheimhoudingsplicht geldt uitsluitend tussen de advocaat en zijn cliënt. Mededelingen van derden dient de advocaat te verzwijgen tegenover zijn cliënt als de advocaat tegenover die derde een geheimhoudingsplicht heeft.

Mr. X had in de zaak, waarin hij met het adres van klager bekend is geworden, een geheimhoudingsplicht jegens de cliënte van mr. X in die zaak. Ter zitting van het hof is voldoende aannemelijk geworden dat mr. X met deze cliënt heeft gesproken over het voornemen van mr. X het adres door te geven aan de man en dat deze cliënt daartegen geen bezwaar heeft geuit. Mr. X heeft derhalve niet in strijd met de geheimhoudingsplicht jegens de cliënt gehandeld.

De grieven van de deken, die ervan uitgaan dat mr. X jegens de cliënt van mr. X de geheimhoudingsplicht heeft geschonden, moeten daarom falen. Jegens klager had mr. X geen geheimhoudingsplicht.

Dit laat onverlet dat mr. X rekening moest houden met de hem bekende omstandigheid dat klager er bezwaar tegen had dat haar adres aan de man bekend werd. Onder de omstandigheden behoort de advocaat immers ook tegenover

de wederpartij een zekere mate van zorg in acht te nemen.

De grief van de deken, waarin wordt gesteld dat de raad ten onrechte deze zorg tegenover de wederpartij niet in de beoordeling heeft betrokken, slaagt.

Klager wilde met name voorkomen dat de man op het woonadres van klager zou verschijnen vanwege de onrust die dat voor de kinderen met zich zou brengen.

Mr. X heeft in dat geval de belangen van de cliënt van mr. X bij bekendmaking van het adres van de kinderen (de man had als medegezaghebbende ouder recht op het adres waar zijn kinderen woonden en wilde zijn kinderen in voorkomende situaties kunnen bereiken) laten prevaleren boven de belangen van klager bij het geheimhouden van dit adres.

Bij het maken van zo'n belangenafweging komt de advocaat een zekere beleidsvrijheid toe. Onder de voorliggende omstandigheden kan niet worden gezegd dat mr. X de grenzen van deze beleidsvrijheid heeft overschreden.

Daarbij is relevant dat in een kort geding tussen partijen aan de orde was geweest dat klager bezwaren had tegen het afgeven van haar adres aan de man en dat de rechter ondanks deze bezwaren had gezegd dat de man er recht op had te weten waar de kinderen wonen.

Voorts is niet gebleken dat mr. X ervan op de hoogte was dat klager de gemeente van de woonplaats van klager verzocht had de persoonsgegevens van klager geheim te houden. Onder deze omstandigheden acht het hof het door mr. X genomen besluit niet tuchtrechtelijk verwijtbaar.

Nu mr. X de geheimhoudingsplicht niet heeft geschonden en naar het oordeel van het hof een niet tuchtrechtelijk verwijtbare belangenafweging heeft gemaakt, moet ook de grief van de deken, die ziet op het vertrouwelijke karakter van adresgegevens, falen.

Dat geldt op gelijke gronden evenzeer voor de grieven van klager, die gebaseerd zijn op de stelling dat het adres van klager geheim was en om die reden niet mocht worden doorgegeven.

Hoewel de eerste grief van de deken gegrond is, leidt dit niet tot vernietiging

van de beslissing van de raad. De klacht is ongegrond.

Beslissing hof

Bekrachtigt de beslissing van de raad.

.....

Misleiding faillissements- curator

Hof van Discipline 1 februari 2008, nr. 4955
 (mrs. Zwitser-Schouten, De Ruuk, Gründemann,
 Homveld en Den Hartog Jager)

Raad van Discipline Arnhem 25 juni 2007
 (mrs. De Vries, Bige, Breuning ten Cate, Maissan en
 Wilmink)

Door faillissementscurator te misleiden, handelt advocaat in strijd met wat een behoorlijk advocaat betaamt.

- Art. 46 Advocatenwet (2 Wat een behoorlijk advocaat betaamt; 2.1 Wat in het algemeen niet betaamt; 2.2 Bezwaren van de deken)

Feiten

De rechtspersoon P huurde aanvankelijk naast elkaar gelegen bedrijfspanden, die zij later kocht. De bodem onder de panden bleek ernstig verontreinigd. Gedeputeerde Staten hebben eind 1997 een beschikking genomen omtrent de verontreiniging en urgentie van de sanering.

In mei 1998 is er tussen P en een daaraan gelieerde rechtspersoon C enerzijds en de betreffende provincie anderzijds een afspraak gemaakt ten aanzien van de bodemverontreiniging; genoemde rechtspersonen zouden tegen betaling van f 300.000 gevrijwaard blijven van claims van het bevoegd gezag ter zake van de sanering van de grond. De rechten en plichten uit die overeenkomst zijn later overgedragen aan de betreffende gemeente.

In september 2002 zijn genoemde rechtspersonen alsmede de holding (H) van die rechtspersonen failliet verklaard.

Kort nadien heeft een andere rechtspersoon (K) de door P gedreven onderneming uit de boedel overgenomen en de bedrijfspanden van de curator gehuurd. De vennoten c.q. aandeelhouders van de rechtspersoon K waren de (indirecte) aandeelhouders van de inmiddels failliete rechtspersonen P, C en H.

Mr. X is bij die overname en bij die huur adviserend opgetreden ten behoeve van K en is in maart 2003, toen de huurovereenkomst afliep, met de curator gaan onderhandelen over een duurzame huurovereenkomst dan wel aankoop van de bedrijfspanden. Kort daarvoor had de gemeente aan de curator de stand van zaken met betrekking tot de noodzakelijke sanering van grond en water uiteengezet en bericht dat de afspraak met de provincie uit 29 mei 1998 omtrent de kosten van bodemsanering niet automatisch over zou gaan naar de eventuele kopers van de betrokken bedrijfspanden.

Bij brief van 16 april 2003 heeft mr. X namens zijn cliënt een bod gedaan van € 200.000 en dat bod aan de hand van verschillende documenten toegelicht, waaronder een brief van de gemeente van 8 april 2003 aan de cliënt van mr. X, in welke brief de opmerking is te lezen dat de in 1998 met de provincie gemaakte afspraak door het faillissement is overgegaan op de curator, maar niet automatisch overgaat naar eventuele nieuwe eigenaren van de bedrijfspanden.

De curator is op het bod ingegaan en heeft de bedrijfspanden voor € 220.000 verkocht aan een aan de cliënt van mr. X gelieerde rechtspersoon; de bedrijfspanden zijn op 28 mei 2003 aan die rechtspersoon geleverd.

In januari 2005 heeft de curator aan mr. X verzocht om toezending van een andere brief van de gemeente van 8 april 2003, welke brief in het dossier van de curator ontbrak.

Daarop zond het kantoor van mr. X een brief van de gemeente, eveneens van 8 april 2003, doch met een ander ken-

merk en van welke brief de inhoud niet overeenkomt met de door mr. X in zijn brief van 16 april 2003 aan de curator besproken brief.

In de tot dan toe aan de curator onbekende brief schrijft de gemeente aan P: 'Wij kunnen u melden dat wij een soortgelijke afspraak [als die van destijds uit 1998, raad] met u en uw medefinancier als toekomstige eigenaren, willen maken omdat wij uw hulp aan het bedrijf en de daaruit voortvloeiende impuls aan werkgelegenheid in de gemeente waarderen [...] deze afspraak houdt in dat de nieuwe eigenaar zich verplicht tot betaling van de kosten die samenhangen met de sanering [...] destijds zijn de kosten geraamd op circa f 300.000 en de betaling zou voor 1 juli 2003 plaatsvinden omdat vlak daarna gestart zou worden met de feitelijke sanering. De sanering heeft echter vertraging opgelopen en zal vermoedelijk niet eerder dan begin 2005 van start gaan. Een halfjaar voor de vermoedelijke startdatum zal contact met u worden opgenomen over de (eventuele gespreide) betaling van de bijdrage. Vanaf het moment waarop de betaling heeft plaatsgevonden bent u en uw medefinancier, als toekomstige eigenaren van de percelen gevrijwaard van juridische acties (kostenverhaal/bevel) als bedoeld in de Wet bodembescherming.'

Woensdag 8 juni 2005 heeft een doorzoeking van de kamer van mr. X op diens kantoor plaatsgevonden. Beide brieven van de gemeente van 8 april 2003 zijn in het dossier van mr. X aange troffen. Mede naar aanleiding daarvan is het Openbaar Ministerie tot strafvervolg ing van mr. X overgegaan.

Bij vonnis van 13 februari 2006 heeft de rechtbank mr. X ter zake van het mede plegen van oplichting veroordeeld tot een voorwaardelijke werkstraf van 180 uur.

Mr. X is van dit vonnis in hoger beroep gekomen. Op dit hoger beroep is nog niet beslist.

Dekenbezwaar

Mr. X, optredend voor een aantal rechtspersonen die failliet waren verklaard, en optredend voor hun bestuurders, heeft de curator misleidende informatie

verschafft, waardoor de curator op het verkeerde been is gezet met als gevolg dat bedrijfspanden van de failliete rechtspersonen ver onder de prijs zijn verkocht.

Overwegingen raad

De beide brieven van de gemeente van 8 april 2003 hebben een tegenovergestelde strekking. De ene brief heeft de strekking dat de destijds tussen de toen nog niet failliete rechtspersonen en de provincie overeengekomen verdeling van de kosten van de sanering van de bodem de curator en de gemeente bindt en dat die afspraak niet automatisch overgaat naar eventuele nieuwe eigenaren. De andere brief heeft de strekking vast te leggen dat de destijds gemaakte afspraak zal overgaan op de nieuwe eigenaren.

Mr. X beschikte over beide brieven van de gemeente van 8 april 2003 toen hij zijn brief van 16 april 2003 aan de curator verzond. Het stond hem toen als behoorlijk behandelend advocaat niet vrij ervoor te kiezen alleen de ene brief toe te zenden en bovendien in zijn brief op te merken dat de destijds gemaakte afspraak alleen voor de curator gold.

De ene brief had immers een wezenlijk andere inhoud dan de andere brief: in die andere brief gaf de gemeente immers aan de afspraak ook met de nieuwe eigenaren te willen maken. Aan mr. X kan worden toegegeven dat de ene brief geen antwoord op alle vragen gaf, maar daarin kan op zijn minst een aanbod tot een – vrijwel – gelijklopende afspraak over saneringskosten als die met de provincie uit 1998 worden gelezen. De kern van de afspraak uit 1998 was dat de toenmalige belanghebbenden niet alle saneringskosten hoefden te dragen. Eenzelfde aanbod viel te lezen in de andere brief.

Die informatie had mr. X bij het doen van het bod namens zijn cliënt niet aan de curator mogen onthouden omdat dit aanbod, naar mr. X moest begrijpen, van wezenlijke invloed was op de waarde van het perceel en meer behelst dan een uitnodiging tot onderhandelen.

Door de brief achter te houden en bovendien nog te vermelden dat de afspraak alleen gold ten opzichte van de

curator, heeft hij de curator misleid. Dat is in strijd met hetgeen een behoorlijk advocaat betaamt. Of nu wel of niet daadwerkelijk een afspraak tussen de gemeente en de cliënt van mr. X, inhoudende een soortgelijke afspraak als die van destijds tussen de provincie en de failliete rechtspersonen, tot stand is gekomen, is voor beoordeling van de handelwijze van mr. X verder niet van belang.

Verder heeft de raad uit de stukken niet kunnen opmaken dat de afspraak tussen de failliete rechtspersonen en de provincie uit 1998 op een beperkter gedeelte van het perceel zag dan de afspraak zoals verwoord in de andere brief.

Bovendien zou dat niets aan het verwijt veranderen dat mr. X de curator heeft misleid over de bereidheid van de gemeente de afspraak uit 1998 ook met de nieuwe eigenaren aan te gaan. De raad is dan ook van oordeel dat het bezwaar gegrond is. Gelet op de ernst van de feiten is de maatregel van schorsing in de uitoefening van de praktijk een passende maatregel.

Gelet echter op de gevolgen die de strafvervolg ing ter zake van de hem verweten handelwijze reeds in het persoonlijk leven van mr. X teweeg heeft gebracht, volstaat de raad met oplegging van de hierna te noemen maatregel.

Beslissing raad

Het dekenbezwaar is gegrond: mr. X wordt ter zake de maatregel van schorsing in de uitoefening van de praktijk opgelegd voor de duur van vier weken, met de bepaling dat deze maatregel niet zal worden ten uitvoer gelegd tenzij de Raad van de Discipline later anders mocht bepalen op grond dat de betrokken advocaat zich vóór het einde van een proeftijd van twee jaar aan een in art. 46 Advocatenwet bedoelde gedraging heeft schuldig gemaakt.

Overwegingen hof

De brief van mr. X aan de curator van 16 april 2003 verwijst onmiskenbaar naar de ene brief van 8 april 2003 van de gemeente, die blijkens de brief van mr. X aan de curator 'in afschrift ingesloten' zou zijn. Bovendien citeert mr. X uit

deze brief. De geciteerde passage komt alleen in de ene brief voor en is niet te lezen in de andere brief.

Of de brief destijds al dan niet door de curator is ontvangen, is thans niet met zekerheid vast te stellen en is ook niet doorslaggevend waar vaststaat dat mr. X, die op 16 april 2003 ook de andere brief kende, klaarblijkelijk de bedoeling had wel de ene brief onder de aandacht van de curator te brengen en te zwijgen over (de inhoud van) de andere brief.

Verder miskent mr. X dat het bij het bezwaar van de deken niet gaat om het contractenrecht, waaraan in de onderhavige zaak terecht voorbij is gegaan, maar om de vraag of sprake is van enig handelen of nalaten van mr. X dat een behoorlijk advocaat niet betaamt.

De ene en de andere brief vertonen relevante verschillen. Waar in de ene brief gesteld wordt dat de in het verleden gemaakte afspraak niet automatisch overgaat naar eventuele nieuwe eigenaren van de bedrijfspanden (hetgeen mr. X sterk benadrukte in zijn brief aan de curator van 8 april 2003), wordt in de andere brief aangegeven dat de gemeente wel bereid is de bedoelde afspraak te laten overgaan naar de cliënten van mr. X als nieuwe eigenaren.

Door uitsluitend de inhoud van de ene brief aan de curator voor te houden en te zwijgen over het hem bekende feit dat de gemeente bereid was mee te werken aan en overgang van de afspraak naar de cliënten voor wie mr. X zijn brief aan de curator schreef, kan niet anders worden geconstateerd dan dat mr. X beoogde de curator op het verkeerde been te zetten door hem een ander beeld van de werkelijkheid bij de verkoop van de onroerende zaken te geven dan, naar mr. X wist, het geval was.

De raad heeft terecht overwogen dat het mr. X als behoorlijk handelend advocaat niet vrij stond ervoor te kiezen alleen de ene brief toe te zenden en bovendien in zijn brief op te merken dat de destijds gemaakte afspraak alleen voor de curator gold.

In dit verband verwijst het hof ook naar de overweging in zijn beslissing van 26 november 2006, nr. 4854, dat 'een advocaat die niet in redelijkheid tracht misverstand, onzekerheid of geschil te

voorkomen, reeds daarmee niet handelt zoals een behoorlijk advocaat betaamt'.

Voor zover mr. X zich beroept op een door hem te respecteren geheimhoudingsplicht, dient te gelden, dat hij die in acht had kunnen nemen door in zijn brief aan de curator ook over (de inhoud van) de ene brief te zwijgen.

Uit de beslissing van de raad kan niet worden afgeleid dat de raad mr. X tuchtrechtelijk 'op zijn mening' en niet op zijn handelen heeft beoordeeld.

Het hof verenigt zich met de maatregel die de raad heeft opgelegd en de daarvoor door de raad gegeven motivering.

Beslissing hof

Bekrachtigt de beslissing van de raad.

.....

Vrijheid van handelen tegenover wederpartij

Hof van Discipline 8 februari 2008, nr. 4943

(mrs. Van Erp Taalman Kip-Nieuwenkamp, De Groot-Van Dijken, Minderhout, Boumans en Creutzberg)

Raad van Discipline Arnhem 11 juni 2007

(mrs. Vergunst, Breuning ten Cate, Van Halder, Harenberg en Verster)

Vrijheid van handelen van een advocaat tegenover wederpartij.

- Art. 46 Advocatenwet (3.3.2 Dreigementen)
- Gedragsregel 1

Feiten

Mr. X is opgetreden als advocaat van de voormalig werkgever van klager in een geschil over de uitleg van een non-concurrentiebeding na beëindiging van de arbeidsovereenkomst tussen klager en de cliënt van mr. X per 20 december 2004. Dit geschil tussen klager en de cliënt van mr. X resulteerde uiteindelijk in een procedure voor de rechtbank. In die procedure heeft mr. X namens zijn cliënt in de inleidende dagvaarding gesteld dat klager voorafgaand aan de indiensttreding bij zijn cliënt in zakelijk

opzicht in de problemen was geraakt nadat hij te maken had gehad met een strafrechtelijke vervolging. In de daarop volgende conclusie van antwoord heeft klager ontkend dat zijn eenmanszaak als gevolg van zijn strafrechtelijke vervolging in de problemen was gekomen.

Teneinde deze ontkenning van klager te ontcrachten, heeft mr. X namens zijn cliënt bij conclusie van repliek een internetbericht van de *Twentsche Courant Tubantia* overgelegd. In die conclusie heeft hij gesteld dat uit dat bericht blijkt dat in de strafzaak tegen klager een halfjaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf was geëist alsmede een halfjaar voorwaardelijk en een taakstraf van 240 uur voor ontucht met kinderen, dat als gevolg van deze kwestie klager begin 2004 enkele maanden in voorlopige hechtenis heeft gezeten hetgeen ertoe leidde dat zijn eenmanszaak in ernstige problemen kwam en hij genoodzaakt was bij de cliënt van mr. X in dienst te treden, en dat de cliënt deze kwestie niet wenst te gebruiken om klager onnodig te kwetsen, maar om de omstandigheden te schetsen waaronder hij klager heeft gesteund door hem in dienst te nemen en hem in de gelegenheid te stellen zijn taakstraf te verrichten. Vaststaat dat klager bij vonnis van 4 mei 2004 van de meervoudige strafkamer van de rechtbank is veroordeeld ter zake van vorenbedoeld zedendelict.

Klacht

De klacht houdt het volgende in: klager verwijt mr. X dat hij in een gerechtelijke procedure namens zijn cliënt een krantenbericht in het geding heeft gebracht waaruit blijkt dat klager in 2004 strafrechtelijk is vervolgd ter zake van een zedendelict.

Overwegingen van de raad

De klacht heeft betrekking op het optreden van mr. X als advocaat van klagers tegenpartij. Naar vaste rechtspraak van het Hof van Discipline staat bij de beoordeling van een klacht over het optreden van een advocaat van de tegenpartij van de klager voorop, dat die advocaat een grote mate van vrijheid toekomt om de belangen van zijn cliënt te behartigen op de wijze, die hem – in

overleg met zijn cliënt – passend voorkomt. Bedoelde vrijheid is echter niet absoluut, doch vindt haar beperking onder meer hierin dat de advocaat zich niet onnodig grievend mag uitlaten over de tegenpartij van zijn cliënt. Mr. X stelt zich op het standpunt dat hij het strafrechtelijk verleden van klager in het belang van zijn cliënt aan de orde heeft moeten stellen om de houding van klager te schetsen en de omstandigheden waaronder klager bij de werkgever in dienst is getreden. Voor de beoordeling van het geschil tussen de werkgever en klager kunnen deze omstandigheden van belang zijn. Daarom heeft mr. X mogen verwijzen naar het strafrechtelijk verleden van klager. Mr. X heeft echter niet volstaan met de mededeling dat klager strafrechtelijk is veroordeeld. Hij heeft ook medegedeeld waarvoor klager is veroordeeld. Het geschil spitst zich in de onderhavige klachtzaak toe tot de vraag of het bedrijf van klager destijds in problemen is gekomen door de strafrechtelijke veroordeling van klager. Voor de beoordeling van dit geschilpunt was de aard van het delict waarvoor klager is veroordeeld niet relevant. Daarom had mr. X dit niet mogen meedelen en had hij zich terughoudender op moeten stellen. Door mee te delen waarvoor klager is veroordeeld, heeft mr. X zich onnodig grievend jegens klager uitgelaten. Daarom is de klacht gegrond.

Beslissing van de raad

De klacht is gegrond. Aan mr. X wordt de maatregel van een enkele waarschuwing opgelegd.

Overwegingen van het hof

Mr. X werpt als grief tegen de beslissing van de raad op dat de raad ten onrechte heeft geoordeeld dat het vermelden van de aard van het delict waarvoor klager was veroordeeld niet relevant was voor de beoordeling van het geschil tussen partijen en dat mr. X zich in dat opzicht terughoudender had moeten opstellen. Mr. X meent dat de in het geding gebrachte informatie wel degelijk van belang was, omdat aannemelijk diende te worden gemaakt dat klager juist door de aard van het strafrechtelijk verleden in ernstige – financiële – problemen was geraakt. De klacht is gericht tegen mr. X in zijn hoedanigheid van advocaat van de tegenpartij van klager. Het hof stelt evenals de raad voorop dat aan de advocaat een grote mate van vrijheid toekomt om de belangen van zijn cliënt te behartigen op een wijze die hem passend en noodzakelijk voorkomt, en dat deze vrijheid niet ten gunste van de wederpartij mag worden beperkt, tenzij daarbij de belangen van de wederpartij nodeloos en op ontoelaatbare wijze worden geschaad. In dit geval gaat het om de vraag of mr. X, door in een civiele procedure een krantenartikel over de strafzaak van klager over te leggen, de grenzen van de hem toekomende vrijheid van handelen heeft overschreden. Als achterliggende reden voor de vermelding van de strafzaak van klager in de processtukken heeft mr. X aangevoerd dat hij aan de rechtbank duidelijk heeft willen maken dat zijn cliënt klager in een voor klager zeer moeilijke en belastende periode steeds heeft opgevangen. Aanvankelijk

volstond daartoe het enkel noemen van de strafrechtelijke vervolging van klager, maar na betwisting door klager hebben mr. X en zijn cliënt het van belang geacht die strafzaak nader toe te lichten door aan de hand van het internetbericht uit de *Twentsche Courant Tubantia* ook de aard van het delict te preciseren. Het hof onderkent dat de confrontatie met zijn strafzaak in de civiele procedure klager hoogst onaangenaam en pijnlijk zal hebben getroffen. Echter, anders dan de raad, is het hof van oordeel dat mr. X tuchtrechtelijk niet ontoelaatbaar heeft gehandeld. Na klagers ontkenning bij conclusie van antwoord, kon mr. X het redelijkerwijs in belang van zijn cliënt achten bij conclusie van repliek nader in te gaan op de in de inleidende dagvaarding opgenomen vermelding van de strafrechtelijke vervolging en daarvan een bewijsstuk in het geding te brengen. Het ging daarbij om een krantenpublicatie en de daarin vermelde gegevens waren dus al eerder in de openbaarheid gebracht. Door dit krantenbericht in de tegen klager gevoerde civiele procedure over te leggen, heeft mr. X de grenzen van de hem toekomende beleidsvrijheid niet overschreden. De slotsom is derhalve dat de grief van mr. X slaagt. De beslissing van de raad zal worden vernietigd en de klacht zal alsnog ongegrond worden verklaard.

Beslissing van het hof

Vernietigt de beslissing van de raad en opnieuw rechtdoende verklaart de klacht van klager jegens mr. X ongegrond.

.....
 (advertenties)

kleermakerij sinds 1937

Bernard Poelman

**o.a. leverancier van toga's aan het
 Internationaal Gerechtshof der Verenigde Naties**

Superieure toga's

- op uw maat gemaakt
- leverbaar in wol/terlenka (lichtgewicht) of in zuiver wol (ultra-lichtgewicht)
- voldoende beffen in voorraad
- eventueel levering binnen enkele dagen mogelijk

Lange Poten 19
2511 CM 's-Gravenhage
telefoon: (070) 346 17 42
fax: (070) 362 11 70
E-mail: info@bernard-poelman.nl
www.bernard-poelman.nl

Roos van Kempnaer

advocaat en goed verzekerd

**Exclusief
voor
advocaten**
aantrekkelijke premie
én winstdeling

De arbeidsongeschiktheidsverzekering mét winstdelingsregeling.

Exclusief voor Roos: de arbeidsongeschiktheidsverzekering voor advocaten.

Daarmee krijgt Roos waar ze recht op heeft: een verzekering afgestemd op haar wensen en behoeften, voor een aantrekkelijke premie. Plus preventie-activiteiten op maat en persoonlijke begeleiding als ze daarom vraagt. Met als extra voordeel een winstdeling.

Kijk op www.advocaten.movir.nl of vraag ernaar bij uw adviseur.

onderdeel van **ING**

movir
een vrij beroep een zeker bestaan

Postbus 193
1270 AD HUIZEN
Tel. 0653-867715
Fax. 0847-132243

Voor onze opdrachtgever, een advocatenkantoor in het Westen van Brabant, zoeken wij een advocaat-partner

die de praktijk van één der vennoten (in een kostenmaatschap) zal gaan overnemen. Een uitstekende kans voor de advocaat met ruime algemene ervaring in de MKB-praktijk.

Geboden wordt:

- partnerpositie in een bestaande geheel zelfstandige praktijk, uitstekende huisvesting
- juridisch uitdagend werk (onder meer "huisarts" van het MKB)
- team van trouwe medewerkers, medevennoten met specialistische kennis
- gezonde, gemengde praktijk (geen strafzaken)

Gevraagd wordt:

- bereidheid tot investering, de wil om te ondernemen
- grote mate van zelfstandigheid én tot samenwerking bereid
- ruime ervaring, het MKB kent geen geheimen voor u
- sociaal vaardig, communicatief sterk, een prettige collega en een goede werkgever

U kunt reageren door uw motivatiebrief + curriculum vitae per post of e-mail te zenden naar onderstaand adres óf u belt direct voor een afspraak met de heer Peter Bouw, directeur van ons bureau, op **0653867715**; uw volledig discrete intakegesprek kan uiteraard ook in de avonden plaatsvinden.

**e-mail: info@bouw-wervingenselectie.nl
website: www.advocatencoach.nl**

Procederen in Duitsland?

Duitse advocaten, vloeiend tweetalig, gespecialiseerd in Nederlands-Duitse rechtszaken

Blankestijn & Oortman Advocaten en Rechtsanwältinnen
Postbus 619, 7550 AP HENGELO

Telefoon 074 - 259 38 67

Fax 074 - 259 38 68

www.blankestijnoortman.nl

[k/ap-bijvoet]

PENSIOENADVIESBUREAU

[Sinds 1982]

De Ruyterkade 139

1011 AC Amsterdam

www.klap.com

nbijvoet@klap.com

tel: 020 798 86 84

AMBACHTELIJK GEMAAKTE TOGAS VOOR
ADVOCAAT - GRIFTERS - RECHTERS - FEEDERANT - HOOGGERAAK

TOGAMAKERIJ

Rhebergen

WWW.TOGAMAKERIJRHEBERGEN.NL
AMSTELDIJK 188 AMSTERDAM TEL. 020-6629314 06-41981751

De Trias dossiermap

"DE NIEUWE MAP VOOR DE ADVOCATUUR"

*gratis
proefmap?
0252-241300*

Prijzen vanaf
€ 49,50
p/100 stuks
excl. BTW

Pletterij 11

2211 JT

Noordwijkerhout

kb@systeem mappen.nl

www.systeem mappen.nl

- 12 KLEUREN
- ELASTIEK
- ONVERSLIJTBAAR

"Je eigen zaken kiezen"

Jurist Tim van Santen in zijn persoonlijke video op www.juristbijdas.nl

AMSTERDAM ARNHEM 'S-HERTOGENBOSCH RIJSWIJK GRONINGEN ROERMOND

BRAAKMAN ADVOCATEN

Braakman Advocaten is een kantoor met zes advocaten, gelegen nabij het centrum van Helmond.

Het kantoor is een van de oudste kantoren van Helmond en al vele tientallen jaren gevestigd in het huidige karakteristieke pand.

Wij bieden een veelzijdige praktijk (met voorkeursgebieden) en een prettige informele werksfeer.

Voor onze algemene praktijk zoeken wij op korte termijn een

ADVOCaat-MEDEWERKER

of

ADVOCaat-STAGIAIRE

Schriftelijke sollicitaties met curriculum vitae zien wij graag binnen veertien dagen tegemoet op het navolgende adres:

Braakman Advocaten
Mierloseweg 5
5707 AA HELMOND
T.a.v. Mr. G.C.G. Raymakers
Tel. 0492 - 544 415

Voor een verdere indruk van ons kantoor verwijzen wij naar onze website www.braakmanadvocaten.nl.

Juresta is een professionele en juridische organisatie. Wij adviseren en begeleiden ruim 5.000 ondernemers op financieel en juridisch gebied. Onze diensten worden op de markt gebracht en beheerd door Juresta creditmanagement en Juresta legalmanagement.

Voor een samenwerkingsverband in meerdere regio's zijn wij op zoek naar:

advocatenkantoren

Door een toename in de vraag naar rechtsbijstand, op basis van onze advocatenovereenkomst, zijn wij op zoek naar advocatenkantoren in: West-Brabant, Den Bosch, Nijmegen, Rotterdam en Amersfoort.

ALT KAM BOER ADVOCATEN

CIVIELE CASSATIE?

- prijsafspraken mogelijk
- ook op basis van toevoeging
- zie onze website voor voorbeeldzaken

Info: mr H.J.W. Alt, Pb. 82228, 2508 EE Den Haag
Tel.: 070 - 358 94 79, fax: 070 - 358 51 97
alt@alkamboer.com, www.alkamboer.com

wij vragen

- / een laagdrempelige en ondernemersgerichte cultuur/ aanpak
- / algemene rechtspraktijk, aangevuld met diverse rechtsspecialisaties
- / bereidheid rechtshulp te verlenen tegen de geldende Juresta-tarieven
- / representatief kantoor

informatie

Meer informatie over Juresta en de advocatenovereenkomst leest u op www.juresta.nl. Indien u serieus van gedachten wilt wisselen over de mogelijkheden en voorwaarden kunt u telefonisch contact opnemen met de heer K. Post (algemeen directeur) via 055-5383041.

met recht deskundig

TOGA
atelier
Schout & Katsantonis
www.toga.net

- Rijksleverancier
- Toga's op maat van een zeer kwaliteits stof
- Korte levertijd
- Een cadeau bij bestelling o.a.

Industrieweg 51 3044 AS Rotterdam
Tel. 010 - 245 07 66 Fax 010 - 245 07 67

De Waal Zumpolle

ADVOCATEN

De Waal & Zumpolle Advocaten is een maatschap van zeven advocaten. Ons kantoor is gevestigd in Utrecht. Gegroeid vanuit een sociale praktijk bieden wij gespecialiseerde rechtshulp aan particulieren, ondernemers en instellingen. Kwaliteit staat bij ons hoog in het vaandel. Daarnaast hechten wij aan een ontspannen en open werksfeer.

Wegens uitbreiding zoeken wij een ondernemende, gedreven en sociaal vaardige:

Ervaren advocaat

(algemeen verbintenissenrecht en/of arbeidsrecht en/of personen- en familierecht)

en een

Stagiair(e)

Voor informatie kunt u bellen met Bernard de Leest, Karen Machielsen of Petra Staal, tel. 030-2 333 248. Sollicitaties kunt u binnen 2 weken richten aan De Waal & Zumpolle Advocaten t.a.v. Karen Machielsen, Postbus 13336, 3507 LH Utrecht of per e-mail machielsen@dewaalzumpolle.nl.

VAN DER STAAIJ VAN DAMME

advocaten

Van der Staij + Van Damme advocaten te Beverwijk is een jong en ambitieus kantoor in de IJmond waar thans twee advocaten werkzaam zijn.

Ons kantoor richt zich op de algemene praktijk met de nadruk op het arbeidsrecht, sociaal- verzekeringsrecht, personen- en familierecht en algemeen verbintenissenrecht. Wij treden op voor zowel particulieren als ondernemingen in het midden- en kleinbedrijf.

Ons kantoor kenmerkt zich door een professionele benadering van de juridische vraagstukken van onze cliënten en door een amicale omgang in de onderlinge verhoudingen binnen het kantoor.

In verband met de toenemende vraag zijn wij op zoek naar een ambitieuze strafrechtadvocaat met affiniteit met en/of ervaring in één van voornoemde rechtsgebieden om op basis van kostendeling én op korte termijn toe te treden tot de maatschap. De geschikte kandidaat heeft tenminste 5 jaar relevante werkervaring opgedaan binnen de advocatuur, is toe aan een volgende stap in zijn carrière en ziet het als een uitdaging om een stevige strafrechtpraktijk binnen ons kantoor op te bouwen.

Uw schriftelijke reactie met CV zien wij graag tegemoet. U kunt die richten aan:

Van der Staij + Van Damme advocaten
t.a.v. mr. M.J. van der Staij
Breestraat 95-1
1941 EG Beverwijk

T: 0251-227248
F: 0251-226335
E: staij@vanderstaijenvandamme-advocaten.nl

IK HEB EEN TRENDY WERKPLEK
MET EEN NIEUW OP DE GRACHT. EEN
IPHONE, DRAADLOOS INTERNET EN
EEN BLACKBERRY VAN DE ZAAK!
EN ALS IK STRAKS HET
ARCHIEF BYGEWERKT HEB
MAG IK MISSCHIEN EEN PAGJE
KIJKEN BIJ DE RECHTBANK.
OVER EEN JAARJE OF ZO...

ALS ADVOCaat-STAGIAIRE KUN JE OOK DIRECT AAN DE SLAG

WE HEBBEN STAGEPLAATSEN BESCHIKBAAR OP
DE SECTIES ARBEIDS- EN INSOLVENTIERECHT,
PERSONEN- EN FAMILIERECHT, VASTGOED.

Wil je meer weten over je
werkzaamheden
of over ons, kijk dan op
onze website
www.lagrolaw.nl
of neem contact op met
onze P&O manager,
Brigitta van der Heijden,
Telefoon 0172 -503250.
Je reactie kun je sturen naar
sollicitatie@lagrolaw.nl
of Postbus 155, 2400 AD
Alphen aan den Rijn.

La Gro *Advocaten*
La Gro

La Gro Advocaten,
Prins Bernhardlaan 35
2404 NE Alphen aan den Rijn

ALPHEN A/D RIJN GOUDA WOERDEN

vacatures
traineeships
workshops
& meer

Met gratis
Carrièrecoach

Kom juridisch Careerdagen

29/30 okt Jaarbeurs Utrecht
Schrijf je in op Careerevent.nl
Voor hoogopgeleide studenten & professionals

het
career
event

Nobiles
media

De Telegraaf

SPITS
News & Entertainment

Carp*

SkyRadio
101 FM

Vacaturekrant

YOUR FUTURE.TV

»»»
holland combinatie
TELEGRAAF LOCALE MEDIA

HDC MEDIA

onderdeel van TELEGRAAF MEDIA NEDERLAND

zoekt:

2 (gevorderde) advocaat-stagiaires (m/v)
voor 4 à 5 dagen per week

bij voorkeur met ervaring/interesse
in het huur-, bestuurs- en/of arbeidsrecht.

Schriftelijke reacties met cv kunt u richten aan:

Mr. A. van Dorsten

Jan Luijkenstraat 68

1071 CS Amsterdam

of per e-mail: adinda@vandorstenjohannsen.nl

ADVOCATENKANTOOR HIDDEMA

zoekt voor spoedige indiensttreding een

MEDEWERKER/GEVORDERDE STAGIAIRE

voor de strafpraktijk.

Sollicitaties te richten aan:

mr Th.U. Hiddema

Wilhelminasingel 109

6221 BH Maastricht

Postbus 193
1270 AD HUIZEN
Tel. 0653-867715
Fax. 0847-132243

**Voor onze opdrachtgever, een advocatenkantoor in
Midden-Nederland, zoeken wij een**

ambitieuze en ondernemende advocaat
met enkele jaren ervaring in de MKB-advies- (en proces-)praktijk.

Geboden wordt:

- opvolgingspositie (ingroei mogelijk)
- juridisch uitdagend werk, hoogwaardige kwaliteit
- enthousiast en kundig team
- goede work / life balans

Gevraagd wordt:

- ondernemerschap, kansen kunnen zien, netwerken
- managementkwaliteiten, samenwerken én sturen
- passende ervaring als generalist, accent op het Middenbedrijf
- humor, relativeringsvermogen, sociaal vaardig
- een prettig mens en een goed jurist

U kunt reageren door uw motivatiebrief + curriculum vitae per post of e-mail te zenden naar onderstaand adres óf u belt direct voor een afspraak met de heer Peter Bouw, directeur van ons bureau, op **0653867715**; uw volledig discrete intakegesprek kan uiteraard ook in de avonduren plaatsvinden.

e-mail: info@bouw-wervingenselectie.nl
website: www.advocatencoach.nl

zoekt:

**ADVOCATEN EN JURISTEN VOOR
DE ALGEMENE PRAKTIJK**

HEB JE INTERESSE?

Neem contact op met mr. L.H. Haarsma
of stuur een email.

Haarsma Advocaten

Vriezerweg 8b
9482 TB Tynaarlo

Postbus 36
9765 ZG Eelde

tel.nr: 0592 – 36 11 11

email: l.haarsma@haarsma-advocaten.nl

web: www.haarsma-advocaten.nl

Iedereen kan
het roer vasthouden
als de zee kalm is

Dat is wijsheid

Ambitieuze arbeids- en insolventierechtadvocaten (vanaf 3^e jaars stagiaire)
kijken op www.datiswijsheid.nl voor meer informatie

Member of IUROPE

**VANIERSEL
LUCHTMAN
ADVOCATEN**

NIG

Ondernemingsrecht

tijdelijke en vaste juridische posities

NIG Ondernemingsrecht vervult zowel vaste als tijdelijke juridische functies binnen de Top 500 van het bedrijfsleven en de advocatuur. Daarbij ligt onze focus op juristen met minimaal 4 jaar werkervaring op één of meer van de volgende rechtsgebieden: (Internationaal) Contractenrecht, Vennootschapsrecht, IT-recht, Arbeidsrecht, Bankrecht, Effectenrecht, Bouw- en Vastgoedrecht, Energierecht en Toezichtwetgeving. Voor de invulling van tijdelijke posities werken wij zowel met 'eigen' Interim Legal Counsels alsmede met Interim Juristen (Freelance Juristen).

Weet jij het antwoord op onderstaande casus? Neem dan contact op met NIG Ondernemingsrecht. Wij zijn op zoek naar ervaren juristen die bij ons in dienst willen treden als **Interim Legal Counsel**.

**ABC Bank leent €100,- aan Jan.
Jan kan de ABC Bank niet betalen.
Wat kan de ABC Bank doen?**

Wil jij ons Legal team komen versterken en wil je weten wat we jou kunnen bieden en wat we van jou verwachten? Neem dan contact op met mr. Nick Spenkelink of Remco Abeln via 035 - 625 05 05 of via jurist@nig.nl. Kijk voor meer informatie en onze overige functies op onze website: www.ondernemingsrecht.nl.

NIG

Ondernemingsrecht

tijdelijke en vaste juridische posities

NIG Ondernemingsrecht is onderdeel van NIG Holding. Een organisatie bestaande uit een tiental gespecialiseerde divisies waaronder NIG Bestuursrecht en NIG Compliance. Iedere divisie is gericht op het bemiddelen van specialisten binnen haar eigen branche en vakdiscipline.

Advocaat pensioenpraktijk

www.loyensloeff.com

Loyens & Loeff heeft een brede arbeidsrecht en loonheffingen praktijk met 32 fee-earners. De advocaten en belastingadviseurs opereren zelfstandig in advisering en procedures voor een breed scala aan grote ondernemingen en de grote pensioenfondsen. Daarnaast werken zij als onderdeel van wisselende teams mee in M&A-transacties.

Voor ons kantoor in Amsterdam zijn wij op zoek naar:

Een advocaat voor de pensioenpraktijk

Waarom overstappen

- Weinig advocatenkantoren hebben een speciale pensioengroep samengesteld uit diverse disciplines. Hierdoor komt een breed scala aan pensioenfondsen en ondernemingen als vanzelfsprekend voor advies bij ons terecht.
- Binnen ons pensioenfondsenteam werken advocaten en belastingadviseurs samen op complexe, vaak unieke vraagstukken. Wij zijn en blijven daardoor voorloper binnen dit vakgebied.
- In 2009 werden wij voor de tweede opeenvolgende keer uitgeroepen tot beste werkgever. Met een 8,4 scoren wij het hoogst op medewerkerstevredenheid.

Wij vragen

- Gezien de complexiteit van de praktijk heeft u minimaal 5 jaar ervaring maar de praktijk is zeker ook interessant voor een advocaat met meer ervaring.
- Aangezien vrijwel alle vraagstukken ook een fiscale component hebben is enig fiscaal inzicht belangrijk.
- U bent ambitieus op uw vakgebied en bereid u verder te ontwikkelen.

Solliciteren

Voor inlichtingen kunt u contact opnemen met mr. Hermine Voûte (tel. 020 - 578 5431, hermine.voute@loyensloeff.com).

U kunt tot uiterlijk 30 oktober solliciteren via onze website www.loyensloeffacademy.com (professionals advocatuur) of uw motivatie en cv mailen naar charlotte.van.der.sluijs@loyensloeff.com.

LOYENS & LOEFF

ADVOCATEN • BELASTINGADVISEURS • NOTARISSEN

Amsterdam Arnhem Brussel Eindhoven Luxemburg Rotterdam Aruba Curaçao Dubai Frankfurt Genève Londen New York Parijs Singapore Tokio Zürich

RECHT DOOR ZEE

BUIK EN VAN DER HORST
gerechtsdeurwaarderskantoor

Boommak 3a, 2311 EA Leiden
T: (071) 516 10 10 F: (071) 514 48 77
info@buik-vanderhorst.nl

KUIJPER & LONTERMAN

VERDEDIGERS IN STRAFZAKEN

De advocaten van Kuijper & Lonterman zijn strafpleiters *pur sang*.

Ter versterking zoeken wij nieuw talent:

een gevorderd advocaat-stagiair/medewerker (m/v)

Meer informatie over het kantoor vindt u op www.kuijper-lonterman.nl

Uw reactie kunt u binnen veertien dagen richten aan
Kuijper & Lonterman Advocaten
t.a.v. mr. Hugo Bakker
Willemsparkweg 63
1071 GS Amsterdam

HILKENS ADVOCATEN

is al bijna 30 jaar gevestigd in Echt.

Binnen ons kantoor is nog ruimte voor een

advocaat/advocate

met een eigen praktijk die op basis van kostendeling
deel wil uitmaken van ons team.

Belangstelling? Dan verzoeken wij u (bij voorkeur)
schriftelijk te reageren.

Hilkens Advocaten, t.a.v. mw. Y. Franssen, Postbus 39, 6100 AA Echt
advocaten@hilkens.nl, telefoon 0475 - 48 50 80, fax 0475 - 48 22 68

Vacature lid van de Algemene Raad met als bijzonder aandachtsgebied het tuchtrecht

Op 1 januari 2010 treedt Herbert Cotterell terug als lid van de Algemene Raad. De Algemene Raad roept advocaten die belangstelling hebben voor het lidmaatschap van de AR op zich te melden bij algemeen deken Willem Bekkers, tel.: 06-29032154, e-mail: bekkers@wmjb.nl, of per post: postbus 30851, 2500 GW Den Haag. U kunt ook bij de deken aandacht vestigen op naar uw mening geschikte kandidaten.

Profiel

- een vooraanstaand en vakbekwaam advocaat met uitstekende reputatie;
- bestuurlijke kwaliteiten en ervaring, bij voorkeur (ook) in de landelijke of plaatselijke Orde;
- maatschappelijke betrokkenheid en in staat de kernwaarden van de advocatuur goed uit te dragen;
- moet goed in teamverband en met het bureau kunnen samenwerken;
- voor deze vacature wordt bovendien aantoonbare kennis of ervaring met het advocatentuchtrecht verlangd.

Informatie over de functie

Het gemiddeld tijdsbeslag voor een lid van de Algemene Raad is 500 uur per jaar. De Orde verstrekt een tegemoetkoming in de kosten van gedeerde omzet van € 54.634 per jaar alsmede vergoeding van reis- en verblijfkosten. De maandelijkse vergaderingen van de Algemene Raad vinden plaats op het bureau van de Orde in Den Haag. Daarnaast zijn er jaarlijks vaste bijeenkomsten, onder meer de vergaderingen (4-6 maal per jaar) van het College van Afgevaardigden in Utrecht.

Nadere informatie verkrijgbaar bij Willem Bekkers.

Sollicitaties gaarne binnen twee weken. Deze worden vertrouwelijk behandeld door een commissie uit de Algemene Raad, die de AR adviseert over de aan het College van Afgevaardigden voor te leggen voordracht.

De Nederlandse Orde van Advocaten, gevestigd in Den Haag, is de publiekrechtelijke beroepsorganisatie van alle (bijna 16.000) advocaten in Nederland. De wettelijk vastgelegde kernfunctie is de zorg voor de kwaliteit van advocatendiensten. Deze omvat onder andere een omvangrijk opleidingsprogramma voor de advocatuur, het opstellen van verordeningen en andere bindende regels, tuchtspraak, voorlichting en dienstverlening aan de leden. Daarnaast adviseert de Orde de overheid over beleidsvoorstellen en wetsontwerpen. De Orde wordt bestuurd door de Algemene Raad. Het Bureau in Den Haag telt ongeveer 55 medewerkers.

BARTELS ADVOCATEN

ZOEKT MET SPOED

4

ADVOCAAT-STAGIAIRES

bartelsadvocaten.nl

Pels Rijcken
& Droogleever
Fortuijn *advocaten*
en notarissen

cassatie@pelsrijcken.nl

Van oudsher bij de tijd

Pels Rijcken beschikt al decennia over een gespecialiseerde cassatiesectie. In Den Haag, op loopafstand van de Hoge Raad. Ruim vijftien advocaten combineren kennis van procesrecht en cassatietechniek op het hoogste niveau met expertise op alle belangrijke rechtsgebieden.

Of het nu gaat om een quickscan, een uitvoerig advies of een cassatie-procedure: de cassatieadvocaten van Pels Rijcken werken nauw met u samen aan het hoogst haalbare voor de cliënt. Op verzoek ook al in hoger beroep. Uiteraard met vooraf inzicht in de kosten.

Van onze cursussen weten onze relaties al dat we tips over procederen in appel met plezier delen. Dat doen we ook graag met u.

Neem de proef op de som en mail of bel
Ans van Duijvendijk-Brand
Martijn Scheltema
Gerbrant Snijders
Hans van Wijk
cassatie@pelsrijcken.nl
(070) 515 34 95

www.pelsrijcken.nl